

AIDAI

1949

NR. 26

TURINYS

AIDUS globoja Lietuvos Pranciškonai Amerikoj

AIDAI - Lithuanian Monthly Cultural Magazine - ECHOES

Published under EUCOM
Civil Affairs Division Authorisation for United Nations
Displaced Persons Publication
No. UNDP 204, 19. October, 1949
Editor and publisher — Paulius Jurkus
Schwäbisch Gmünd, Bismarckstr. 1.

Redaktorius - leidėjas — Paulius Jurkus

Redaktorius — Jonas Grinius

Redakcijos ir Administracijos adresas:
(14 a) Schwäbisch Gmünd, Bismarckstr. 1.

Atskiras numeris 2 DM

Printed by Karl Hofmann, Schorndorf
Circulation: 2000

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1949 METAI GRUODŽIO MĖN. Nr. 26

MARIJOS GARBINIMO PRASMĖ

ANTANAS MACEINA, VOKIETIJA

Jau iš seno Lietuva yra vadinama Marijos žeme. Ir ne be pagrindo. Mūsų seneliai ir tėvai keldavosi gaigyste ir giedodavo Aušrinę. Nė vienos laidotuvės ar ekzekvijos neapsieidavo be rožančiaus. Gegužės mėnuo papuošdavo ne tik pievas bei laukus, bet ir altorius bažnyčiose, ir kryžius pakelėse, ir paveikslus seklyčiose. Tiesa, pastaraisiais dešimtmečiais šie senieji papročiai kiek apnyko. Užtat pradėjo kurtis naujų. Gegužinės pamaldos pradėjo būti gausiau ir mieliau lankomos miestiečių. Išplito Nekalto Prasidėjimo šventės minėjimas, kurio anksčiau visai nebūta. Atsirado Marijos sodalicijų, sutelkusių į savo eiles gausius daugiausia mokslą einančio jaunimo būrius. Mes pamažu keičiame Marijos garbinimo būdus, bet pasiliekame ištikimi jo dvasiai.

Kodėl tad mes taip giliai ir taip nuoširdžiai garbiname Mariją? Ar tai yra tik mūsų tautos paprotys, kaip budėjimas Velykų naktį, rezurekcija, šventas Dieve; ar gal tai yra pats mūsų religijos pradas, visu grožiu išsiskleidęs Lietuvos žemėje? Kokios prasmės turi Marijos kultas: jos šventės, jos garbei sukurta liturgija, pastatytos bažnyčios, nutapyti paveikslai ir parašytos giesmės? Marija juk nėra Dievas. Marija yra toks pat žmogus kaip ir mes. Nesusipratimas būtų kalbėti apie „moteriškąją dievybę" krikščionybėje. Jokių dieviškųjų žymių ar savybių Marijai mes neteikiame. Ji yra Viešpaties rankų padaras. Kodėl tad šitą padarą mes keliame aukščiau už visus kitus? Kodėl litanijoje mes ją padarome Karaliene ne tik mergelių, ne tik kankinių ar išpažinėjų, bet ir patriarchų, ir pranašų, ir apaštalų, ir galop net angelų, vadinasi, Valdove visos kūrinijos? Ar tai yra tik poetiški vardai, ar gal juose slypi gili religinė tikrovė? — Į šitą klausimą kaip tik ir mėginsime čia atsakyti.

PALAIMINTOJI TARP MOTERŲ

Marijos vaidmuo mūsų religijoje prasideda nuostabiu angelo pasveikinimu. „Angelas Gabrielis buvo Dievo siųstas į Galilėjos miestą, kuris vadinamas Nazaretas, pas mergaitę, pažadėtą vyrui, vardu Juozapas, iš Dovydo namų; o mergaitės vardas buvo Marija. Angelas, atėjęs pas ją, tarė: Sveika, malonės pilnoji, Viešpats su tavimi; tu palaiminta tarp moterų" (Luk. 1, 26—28). Šitame pasveikinime yra suimta visa Marijos esmė. Jis mums atskleidžia pagrindinę Marijos žymę, būtent: moteriškąjį Marijos vertingumą. Marija yra angelo sveikinama ne tik kaip tobulas ar šventas žmogus, bet ir kaip moteris. Jis ateina jai pranešti, kad ji turės atlikti moteriškąjį uždavinį: pradėti ir pagimdyti sūnų, kuris „bus vadinamas Aukščiausiojo Sūnumi" (Luk. 1,32). Kai Prancūzijos tautinė šventoji Jeanne d'Arc buvo dieviškosios Apvaizdos pašaukta iš tylaus kaimelio į triukšmingą pasaulį, jai buvo patikėta vyriškoji misija, būtent: įkvėpti narsos prancūzų kariuomenei ir išgelbėti priešo niokojamą kraštą. Todėl šv. Jeanne d'Arc yra vaizduojama vyriškai: kareivio drabužiais, raita, šalmu ant galvos, kaip ir visi istoriniai didvyriai. Tuo tarpu Marijai Nazareto namelyje nebuvo uždėta jokia jai svetima pareiga. Jai buvo patikėtas uždavinys, kuriam moterį skiria pati prigimtis ir kurį įvykdyti trokšta kiekviena subrendusi mergaitė. Angelo Gabrielio pasiuntinybė buvo tiktai moteriškumo gelmių iškėlimas sąmonės švieson. Todėl angelas ir sveikino Mariją kaip palaimintą tarp moterų. Ji yra palaiminta ne tuo, kad savo gyvenime atliko ar atliks kurį nors didvyrišką žygį; ne tuo, kad ji gyvens dykumose ir mis skėriais ir šaknelėmis, kaip šv. Jonas Krikštytojas; bet tuo, kad savo pašvęstu moteriškumu atsiskleis Šventosios Dvasios veikimui ir pasidarys Amžinojo Žodžio keliu į žmogiškąją prigimtį.

Iš tikro, ką mes žinome apie asmeninį Marijos gyvenimą? Beveik nieko. Gali pamaldžių knygų rašytojai kalbėti apie įvairiausias Marijos dorybes; gali legendų kūrėjai išpuošti ją gražiausiomis savybėmis; tačiau niekas negalės paneigti, kad Marijos garbės, jos šventumo, jos kulto šaltinis yra išreikštas dviem pirmaisiais josios litanijos kreipiniais: Šventoji Dievo Gimdytoja! Šventoji Panų Pana! Marija yra garbinga tuo, kad ji yra Kristaus — Dievo ir Žmogaus — Motina ir sykiu Mergelė. Tai yra pagrindinė jos asmenybės žymė, kuria ji išsiskiria iš visų kitų ir dėl kurios ji kaip tik yra palaiminta tarp moterų. Tačiau šita žymė yra esmingai susijusi su moteriškumu, su moters prigimties gelmėmis, su amžinaisiais moteriškosios dvasios ilgesiais, su jos svajonėmis ir troškimais. Marija yra palaiminta tuo, kad ji įvykdė visų amžių ir visų tautų moters svajonę: būti motina ir likti mergele. Marija yra garbinga ir garbinama kaip Moteris. Todėl šv. Bernardas, tasai didysis Marijos garbės skleidėjas, ir kviečia visus, tiek vedusiuosius, tiek netekėjusiąsias, regėti Marijoje savo troškimų įvykdymą. „Garbinkite, sako jisai, vedusieji žlungančiame kūne

kūno pilnatvę, ir jūs, šventosios mergelės, Mergaitės vaisingumą.“ (Brev. Rom. dom 2 oct. mat. in 3 noct.) Kūno pilnatvė vedusiems ir vaisingumas mergelėms yra tie nepasiekiami idealai, kurie Marijoje vis dėlto sutapo, pasipildė ir įvyko. Tuo būdu Marija pasidarė lūkestis visų luomų, nes savyje ji išvystė visas moteriškąsias galias.

Kokiu būdu? Kodėl moteriškasis Marijos pašaukimas kaip tik ją padarė palaimintąją tarp moterų? Kaip tai įvyko, kad moteriškasis principas, kuris yra gyvas visose moteryse, Marijoje buvo sureligintas, dar daugiau, suantgamtintas ir todėl turėjęs galios pašvęsti visą jos būtybę? Šv. Povilas vienoje vietoje yra pasakęs, kad moteris „bus išganyta vaikų gimdymu“ (1 Tim. 2, 15). Kodėl šitas apaštalo posakis tobuliausiu būdu yra įvykęs kaip tik Marijoje?

Gimdymas yra aukščiausias veiksmas gamtos pasaulyje. Jeigu su kultūra mes siejame kūrimą, tai su gamta tenka sieti gimdymą. Gimdymas yra vienintelis gamtos atsinaujinimo ir išsilaikymo veiksmas. Iš jo teka nepaprastas gamtinių formų įvairumas. Gimdyme prigimtis pasiekia savo viršūnę. Todėl šitas veiksmas virsta pagrindiniu ir aukščiausiu visos gyvybės uždaviniu. Gamtos padarai neturi kitos paskirties ir kitos prasmės kaip gimdymu pratęsti ir išlaikyti savo rūšį. Gimdymas yra esminė gamtos funkcija.

Žmogus, būdamas gyvosios gamtos dalelė ir turėdamas savyje šios gamtos pradą, taip pat nešioja savyje gimdomąjį principą. Tiesa, jis nėra žmogui nei toks būdingas nei toks esminis, kaip visai kitai gamtai. Žmogus nemiršta ne tik savo rūšimi, bet ir savo siela ir savo kūryba: „Non omnis moriar“ (Horacijus). Todėl gimdymas nėra esminė funkcija žmogaus gyvenime. Tačiau vis tiek jis yra vienintelis šaltinis n a u j a m žmogui atsirasti. Žmogaus buvimas gimdymu neišsisemia. Vis dėlto ir žmogiškajame, ypatingai moteriškajame gyvenime jis užima reikšmingą vietą ir virsta svarbiu uždaviniu, kuriam prigimtis yra parengusi abi lytis, ypač moteriškąją. Todėl visais amžiais ir visose tautose gimdymas buvo paslaptingas ir šventas dalykas, nes jis perteikia žmogui gyvybę. O atsimenant, kad Viešpaties planuose jis buvo skirtas perteikti ir dieviškajai malonei (rojinėje būsenoje), sakralinis gimdymo pobūdis bus visiškai suprantamas.

Tačiau svarstant gimdymą dabartinėje tvarkoje, jis pasirodo mūsų akims nešinas didelėmis žaizdomis. Pirmoji moteris, paklausiusi žalčio vilionės ir sulaužiusi Viešpaties įsakymą, užtraukė nuodėmės prakeiksmą pirmoje eilėje sau pačiai k a i p m o t e r i a i, visam moteriškajam savo prigimties uždaviniui ir pašaukimui. Ištremta iš rojaus, ji turėjo s k a u s m u o s e g i m d y t i, skausmuose ne tik fizine, bet ir dvasine, o ypač religine prasme. Fiziškai šitas uždavinys turėjo suardyti jos kūno pilnatvę. Dvasiškai jis turėjo pavergti dvasią aistrai; religiškai jis turėjo perteikti gimtąją nuodėmę. Tuo būdu gimdomasis principas nuodėmės buvo apgadintas. Jis neteko pirmykščio skaidrumo bei nekaltumo. Užuot buvęs džiaugsmingu aktu naujoms būtybėms kilti, jis virto sykiu ir priemone senosioms irti ir žlugti. Užuot buvęs žmogiškosios dvasios keliu į kitą asmeninę dvasią, jis virto jos pavergimu biologiniam gaivalui. Užuot buvęs keliu dieviškajai malonei skleistis naujuose žmonėse, jis virto nuodėmės ir dieviškosios rūstybės perteikėju. Todėl nors pats savyje gimdymas yra nuostabus ir šventas, tačiau mūsajame nuodėmingajame buvime jis yra pasidaręs ydingas ir suteptas, reikalingas atpirkimo, kaip ir visi kiti mūsų veiksmai.

Marijos būtybėje jis kaip tik ir buvo a t p i r k t a s. Moteriškoji paskirtis gimdyti Marijoje buvo išvaduota iš nuodėmės pažadintų netobulybių, buvo išskaistinta ir perkeista. Marija gimė ir gimdė, tačiau taip, kad nuodėmės prakeiksmas nepalietė šių aukščiausių moteriškosios prigimties aktų. Pažeistas gimdomasis principas Marijoje buvo atitiestas į pirmykščią jojo būseną. Ir tuo Marija kaip tik pasidarė palaiminta tarp moterų. Lankydama Elzbietą, Marija savo giesmėje „Magnificat“ pati kalbėjo, kad „didžių dalykų padarė man Galingasis, kurio vardas šventas“ (Luk. 1, 49). O šitie didi dalykai tarp kitų yra ir gimdomojo principo jos būtybėje išvadavimas iš nuodėmės pasėkų. M a r i j a y r a š v e n t a s a v o m o t e r i š k o j o j e p r i g i m t y j e; j i y r a v i e n i n t e l ė š v e n t a k a i p m o t e r i s. Ir kaip tik todėl ją vadins palaiminta visos kartos. Giesmė „Magnificat“ yra moters laimėjimo himnas. Tai pergalės giesmė. Tai giesmė, kuri, pasak šv. Augustino, „sunaikino Jievos dejones“ (Brev. Rom. mat. in Nat. B. M. V. 2 noct.). Visos moterys trokšte trokšta, kad moteriškasis jų pašaukimas būtų išvaduotas iš aukščiau minėtų ydų; kad jis nebūtų ardymas, dvasios pavergimas ir nuodėmės perteikimas. Tačiau nė viena moteris savomis pastangomis negalėjo atitiesti Jievos palikimo. Nė viena moteris negalėjo savo paskyrimo gimdyti išvaduoti iš nuodėmės prakeiksmo. Todėl jos visos didžiausiu džiaugsmu sveikina Mariją, nes joje kaip tik regi šių lūkesčių išsipildymą. Joje jos regi Jievos prakeiksmo pašalinimą, bent principinį, bent vienoje būtybėje, kas yra laidas visam moteriškosios lyties atpirkimui. M a r i j a y r a m o t e r s į v y k d y m a s. Ir jos himnas „Magnificat“ yra kiekvienos moters himnas. Tai moteriškumo gelmių ir esmės kantata. — Kokiu būdu šis moteriškasis atpirkimas Marijoje įvyko?

NEKALTAI PRADĖTOJI

Jeigu amžinuosiuose Dievo planuose buvo numatyta antrajam Šv. Trejybės Asmeniui tapti žmogumi, sujungiant „visa su savimi, ar kas yra žemėje ar danguje“ (Kolos. 1, 20), tai šitas planas galėjo įvykti t i k t a i g i m i m o būdu. Amžinasis Logos galėjo tapti žmogumi, gimdamas iš moters. Tai buvo vienintelis būdas pasidaryti mūsų broliu, mūsų giminės atžala. Todėl pranašai, skelbę ilgus amžius Mesijo atėjimą, skelbė sykiu ir šio atėjimo būdą, kuris pranašo Izaijo buvo aiškiai išreikštas: „Mergaitė p r a d ė s ir p a g i m d y s“. Gimimas buvo tas kelias, kuriuo Dievas galėjo nusileisti į vargingą mūsų žemę.

Tačiau kaip tik dėl to Dievas turėjo pasirinkti moterį, kuri būtų Jo Motina. Izraelio tautoje ši mintis buvo labai gyva. Kiekviena izraelitė, žinodama, kad Dievas turės gimti, stengėsi ištekėti, turėdama slaptą viltį, gal gi ji bus toji išrinktoji, iš kurios Viešpats pasiims žmogiškąją prigimtį. Noras i š t e k ė t i, tiesa, buvo tragiškas nesusipratimas. Bet apie ji kalbėsime vėliau. Šiuo tarpu norėjome tik pastebėti, kad Izraelis suprato Mesijo atėjimo būdą ir žinojo, jog viena jo moterų turės Jam duoti žmogiškąją gyvybę. Bet juk kiekviena moteris yra gimusi. Kiekviena tad yra paliesta ano minėto nuodėmės prakeikimo, kuris lydi gimdymą ir kuris žmogų padaro ne Dievo vaiku, bet atkritėliu nuo Dievo. Pirmykštė Adomo nuodėmė yra perteikiama kaip tiktai gimdymo keliu. M e s g e m a m e n u o d ė m i n g i k a i p t i k t o d ė l, k a d g e m a m e. Gimimu mes susirišame su visa žmonija ir įsijungiame į nuodėmingąjį jos paveldėjimą. Taip yra su visais žmonėmis ir su visomis moterimis. Visos jos yra gimusios ir todėl visos yra paliestos nuodėmės. Gimtoji nuodėmė yra nešama prigimtojo gimdomojo principo ir tuo būdu perduodama iš kartos į kartą. Tai yra savotiškas religinis paveldėjimas.

Tačiau argi galėjo Dievas įsikūnyti nuodėmingoje moteriškojoje prigimtyje ir gimti iš nuodėmingos moters? Tegul šita moteris asmeninėmis savo pastangomis būtų buvusi ir šventčiausia. Tegul asmenine savo

valia ji nebūtų padariusi nė mažiausios nuodėmės. Bet ji pati nebūtų galėjusi sunaikinti savyje ano nuodėmingo paveldėjimo, kuris slypi ne asmeniniuose mūsų noruose bei pastangose, bet pačioje mūsų prigimtyje. Kaip ne mūsų asmeniniu veiksmu gimtoji nuodėmė buvo padaryta, taip ir ne asmeniniu mūsų žygiu ji yra išnaikinama. Ji glūdi kažkur mūsų prigimtyje, ir kas šioje prigimtyje dalyvauja, tuo pačiu dalyvauja ir nuodėmėje. Todėl jokia moteris, net ir žinodama, kad ji turės būti Viešpaties motina, nebūtų galėjusi savo prigimties paruošti taip, kad ši būtų virtusi vertu Dievo keliu į žmoniją. O vis dėlto reikėjo, kad taip būtų. Kristus turėjo prisiimti visą žmogiškąją prigimtį. Jis turėjo būti tikras žmogus, ne žmogaus iliuzija, šešėlis, šmėkla, kaip pirmaisiais amžiais skelbė doketų erezija. Tačiau Dievas negalėjo prisiimti nuodėmės. Nuodėmė nebuvo ir nėra sudedamasis žmogiškosios prigimties pradas. Ji yra atėjusi prigimčiai iš šalies. Ji kenkia prigimčiai ir ją ardo. Todėl Kristus turėjo prisiimti visą žmogiškąją egzistenciją, išskyrus nuodėmę. Tačiau kaip tik dėl to Jis galėjo įsikūnyti tik tokioje moteryje, kuri nė vieną savo buvimo momentą nebūtų buvusi nuodėminga. Tai yra Nekalto Prasidėjimo esmė.

Nekaltas Prasidėjimas yra kartais suprantamas kaip Marijos gimimas kitokiu būdu negu visų. Bet tai yra klaida. Marija prasidėjo ir gimė taip, kaip ir mes visi. Ji buvo pradėta savo tėvų visai prigimtuoju keliu. Šiuo atžvilgiu tarp jos ir mūsų skirtumo nėra. Skirtumas prasideda ne fizinėje, bet religinėje srityje. Nors savo prasidėjimo būdu Marija įsijungė į Adomo giminę, tačiau Dievas specialiu savo aktu apsaugojo ją nuo gimtosios nuodėmės. Marija prasidėjo ne nuodėmingai, bet nekaltai; nekaltai ta prasme, kad gimtoji nuodėmė nepalietė jos sielos. Kiekvienas žmogus prasideda nuodėmingai ne todėl, kad pats pradėjimo aktas savyje būtų nuodėmingas, bet todėl, kad šiuo aktu žmogus įsijungia į nuodėmingąjį Adomo palikimą, prisiimdamas ne tik jo pasėkas, bet ir pačią kaltę. Žmogus gema kaltas Dievo akyse ir todėl reikalingas atpirkimo. Marija atpirkimo taip pat buvo reikalinga. Tačiau jos atpirkimas, kaip gražiai savo metu Duns Scotas yra suvokęs, buvo ne nuvalantysis, kaip mūsų visų, bet apsaugojantysis. Dievas tartum užtvėrė Adomo kaltės galią, kad ji nesuteptų Marijos būtybės. Todėl šita būtybė pasiliko šventa ir nekalta. Ji pasiliko tokia, kokia Jieva buvo prieš puolimą. Marija prasidėjo ir gimė tokia, koks buvo žmogus, tik išėjęs iš Viešpaties rankų ir koks būtų pasilikęs visą laiką, jeigu nebūtų nusidėjęs. Marija yra atstatytasis žmogus, atstatytasis ne pasaulio pabaigoje per visuotinę kančią ir mirtį, bet laikų viduryje per Viešpaties galybę. Marija yra rojaus atžala, Dievo išauginta šioje nuodėmingoje žemėje. Per Nekaltą Prasidėjimą Marijoje atsinaujino rojinis pirmykščio žmogaus nekaltumas. Todėl liturgija ir vadina Mariją antrąja Jieva, rojaus gėlele, gražiausiu balandėliu ir jos Nekalto Prasidėjimo šventę apipina gražiausiomis psalmėmis, himnais ir skaitymais, nes ši šventė yra pirmoji žmogaus atpirkimo šventė. Kaip rojuje moteris pirmoji nusidėjo, taip istorijoje Dievas moterį pirmąją atpirko. Ir ši pirmoji atpirktoji moteris yra Marija. Nenuostabu todėl, kad Bažnyčia džiūgauja, švęsdama šią pirmąją atpirkimo šventę, kadangi ji buvo aušros ženklas, kad paskui eina ir Didžioji visuotinio atpirkimo Saulė — Kristus. Marijos pavadinime „Aušros Žvaigždė“ kaip tik ir glūdi ši prasmė.

Nekaltas Prasidėjimas sulaužė aną fatališkąją nuodėmės taisyklę, kad gimdymas padaro žmogų Dievo priešu. Moteriškasis pašaukimas gimdyti Marijos gimime išsivilko iš religinio prakeikimo ir vėl įgijo aną

Della Robia — Gimusio Jėzaus pagarbinimas

pirmykštį pobūdį, kurį jis turėjo rojinėje būsenoje. Tuo būdu Marija buvo paruošta būti Logos keliu į pasaulį. Būdama atpirkta savo moteriškumo gelmėse, Marija atskleidė savo prigimtį Šv. Dvasios veikimui, davė žmogiškąją gyvybę mūsų Išganytojui ir tuo būdu tapo mūsų atpirkimo dalininke ir bendradarbe. Mūsų atpirkimas prasideda su Marijos Prasidėjimu, eina per jos sutikimą būti Kristaus Motina ir baigiasi jos išaukštinimu, apie kurį mums kalba Apreiškimas ir kurį mes paliesime kiek vėliau. Marija dalyvauja išganymo aktuose ne tik kaip objektas, bet ir kaip aktyvi veikėja. Jos gyvenimas yra ne kas kita, kaip Nekalto jos Prasidėjimo išsiskleidimas.

VISADA MERGELĖ

Marijos Nekaltas Prasidėjimas sulaužė Jievos užtrauktą prakeiksmą, gemant prisiimti gimtąją nuodėmę ir tapti Dievo rūstybės vaiku. Marijos gimdymas turėjo sulaužyti kitą to paties prakeiksmo užtrauktą ydą, būtent: suardyti kūno pilnatvę ir netekti nekaltybės. Ir šis antrasis dalykas turėjo būti pažymėtas nemažesne Dievo malone, kaip ir pirmasis. Jeigu Marija gimė fiziškai taip, kaip ir visi žmonės, tik nepaliesta gimtosios nuodėmė, tai ji gimdė jau visiškai nuostabiu antgamtiniu būdu. Angelas Gabrielis, pasveikinęs Mariją, tuojau paaiškino jai, kokiu reikalu jis yra pas ją Viešpaties siųstas: „Štai pradėsi įsčiuje ir pagimdysi sūnų ir praminsi jį vardu Jėzus“ (Luk. 1, 31). Tada Marija paklausė: „Kaip tai įvyks, kadangi

aš nepažįstu vyro?“ (Luk. 1, 34). Ir šitoje vietoje angelas kaip tik nurodė tąjį nuostabų antgamtinį būdą, kuriuo Kristus turėjo prisiimti žmogiškumą iš Marijos prigimties: „Šventoji Dvasia nužengs ant tavęs ir Aukščiausiojo Galybė apdengs tave savo šešėliu; todėl ir Šventasis, kuris gims iš tavęs, vadinsis Dievo Sūnumi“ (Luk. 1, 35). Čia pat angelas, tartum paaiškindamas, pridėjo: „Nėra dalyko, negalimo Dievui“ (1, 37). Supratusi angelo paaiškinimą, Marija davė savo sutikimą, sakydama: „Štai aš Viešpaties tarnaitė; tebūnie man taip, kaip tu pasakei“ (1, 38). Ir tą momentą angelo pasiuntinybė baigėsi. Dieviškasis Žodis prasidėjo Marijoje, ir „angelas atstojo nuo jos“ (1, 38). Marija tapo Kristaus M o t i n a.

Tačiau ji pasiliko ir M e r g e l ė. Marija kaip tik todėl angelą ir klausė, kaip t a i įvyks, nes paprastu prigimtuoju būdu būti motina ji nenorėjo. Motiniškumas yra kiekvienos moters ilgesys. Tapti motina yra kiekvienos moters svajonė. Tačiau čia žemėje motiniškumas yra susijęs su mergystės paneigimu. Tuo tarpu Marija buvo pasiryžusi likti mergelė. Todėl ji kratėsi ne motinyste, kas būtų buvę priešinga giliausiai jos kaip moters prigimčiai, bet tiktai žemiškuoju netobulu motinystės b ū d u, kuris turėjo suardyti jos kūno pilnatvę. Tačiau gavusi angelo patikinimą, kad mergystės vertybė jai nebus paneigta, ji tuojau sutiko. Tą valandą mergystė susijungė joje su motinyste, sudarydamos pilnutinį ir tobulą moteriškumą ir Mariją iškeldamos ligi moteriškojo pasaulio viršūnių. Bažnyčia teigia Marijoje abi šias moteriškąsias vertybes. Savo dogmomis ji skelbia, kad Marija yra Dievo Gimdytoja ir sykiu Mergelė visą savo gyvenimą. Jeigu mūsų sąmonėje šie dalykai atrodo nesuderinami, tai nepamirškime, kad jie nesuderinami atrodė ir pačiai Marijai. Iš čia kilo jos klausimas „kaip tai įvyks“ ir angelo patikinimas, kad tai įvyks Aukščiausiojo Galybe, nes Dievui nieko nėra negalima.

Nepaprastai įdomus yra tasai psichologinis kelias, kuriuo Marija ėjo ligi savo motinystės. Kaip Raštas ir tradicija teigia, ji buvo pasiryžusi netekėti. Jeigu ji buvo sužadėta su Juozapu iš Dovydo giminės, tai tik dėl visuomeninių ano meto papročių, nes Izraelyje moteriai buvo gėda likti netekėjusiai. Ir šita gėda anoje tautoje turėjo žymiai gilesnį pagrindą negu mūsoji senmergystė. Izraelis buvo Dievo išrinktoji tauta, iš kurios turėjo gimti Mesijas. Todėl p r i n c i p i a l i a i kiekviena izraelitė galėjo turėti vilties būti šio pažadėtojo Mesijo motina. Nė viena, be abejo, nežinojo, kada Dievui patiks siųsti savo Sūnų į moters įsčių. Tačiau visi žinojo, kad vieną momentą tai įvyks. Todėl Izraelio moterų svajonės buvo visiškai suprantamos. Netekėti joms atrodė negarbinga, nes tuo būdu išsižadama galimybės būti Išganytojo motina. O gal net einama prieš Viešpaties valią, nes kas gi žino, kurią moterį Dievas yra išrinkęs: gal kaip tik tą, kuri nenori tekėti. Šiuo atžvilgiu netekėjimas izraelitėms atrodė, kaip Dievo valios — bent galimos — laužymas. Štai kodėl Marija buvo sužadėta su Juozapu, kad bent iš viršaus atrodytų, jog ji susitaikanti su garbingu savo tautos papročiu.

Tačiau savo viduje Marija šio nuostabaus pašaukimo buvo atsisakiusi. Ji buvo per daug kukli, kad būtų galėjusi svajoti apie tokią nepaprastą garbę — pagimdyti Dievo Sūnų. Tai ji paliko kitoms, vertesnėms už ją, o pati pasiryžo likti mergelė. Angelui ji aiškiai pasakė: „Aš nepažįstu vyro“. Marija, kaip visos izraelitės, buvo įsitikinusi, kad Išganytojas ateis paprastu prigimtojo gimimo keliu, kildamas iš vyro ir moters santykių. Kadangi ji nutarė vyro nepažinti, todėl apie garbę tapti Mesijo motina jai atrodė nėra ko nė svajoti.

Bet kaip tik šitoje vietoje Marija laimėjo. Sąmoningu atsisakymu Mesijo motinos garbės ji įspėjo Išganytojo gimimo būdą ir savo gyvenimą taip sutvarkė, kad jo forma kaip tik šį būdą atitiko. Pranašas Izaijas aiškiai buvo pasakęs, kad m e r g a i t ė pradės ir pagimdys sūnų, kurio vardas bus Emanuelis, vadinasi, Viešpats su mumis. M e r g a i t ė s, vadinasi, moters kuri liks mergele, gimdymas kaip tik, pasak pranašo, turėjo būti ženklas, kad Gimusysis nebus paprastas žmogus, bet Dievo žadėtasis Mesijas. Tuo tarpu kaip tragiškai Izraelis šios pranašystės nesuprato! Visos jo moterys skubinosi ištekėti, skubinosi pažinti vyrą, kitaip sakant, skubinosi kaip tik nustoti buvusios mergelėmis, tuo būdu paneigdamos pagrindinę sąlygą tapti Dievo Sūnaus motina. Jos visos tapo m o t e r i m i s. Tuo tarpu pranašas kalbėjo apie m e r g a i t ę. Ir tik vienintelė Marija, laisvai atsisakiusi šios garbės, ją pelnė, nes paliko mergelė ir išpildė pranašystės sąlygą. M a r i j o s M e r g y s t ė k a i p t i k b u v o p a g r i n d a s j o s M o t i n y s t e i. Ji tapo motina kaip tik todėl, kad buvo ir norėjo būti mergelė. Motinystė joje buvo tiktai jos mergystės išsiskleidimas ir galutinis įvykimas. Motinystė yra gamtinis dalykas. Tuo tarpu mergystė yra dvasia. Kas siekia dvasios, tam gamta ateina savaime. Bet kas siekia gamtos, dvasia nuo to tolsta ir sykiu gamtą naikina. Izraeličių pastangos ištekėti ir Marijos pasiryžimas likti netekėjusiai yra nepaprastai gilūs simboliai visam žmogaus, o ypač moters, gyvenimui. Jeigu moteris siekia tiktai motinystės, nesirūpindama, kas ir kaip ją globos kaip mergaitę, nes moteris turi likti mergaite nors dvasine prasme, tai dažniausiai tokia moteris praranda ir mergystę ir motinystę, pasidarydama h e t e r a. Tačiau jeigu moteris pirmoje vietoje jieško vyro, kuris bus jos sužadėtinis ir globėjas per meilę, tai ji pasilieka ir mergaite ir tampa motina, nes meilė visados yra vaisingumo pradas. Čia, kaip ir visur, tinka Kristaus žodžiai: „Jieškokite visų pirma Dievo Karalystės, o visa kita bus pridėta“. Dievo Karalystė vyro ir moters santykiuose yra meilė. Jos tad visų pirma ir tenka jieškoti. O visa kita ateina savaime, kaip dieviškosios santvarkos priedas ir papildas. Marijos gyvenime šitas dėsnis įvyko tobuliausiu būdu. Tačiau jis įvyksta kiekvienos moters gyvenime, kuri pirmoje eilėje yra sužadėtinė-mergelė, sujungta su savo vyru ne tiek kūno, kiek meilės ryšiu.

AMŽINASIS MOTERIŠKUMAS

Sujungdama savyje aukščiausias moteriškąsias vertybes, Marija tapo ne tik malonės pilnąja, ne tik palaimintąja tarp moterų, bet ir tuo amžinojo moteriškumo idealu, į kurį krypsta visų mūsų akys. Marija yra pilnutinė Moteris. Moterį mes visada pergyvename, kaip gyvybės davėją ir sykiu kaip gyvybės priėmėją į savo mylinčias bei globojančias rankas. Mes ne tik gemame iš moters, bet mes norime, kad ir mirties valandą mums akis užspaustų kuri nors mūsų mylima moteris: motina, žmona, sesuo ar mylimoji. Gyvybės buvimas yra supintas su moteriškąja būtybe, ir šiuo supynimu mes nei norime nei galime nusikratyti. Taip yra ne tik individualiai su kiekvienu iš mūsų. Taip yra ir kosmiškai su visu pasauliu (? Red.). Moteriškasis pradas yra gyvybės versmė ir jos užbaiga ne tik mums asmeniškai, bet ir visai būčiai. Būties pradžioje ir jos pabaigoje taip pat stovi Moteris (? Red.). Ji tartum šitą būtį pagimdo ir po ilgų istorinių amžių užspaudžia jai akis.

Ir štai, Krikščionybėje šita moteriškąja būties pradžia ir pabaiga kaip tik yra Marija. Krikščioniškasis Apreiškimas ją stato ne tik žmonijos, bet ir viso pasaulio pradžioje. Tas pats Apreiškimas rodo mums

Mariją ir amžių pabaigoje. Tuo Marija virsta anuo amžinuoju moteriškumu, kuris būtį iš savęs išleidžia ir vėl ją į save suima. „Aš buvau Viešpaties kelių pradžioje pirma negu Jis buvo ką nors sukūręs... Dar nebuvo bedugnių, o aš jau buvau. Dar nebuvo ištryškę vandenų šaltiniai, dar kalnai nebuvo iškilę baisia savo sunkybe, o aš jau buvau gimusi pirmiau negu kauburiai. Jis dar nebuvo padaręs žemės ir upių ir pasaulio kraštų. Kai jis kūrė dangų, aš ten buvau; kai pagal tvirtus dėsnius vedė ribas vandenų gelmėms, kai stiprino debesų skliautą, kai svėrė vandenų šaltinius... aš buvau pas Jį ir visa tvarkiau" (Išm. 8, 22—25). Senajame Testamente šie žodžiai yra taikomi Dieviškajai Išminčiai — Sophia. Tačiau Bažnyčia juos taiko Marijai, jungdama tuo būdu ją su Dieviškąja Išmintimi ir padarydama ją anuo pirmykščiu pradu, kuris glūdi amžinuosiuose Viešpaties planuose, kaip jų įvykdymo apsprendėjas ir tvarkytojas. Tą pačią mintį pasako ir kita Šventraščio vieta: „Aš išėjau iš Aukščiausiojo lūpų ir gimiau pirmiau negu visa kūrinija. Aš kildinau danguje negęstančias šviesas ir tartum rūkais apaudžiau visą žemę. Aš gyvenau aukščiausiose viršūnėse, ir mano sostas debesyse. Aš viena apėjau dangaus skliautą, įsiskverbiau į bedugnių gelmes ir vaikščiojau jūros bangomis, buvau kiekvienoje šalyje, buvau pirmoji kiekvienoje tautoje ir kiekvienoje giminėje. Aš stiprinau dorybėmis visų kilniųjų ir nužemintųjų širdis" (Ekl. 1, 24). Jeigu tad prel. A. Dambrauskas-Jakštas sakydavo, kad dieviškojoje kūryboje yra dalyvavę angelai, tai ši jo mintis ypatingu būdu tinka Marijai. M a r i j a y r a n e t i k a t p i r k i m o , b e t i r k ū r i m o b e n d r i n i n k ė ; bendrininkė ne individualiomis savo pastangomis, bet kaip siekiamasis pradas, kaip tikslas, kaip visuotinė jėga, kuri perskverbia daiktus pačioje jų būtyje. Kaip visas gamtinis pasaulis siekė žmogaus, taip žmogiškasis pasaulis — gamtinėje savo tvarkoje — siekė Marijos. Marija yra žmogiškojo pasaulio aukščiausias siekimas. Todėl ji ir stovi pradžioje: prima in intentione. Savo siekiamąja veikme, savo pasiilgimu ji nusitęsia ligi daiktų pradžios ir gyvena juose visuose.

Tas pat yra ir su prigimtojo pasaulio pabaiga. Apreiškimas, vaizduodamas žmogiškosios istorijos išsimezgimą, pasakoja mums apie Moterį, kuri yra apsiausta saule, mėnulis po jos kojomis ir ant galvos dvylikos žvaigždžių vainikas. Šitoji moteris yra persekiojama slibino, kuris tyko praryti jos kūdikį. „Bet moteriškei buvo duota du erelio sparnu, kad skristų į tyrus, į savo vietą (Apr. 12, 1—14). Slibinas jos neįveikė ir nuėjo kariauti su „kitais jos vaikais, kurie laiko Dievo įsakymus" (ibd. 12, 17). Šitas slibinas yra tas pats senasis Dievo priešininkas, apie kurį dar Senojo Testamento pačioje pradžioje pasakyta, kad Viešpats padarys Moterį žalčio priešu, kad jos atžala sutrins jam galvą, o jis tykos jai įgelti į kulnį. Kova tarp slibino ir Moters trunka nuo pat pasaulio pradžios ir truks ligi jo pabaigos, nes tai yra žmogiškojo gyvenimo kova. Kiekviena moteris dalyvauja šioje kovoja ypatingu būdu, nes kiekviena dalyvauja ypatingu būdu ir žmogiškajame gyvenime, ne tik jį pradėdama, bet ir jį ugdydama, ir jį kilnindama bei kultūrindama. Ispanų filosofas José Ortega y Gasset moteriai skiria „būti konkrečiu idealu, vyrų užbūrimu ir iliuzija" (Ueber die Liebe, 21 p. Stuttgart, 1949). Tačiau šitą užbūrimą bei iliuziją Ortega supranta ne paviršutiniškai, bet giliausia prasme, būtent: „ryšium su vyro tobulinimu" (29 p.). Čia kaip tik ir glūdi didžioji moters reikšmė. „Bet kuri vyro sukurta pažanga jo veikalais nepaliečia gyvenimo branduolio", teigia Ortega. „Atvirkščiai, moters pažanga yra aukštesnės rūšies; ji liečia patį mūsų gyvenimą ir yra naujo žmogiškumo gemalas" (33 p.). Kaip tik todėl moteris ir įsijungia ypatingu būdų į žmogiškąją mūsų būtį ir dalyvauja jos kovoje, anoje amžinoje kovoje už galutinį visų mūsų likimą. Marija, kaip aukščiausia moteriškumo išraiška, turi šioje kovoje didžiausią dalį. Jeigu kiekviena moteris šiame amžiname ir visuotiniame fronte užima tik mažą jo sritelę, tai Marija apima jį visą. Pralaimėjus kovą pirmajai žemiškajai moteriai, Marija stoja jos vietoje, kaip Naujoji Jieva ir veda šią kovą per visus laikus ligi amžių pabaigos. Užtat ji ir išeis laimėtoja. Pastarąją žemiškosios istorijos valandą ji pasirodys ne paprastos kuklios mergaitės pavidalu kaip Nazarete, bet apsisiautusi saule, mėnuliu po kojomis ir žvaigždėmis ant galvos; pasirodys, kaip visos kūrinijos Karalienė ir Valdovė. Buvusi jėga ir planu šiai kūrinijai kilti, ji surinks ją visą aplink save, kada Dieviškoji Galybė savo veiksmu šią kūriniją iš naujo perkurs.

Šiuo atžvilgiu Marija įgyja ne tik moralinės, bet ir metafizinės prasmės. Visi filosofai, kurie yra tik kalbėję apie pasaulio sielą, Mariją laikė šiąja jungiamąja visatos jėga. Filosofiniuose svarstymuose (plg. Solovjovą, Bulgakovą) Marija yra pasaulio vienybės ir grožio pradas (? Red.). Ji teikia jam gyvybės ir šilimos. Ji padaro, kad pasaulis virsta žmogaus gyvenamąja vieta, jo tėviške, kurion jis vėl grįš, prisikėlus jo kūnui. Moteriškasis pradas, išplitęs Marijoje ligi visos būties, pripildo šią būtį jaukumo ir patrauklumo. Marijos dėka žemė darosi švelni ir todėl pakeliama, nepaisant, kad ji vis dėl to ir toliau pasilieka „ašarų slėnis". Todėl liturginė kalba, norėdama išreikšti šitą metafizinį grožio pradą Marijoje, renkasi kuo gražiausius palyginimus, kuo nuostabiausius vaizdus ir jais apvelka Marijos būtybę. Duodama grožio, šilimos ir gyvybės pasauliui, Marija viso to turi savyje perteklių ir spinduliuoja į aplinką. Todėl susilietimas su Marija yra galimas tiktai grožio ir meilės keliu. „Aš pakilau, kaip Libano kedras ir kaip kiparisas Siono kalne. Aš pakilau, kaip palmė Cadese ir rožių krūmas Jeriche. Aš kvepėjau, kaip cinamonas ir balzamas ir rinktinė myra". Tai žodžiai, kuriais Bažnyčia nori išreikšti Marijos būtybės krištolinį grožį. O argi ne jautriausios meilės žodžiais šaukiasi žmogaus dvasia Marijos jos aplankymo šventės mišiose: „Kelkis ir paskubėk, mano drauge, mano balandėli, mano gražioji, ir ateik! Žiema jau praėjo. Lietus nustojo. Gėlių pasirodė jau mūsų laukuose. Vynuogių genėjimo metas jau arti. Mūsų krašte girdėti laukinio karvelio balsas. Figų medis jau sprogsta. Vynuogynai kvepia. Kelkis, mano drauge, mano gražioji, ir ateik! Mano balandėli uolų plyšiuose, parodyk man savo veidą, leisk išgirsti man tavo balsą, nes tavo balsas meilus ir tavo veidas gražus". Tai, ką čia Saliamonas skyrė savo Sulamitei, Bažnyčia vėl perkelia Marijai, nes nėra labiau mylimos, gražesnės ir artimesnės moters kiekvieno žmogaus širdžiai, kaip Marija. Apie Mariją mes negalime nei mąstyti nei kalbėti nepoetiškais vaizdais ar žodžiais. Marija mums įkvepia grožio ir meilės, nes ji pati yra jo šaltinis ir nešėja, kaip ir kiekviena žemės moteris, toji silpna Marijos atšvaitėlė.

Todėl visais laikais ir visose Mariją garbinančiose tautose ši Amžinoji Moteris yra buvusi didelio meno šaltinis. Iš jos kulto išdygo genijalių madonų ciklas. Rafaelio, Fra Angelico, Dürerio, Murillo, Rubenso ir kitų dailininkų. Iš jos kulto kilo nuostabių giesmių, kaip Palestrinos „Stabat Mater", liturginė „Salve regina", Schuberto „Ave Maria", Sasnausko „Marija, Marija" ir tt. Iš jos kulto atsirado pasaulinių lyrikos kūrinių, kaip Eichendorfo, Novalio, Rilkės arba kad ir Dantės Marijos pagarbinimas „Dieviškosios Komedijos" pabaigoje. Menininkai, kurie gal labiau negu kiti kurie žmonės, jaučia moteriškumo vaidmenį mūsosios būties

(Pabaiga 200 psl.)

TURBŪT NAMIE TAVĘS NERASTŲ

RUDUO

Taip, taip! Kiekvieną naują rytą
Kaip kūdikis, spurdėdamas džiaugsmu,
Pamiršt imu,
Kad tyloje senų namų
Pavytusiu lapu nukrito
Lyg paskutinė šio rudens šalna
Sunkios prasmės pilna
Būtis mana.

Iš nebūties plačių kraštų
Aš vis grįžtu
Taku apžėlusiu ir pamirštu
Ir nežinau, kad jau prie mano durų
Ruduo; visi keliai pabjuro;
Išskristi paukščiai pasikėlė.
Menkutė saulės valandėlė
Su vėju lekiančiais padangių debesiais
Praeis,
Kaip daugelis jau mūs praėjo
Su tuo pačiu benamiu vėju,
Nors niekas neskubėjo.

Ir man, ko man skubėti?
Ant žibančios naktinės parugės
Pavargęs laikas atsisės
Ir palūkės.
Rytuos aušra jau pradeda drebėti.
O gal tai aš drebu?
Gal mes abu
Nuo ilgo nemigo naktų išbalę?

Žiūrėk, ten pas Aukščiausią Valią
Drabužiais išeiginiais pasirėdę
Visi jie tyliai sėdi
Kaip nuotakos vestuvių vežime.
Ir mes eime
Abu sykiu. Ruduo prie mūsų durų;
Visi keliai pabjuro;
Blyški aušra pro debesis iš lėto švinta;
O ant laukų jau drėgnas rūkas sėda
Ir į pėdą,
Juodoj rugienoje giliai išmintą,
Jau paskutinis lapas krinta.

NAKTIS ILGA

Naktis ilga. Dainuoki, žioge.
O mėnuo slenka vis žemiau, žemiau.
Į tolimą, į paliktą pastogę
Mes nebegrįšim jau.
Naktis ilga. Dainuoki, žioge.

Pro langą atdarą kažkas pamoja
Ir švystelia obels žiedu
Trumpai, trumpai. Ir vienumoje
Aš savo kelio nerandu.
Naktis ilga. Dainuoki, žioge.

Iš pievos kvepiančių pavėsių
Visi naktigoniai tuojau nujos.
Naktis ilga. Aš palūkėsiu.
O tu dainuok, dainuoki, žioge!
Nebepabudinsi tu jos...

REQUIEM

Jau daug naktų
Pasibaigė, jau daug naktų,
Kai tu
Mane dar palikai čia pabudėti.

O šiandien vėl žvaigždėti
Mūs dangūs bąla busdami;
Šventovė ūžia nerami
Lyg vandenys pavasario upeliais.
Diena jau kelias
Ir tuoj, kaip šydas
Jaunamartės, kalneliais išsiskleis.

Giliais
Dar miegančiais keliais
Jinai ateis
Pas tavo užremtas duris.
O bokštuose varpai vėl tris,
Tris ilgus ir sunkius kartus skardens.
Tiktai akmens,
To tavo liūdinčio, tamsaus akmens
Jai niekas, niekas, neatris.

VIDUNAKTIS

Vidunaktis.
Nuo bokštų laikrodžiai jau ūkauja
Nusvirę,
Kaip mes po girią
Kad šaukiamės paklydę.
Ir žiburėti tvenkiniai
Seniai,
Seniai jau nebežydi.
Vidunaktis.

Tada kelies Tu
Ir mūs alsavimu ak vaikštai taip lengvai
Lyg varpomis viens kitą liestų
Pribrendę mūs javai.

Bet ten, kažkur manyj,
Kažkur užu tamsos
Užlūžta juodas Tavo kelias.
Ir niekados,
Tu niekados tenai neužeini.
Tiktai naktis, tik laikrodžiai ten kelias
Ir ūkauja žemyn nusvirę,
Kaip mes kad šaukiamės po girią
Paklydę.
Ir žiburėti tvenkiniai
Seniai,
Seniai ten nebežydi.

GIESMIŲ GIESMĖ

Sugrįžki, mano Mylimoji!
Sugrįžki iš kalnų!
Žieminę naktį prarymojęs
Aš pasitikt tavęs einu.
Pas mus jau mėlynuoja dienos.
Kaip žiežirbos,
Kaip žiežirbos purienos
Grioveliais nubarstytos.
Upeliai blyksi lyg žuvytės
Tarp šimtamečių akmenų

ANTANAS JASMANTAS

Ir kepuraitėmis baltom iš tolo moja.
Sugrįžk, sugrįžki, Mylimoji,
Sugrįžki iš kalnų!

Sugrįžo paukščiai pražiemoję
Toli už vandenų
Svyruojančių, girtų.
Sugrįžk ir tu!
Berželiai keliasi pavytę;
Spurgai bijūnų kaip kojytės
Balandžių rausvos švyti
Darželio gilumoje.
Kas jojo vartelius atsklęs?
Sugrįžk, sugrįžki, Mylimoji,
Aš pasitikt einu tavęs!

PANAKTINIS

Tu rūpestingas Panaktini,
Tu mano sodų Sarge!
Kai šunes po dienos išvargę
Suguls ir galvas panarinę
Jieškosis poilsio šiauduose,
Tu strėnas susijuosi
Ir pasiėmęs rankon lazdą
Apeisi sodą.

Sustok ir paklausyk! Atrodo,
Kažkas lyg plazda
Ten, pas kraščiausią taką;
Kažkas lyg žemę plaka
Palūžusiu sparnu;
Kažkas lyg čipsi
Tenai už akmenų.
Kai juos pralipsi,
Drėgnam beržų liekne
Atrasi tarp žolių
Iškritusį mane
Beplunksniu paukšteliu.

Kai pasilenkęs imsi jį į saują,
Būk atsargus:
Jis žnaibys ir įleis nagus
Tau ligi kraujo.

Tu rūpestingas Panaktini,
Tu mano sodų Sarge!
Vėjingą naktį, naktį dargią,
Kai ilsisi visi išvargę,
Tu nešies prie krūtinės
Mane besparnį,
Tu senas, ištikimas mano Tarne.

ELGETOS SONETAS

Į mėnesieną, ak į mėnesieną
Pasviro tylūs mūsų kelio gluosniai.
O Tu atgniaužęs savo ranką duosnią
Vis dalini tą būtį; ją, tą vieną,

Vienintelę, kaip naktį sidabrinę,
Tu žvaigždėms, mėnesiui ir žiogui duodi.
O mes pavartėj galvas nunarinę,
Nuo šalčio ir lietaus kaip stagarai pajuodę

Vis stovime jau ilgus, ak taip ilgus amžius,
Ir drebanti ranka kelintą
Jau kartą vis pakyla ir paglamžius
Varpelio tavojo virvelę krinta
Atgal ir mąsto:
Turbūt namie Tavęs nerastų.

ŠEŠĖLIO SONETAS

Tai mūs atodūsių paklydę vėjai
Tave čia buvo užgesinę.
Atėjo vakaras ir, sako, suspindėjai
Lyg vabalėlis sunkiame kemsyne

Tu mūs būtyj. Vidurnaktis artėja.
Sugrįžo paukščiai nuo lizdų nutolę.
Susiglaudė delnai pabaigę sėją.
Žiogeliai šaukiasi po žolę.

Ir aš kartu išeiti pasikėliau.
Tiktai Tavęs, kodėl Tavęs man nematyti?
Kažkas čia, sako, švyti;
Kažkas čia pat prie mano kojų.
Tai aš turbūt savu šešėliu
Tave užstoju.

VELYKŲ RYTAS

Ak rytmečiai!
Ak rytmečiai tie tolimieji,
Kada plačiai
Lyg vandenys giesmė laukus užlieja
Ir bokšte prikelia ošimą ilgą ilgą;
Kai pirmutinė smilga
Nedrąsiai stiebias pažiūrėti,
Kaip mūs laukų grumsteliai žiburėti —
Ne, ne: kaip paauksuotos Tavo rankos žvilga.

Ir Tu eini,
Tu, Užmirštasis, tris kartus eini.
O gluosnių mūs žiedai raini,
Plaukuoti tarsi kirmėlaitės
Ant Tavo tako susiraitę
Ir nusižeminę vis renkasi prie kojų
Lyg prieš savaitę
Mes palmių Tau su mirtomis nebūtum kloję.

Bet šiandien vėl Tu mus kvieti:
Pagruodžiu dunda žingsniai mūs kieti.
Jau tuoj, jau tuoj prinokusiom su dirsėm
Ir mes nusvirsim —
Visi mes paskutinio vėjo pakąsti
Nusvirsim prieš Tave, auksinis Tu kviety!

Ak rytmečiai!
Ak rytmečiai tie tolimieji,
Kada plačiai
Lyg vandenys giesmė laukus užlieja
Ir bokšte prikelia ošimą ilgą ilgą,
Tada ir mes lyg pirmutinė smilga
Nedrąsiai stiebiamės pasižiūrėti,
Kaip mūs laukų grumsteliai žiburėti —
Ne, ne: kaip paauksuotos Tavo rankos žvilga.

LIETUVIŠKASIS LOBIS

ŠKICAI APIE PSICHINES GIJAS TARP PRAEITIES IR DABARTIES

Marija Alseikaitė-Gimbutienė, JAV

„Ir ateis laikas, kuomet mūsų kompozitoriai (o ir visi menininkai: rašytojai, filosofai, Aut. past.) atidarys tą užburtą viešpatiją ir, semdamiesi iš jų turtų sau įkvėpimo, atras širdyje seniai nejudintas stygas, ir tuomet visi geriau suprasime save, nes bus tai tikra lietuvių muzika...“

Prieš 40 metų šiuos žodžius rašė M. K. Čiurlionis, mūsų didysis Čiurlionis, kuris pats milžino galia taip suvirpino nejudintas stygas, jog per amžius jos nesiliaus skambėjusios, atskleisdamos didį užburtos viešpatijos pasaulį. O apie Čiurlionį rašęs rusų meno kritikas V. Čudovskis („Apollon“, 1914, Nr. 3) sako: Čiurlionio nuostabus savitumas šių dienų mene verčia manyti, kad jis ištikrųjų pagimdytas neliestų savo tautos jėgų“.

Kas tos paslaptingos stygos, kurias palietus pasigirsta dieviški garsai? Kas tos tūnančios jėgos, kurios šen ar ten išplaukia į išviršinį pasaulį, į kultyvuotą formalinį, įsipavidalinusios į individualų kūrėją?

Žemės meilė. — Pranašingai, su tokia nuostabia šiluma spindi gimtosios žemės simbolis ant karaliaus delno Čiurlionio „Karalių pasakoje“.

Ji — gimtoji žemė — meilės ir jėgų šaltinis.

„Žeme, motina mano, aš iš tavęs esu, tu mane šeri, tu mane nešioji, tu mane po smerčio pakavosi“ — dar ligi šiandien kaime girdimi maldos žodžiai žemei. O iš mūsų kaimo išaugęs ir iš jo pasaulin išvykęs Balys Sruoga rašys: „Mes išėjome aukštąjį mokslą, priėmėme į save, įsiurbėme Europos civilizacijos vaisius. Bet mumyse perdėm dar tebėra gyvas mūsų valstietiškas pradas, perdėm mes dar tebejaučiame ryšius su žeme, su juodžemiu, su vos suverstomis mėlynuojančiomis vagomis, pilnomis sulčių“ (1930 m.). O savo perveriančioje lietuviškoje autobiografijoje (iš 1931) Sruoga pasakys: „Aš einu į gyvenimą mylėdamas žemę, tą žiaurią, rūsčią, drėgną. Todėl ir negailestingai suskaitytos mano dienos man yra palaimos žemė. Ir ištremty iki dugno išsemdamas maną dalią, laiminu žemės sultis ir amžinai grįžtančią dieną“...

„Tu man sesuo, ir motina, ir mylima —
Švelni linų žiedais ir jazminų kvepėjimu“...

— dainuoja Aistis.

Per neatitrūkimą nuo gimtosios žemės yra išlaikytas tūkstantmetis kapitalas, tūkstantmečių mąstysena ir jausena.

Tas mažas žemės gabalėlis, per autochtoniško gyvenimo amžius dvasines jėgas kaupęs savy ir jų neišparceliavęs, savo galimybėmis kartais nustebina — jis sproginėja. Juk kūrybinės galios kulminacinis punktas — Čiurlionis išsprogo tautos atgimimo laikais iš pačių gelmenų tokiu didingu akordu, kurs gali gimti tik iš turtingų resursų.

Vertindami savo poetus, rašytojus, menininkus, dažnai negalime rasti tinkamų moksliškų rėmų jiems įstatyti, kad pasidarytų aiškesni. Štai pastaruoju metu, beryškinant Sruogos vaizdą, J. Blekaitis savo straipsnyje („Aidai“, 1948, Nr. 20), lyginęs Sruogos kūrybą su įvairiomis literatūrinėmis srovėmis, baigia: „Jo neįmanoma įtalpinti į jokius mums žinomus teorinius rėmus. Vienas tačiau, negriežtas ir nemoksliškas, bet visų mūsų juntamas mastas ištisai apima Sruogos kūrybos visumą. Tai lietuviškumo mastas. Visa, kuo mūsų tauta reiškiasi savo būty, išminty, tikėjime, papročiuose, darbe, savo dainoj, smūtkelio nuotaikoj ir drobės rašte, savo vidiniame ritme, visa, kuo ji gyvena, džiaugiasi ar kenčia, kas sudaro jos giliausią savitumą, — visa tai Balio Sruogos veikaluose išryškėja adekvatišku temperamentu ir forma“. Ir vertinant Čiurlionio kūrybą, kokie šalutiniai ir be svorio atrodo visi bandymai sugretinti jį su įvairiais tapytojais. Jei ir universali tematika kai kuriuose pasaulio menininkuose yra ta pati, tai Čiurlionis vistiek lieka Čiurlioniu, visuomet vienas ir savitas savo spalvos ir garso sinteze, savo galybe, kosmiškumu. Taip griežtai į teorinius rėmus neįrėminsim ir visos eilės kitų mūsų menininkų, ypač rašytojų ir poetų: nei Krėvės, nei Vaižganto, nei Biliūno, nei Putino, nei Aisčio ar Miškinio. (Šituo nepakartojamo originalumo bruožu yra pažymėtas kiekvienas tikras kūrėjas, bet nebūtinai lietuvis. Red.).

Geniališkiausiais savo kūrėjais mes visuomet laikome tuos, kurie yra visuotiniausi, kurie išsimuša iš kasdieninės aplinkos į platumas ir gilumas, o taip pat tuos, kurie mus pavergia humaniškumu, nuoširdumu ir jausmo galingumu. Iš Lietuvos žemės kilę eruditai pasauliui suspindi nuostabia gilybe ir šiluma. Mes džiaugiamės visa eile kūrėjų, kurie, savo šaknis giliai įleidę į sultingą protėvių žemę ir svetur europinės kultūros subrandinti, yra davę galingų vaisių, kaip A. Mickevičius, Milašius, Baltrušaitis.

Belygindamas O. V. Milašių su prancūzais Quinet, Claudel, Emilie Baumann pasisako, jog pirmasis esąs perdaug žodingas, varginantis, o antrasis dažnai pai-

---

MARIJOS GARBINIMO PRASMĖ

sąrangoje, savaime krypsta į Mariją, nes joje regi amžiną ir neprilygstamą šito moteriškumo įsikūnijimą ir buvimą. Kiekviena moteris, kurią jie kada nors yra mylėję ar gerbę, jiems pasidaro tik kelias į Mariją, tik netobula šios Pilnutinės Moters išraiška. „Aš Tave matau tūkstantyje paveikslų, sako Novalis, bet nė vienas negali man išreikšti to, ką aš regiu savo širdyje“. Tai yra kiekvieno menininko, dar daugiau, kiekvieno žmogaus posakis, kuriuo jis gali apibūdinti savą Marijos pergyvenimą. Žmogui Marija apsireiškia kiekviename žingsnyje. Mes ją regime tūkstančiuose moterų ir mergaičių. Tačiau nė viena jų negali išsemti to amžinojo moteriškumo, to dieviškojo Moters idealo, tos dieviškosios grožio pilnybės, kurį žmogus regi bei pergyvena Dievo Motinoje ir sykiu Mergelėje Marijoje. Užbaikime šį straipsnį Šventraščio žodžiais, kuriuos Bažnyčia brevijoriaus maldose taip pat taiko Marijai: „Kurie, mane randa, randa gyvenimą ir semiasi Viešpaties išganymo. Visi, kurie manęs nekenčia, myli mirtį.“ Rasti Mariją reiškia rasti visokeriopos gyvybės bei išganymo šaltinį. Nekęsti Marijos, reiškia nekęsti gyvybės ir tuo pačiu mylėti mirtį.

A. Galdikas

Kalėdos Žemaitijoj

nus ar ekstravagantiškas, kai tuo tarpu Milašius „turi daugiau skonio, daugiau saiko; tai aristokratas. Ir koks gilumas Absoliuto pergyvenime". (Armand Godoy, Milosz, le poète de l'amour, Fribourg en Suisse, 1944, 223 p.).

Gimtosios žemės meilė nėra vienintelis dvasinių turtų resursas. Ji yra tik pati esmingoji ir tikroji priemonė, raktas į seifą, į visą praeities kapitalą. Šį magišką raktą vartojant, iš pasąmonės išplaukia savita jausena ar giliai persunkta mąstysena.

Liaudies menas. — Kiekviename didesniame mūsų kūrėjuje jaučiame kartais net gaivalingą meilę savo žemei. Jų kūriniuose taip pat pastebime net apčiuopiamų elementų, kurie leidžia lengvai suvokti, kiek kūrėjas yra susijęs su savo kamienu. Tai liaudies meno ir tautosakos motyvai. Net ir to kosmiško kūrėjo Čiurlionio kūriniuose randame tokius intymius, gilia meile dvelkiančius peizažus (triptikas „Raigrodas"), žemaičių koplytstulpius, kapines ar primityvias varpines su skambančiais varpeliais. Petravičiaus, Augiaus ir kitų grafika neatskiriama nuo liaudies motyvų. Beveik liekviename Vydūno veikale rasime tautosakos elementų. Krėvė ir Sruoga neatskiriami nuo tautosakos tiek savo kūriniuose, tiek tautosakos tyrinėjimo ir rinkimo darbe. Net ir svetur gyvenęs Milašius yra išleidęs lietuviškų pasakų ir pasakėčių du rinkiniu (Les Contes et Fabliaux de la Vieille Lithuanie, Les Contes Lithuaniens de ma Mère L'Oye). O jei prisiminsime lietuvių kompozitorius, pastebėsime kokią didelę reikšmę turi jiems liaudies daina — jie su ja yra suaugę.

„Ritmo monotonija — tai viena svarbiausių ir, drįstu pasakyti, gražiausia mūsų dainų ypatybė", rašo M. K. Čiurlionis. „Šita monotonija duoda didelį prakilnų rimtumą, ir, klausydamas ilgiau, pradedi justi jos gilų mistišką būdą. Lygų monotonišką ritmą randame puikiausiuose didelių kompozitorių veikaluose, kaip antai, Beethoveno VIII simfonijos andante arba „Laidotuvių marše" iš sonatos As-dur, Chopino 15-to preliudo Des-dur vidurinėje dalyje, Čaikovskio VI-sios simfonijos įžangoje. Daug yra panašių klasikų veikalų, kurie skamba rimtai, vienodai, tarytum, aukšti, tamsūs, slegią kalnai, ir dėl tos monotonijos giliai įsmenga į sielą"... „Tokių dainų, kaip „Sėjau rūtą, sėjau mėtą, sėjau lelijėlę" daug. Jos ramios, jų monotonija panaši į amžiną jūros bangų judėjimą, ir girdi, tarytum, religišką ilgėjimąsi ir tylų nežemišką nuliūdimą." Šitas Čiurlionio liaudies dainų dvasios pagavimas yra gyvas raktas į jo kūrybos supratimą. O juo labiau kūrėjas priartėja prie liaudies kūrybos esmės, juo jis yra lietuviškesnis.

Humanizmas ir vitalizmas. — Ne tik atskirai kalba, atskirai dainos, atskirai senoji religija yra sukaupę vertingą mūsų psichinį turinį. Lietuviškoji dvasia plazda visoje buityje. Kažkas nematoma, neapčiuopiama, kas mus pagauna, žavi, kuo mes laimingi, įeina į mūsų dvasinio paveldėjimo sudėtį. Kai išgirsti plačią lygumų šiauriečių arba giliai suvirpinančią, baisiai liūdną dzūkų martelės dainą, tiesiog už širdies jos griebia. Kaip miela ir gera, kai įsilieji į bendruomenišką, giedrią ir nuoširdžią rytų aukštaičių aplinkumą!

Lietuviškos dvasios ilgimės, būdami svetur, nes kitur jos nėra. Ji tik viena tėra iš savo gilių šaknų išaugusi ir ilgų laikotarpių apipavidalinta. Jos pasigesdami, sakom: tuščia, neįvairu, nenuoširdu. Ta lietuviška nuotaika gili, nes joj daug širdies. „Homines humanissimi" yra pasakęs XI amž. apie baltų tautas Adomas Bremenietis. Tą humaniškumą esame vėliau įrodę daugeliu mūsų istorijos faktų. Neveltui ir Vydūnas savo veikaluose visa jėga kviečia neatsisakyti savo paveldėto žmoniškumo bei dvasingumo.

Iš liaudies dvasinės kultūros nuotrupų pajutę senosios sielos atspindžius, dažnai džiaugiamės jos šiltumu ir sveika išmintimi. Tačiau tai ne vienintelis šaltinis. Ar imsime liaudies melodiją, ar dainos žodžius, ar tautodailę, visur po gabalėlį rasime tiek gilios minties, tiek plataus diapazono jausmo.

Tas jausmo platumas ypač jaučiamas dainoje:

„Supkit meskit mane jauną,
Kad užsvysčiau aukštą kalną,
Aukštą kalną, ąžuoliją,

Ąžuoliją, žalią girią.
Teka upė rudzynuosan,
Duoda mane vargeliuosan“... (Adutiškis).

Prasiveržus aukščiau kasdienybės į platumas, staiga nusileidžiama į žemės rūstųjį vargelį.

Tautodailėje greta žaismingų, vitališkų formų — šimtų spinduliuojančių ratų, saulių, žvaigždžių, besprogstančių pumpurų, šakelių ir žydinčių klestinčių žiedų ir augalų, randame skausmo pervertu veidu lietuviško kaimo žmogaus pavidale Rūpintojėlio ir Sopulingosios skulptūras.

Ir individualių kūrėjų kūriniuose taip pat, kaip ir liaudies kūryboje, begalinį džiaugsmą lydi begalinis liūdesys. Vitališkas šėlimas, skaidri giedri nuotaika ir baiminga nuojauta, giliai smengantis skausmas — ne vieno, o daugelio mūsų kūrėjų kūriniuose visai užpildo plačią jausmo skalę. Prisiminkim tik Čiurlionio „Pavasario“ ar „Vasaros“ sonatų pakilimus — neišpasakytą gyvybingumą, visu dinamikos galingumu, garsu ir spalva išreikštą, ir siaubą, mirtį nešančius juodus paukščius ar audros laužiamus kryžius, šiurpią nejaukią nuotaiką „Laidotuvių“ cikle. Prisiminkim Putino „Pumpurėlį“:

„Skleidžias, skleidžias pumpurėlis.
Lūkesy sukrautą grožį
Spinduliai švelniai atvožia —
Ir į naują kvapų žiedą
Plaštakėlis saule rieda“...

ir jo pesimizmo himnus. Prisiminkim Biliūno vaikystės giedrius jautrius atsiminimus „Jonuke“ ir „Kliudžiau“, nušautą nekaltą katytę ar Juozapatą, klaikiai savo Petrelio bejieškančią. O Balio Sruogos autobiografijoj rasime tokius atvirus žodžius: „Laukinis liūdnumas ir laimė, kalėjimas amžinas ir pašėlusi valia, gyvenimo padugnė, piktas kerštas ir pasiryžimo šventumo nekaltybė, požemio klaikumos rauda ir begalinis beprotingas džiaugsmas — visa gyvenimo disonansų aidija turbūt ne mano vieno išpažinties verta“. Ir Balio Sruogos kūriniuose vitališko džiaugsmo ir gelиančio melodingo skausmo daug. Štai gaivalingos strofos:

„Ir svaigus sultingas vynas...
Ir linksmybė po pievelę,
Kaip kaitra sapnų vasarių...
Ar atminsi?... Ar atminsi...

Skrenda tyli sutemėlė,
Verkia tyla — tylumėlė...
Nepajėgsi, neužginsi
Špižiui dūžti ir žvangėti,
Žiedui nukirstam žydėti,
Nors ir mirksnį, neužginsi.“

O tikrą klaikumos raudą girdime jo kacete parašytos „Apyaušrio Dalios“ strofose ir „Kazimiero Sapiegos“ paskutiniame paveiksle.

Simboliškumas, estetiškumas, paprastumas. — Iš seno paveldėtų pradų mūsų dienų kūrėjuose galime rasti labai įvairiai įsipavidalinusių. Vienuose atpažįstame senąjį bruožą pačiame jausmo platume ir gilume, kituose — sugebėjimą jausmą išreikšti (stiliuje, formoje), trečiuose — turinio ir formos sintezėje.

Per tūkstančius metų trunkąs protėvių menas dėsningai rado sintezę tarp turinio ir formos. Priešistorinis menas ir jo tiesioginis nedaug tepasikeitęs įpėdinis — dabartinis liaudies menas — gyvas, gana puošnus, turtingas, bet neperkrautas, iš esmės simbolinis, turįs prasmę ir tikslą. Tačiau turinys neprašoksta estetikos bei grožio reikalavimų ir nuogame pavidale nepasirodo. (Čia kalbu apie archajinį meną, ne skulptūrą). Gaubdama mintį, forma pasiekia didelio įvairumo. Turime tūkstančius koplytstulpių, kryžių, bet kiekvieną kitokį, turime šimtus apskritų ir kampuotų žvaigždžių — saulučių variantų audiniuose, juostose, drožiniuose, kalboje ir dainose — šimtus epitetų ir palyginimų, malonybinių ir mažybinių žodelių žodelyčių. Formos įvairumu, susijusiu su įgimtu grožio jausmu ir šiluma, aiškiai skiriamės nuo kaimynų, ypač nuo germanų. Ne tik patys, bet ir svetimtaučiai mokslininkai ir menininkai mūsų liaudies meną ar priešistorinį meną laiko žavinčiu, skoningu.

Pilnumo, darnumo jausmas meno kūriny — iš gilių amžių įsikūnijusi vertybė. Mes džiaugiamės rašytojo ar net mokslininko darbais, jei jie neperkrauti, lengvai prieinami, nes mes pripratę prie tokių kūrinių iš seniausių laikų. Kad ir aukšto laipsnio įmantraus formos žaismo, jei neįžiūrime turinio, nevertiname. Mes maloniai priimame E. Baumann žodžius (iš aukščiau minėtos citatos), kad Milašius turi daugiau skonio už sunkų Claudelį. Naujoji mūsų menininkų karta eina tais plačiais keliais, kuriuos grindžia ne tik bendri modernaus meno laimėjimai, bet ir paveldėtieji reikalavimai. Mes jieškome turinio, įvairios formos ir sintezės tarp jų.

Senoji religija: bipoliariškumas ir kosmiškumas. — Vienas pagrindinių šaltinių archajiškai dvasiai pažinti yra tas, kuris per amžius kaupė visas žmogaus galias, būtent, senoji lietuvių religija. Joj glūdi esminiai bruožai, kurių per ilgus amžius laikas ir naujas tikėjimas nei išrovė, nei pakeitė (? Red.). Liaudies psichės pasireiškimo šaltiniai, kaip menas, tautosaka, papročiai, pagrindinėmis gijomis veda į senosios religijos rėmus.

Senoji religija — „gyvatos“ religija. Jos motto: „kova už gyvatą“, už gyvatą sintetine prasme, tiek biologinę, tiek dvasinę, kova už viso kosmo ir jame įaugusio žmogaus egzistenciją. Tiesa, visos pirminės religijos daugmaž yra turėjusios pagrindinius bendrus bruožus, kuriuos ilgainiui kiekviena savaip išvystė. Taip atsitiko ir su priešistorinės Europos religijomis. Jų pagrinde matome vitalistines biologines pažiūras į gyvybės gimimą dėl dviejų polių — vyriškojo ir moteriškojo — veikimo. Niekas be priežastingumo, be bipoliarinių jėgų negimsta — nei žolė, nei javas, nei medis, nei žmogus. Todėl visas pasaulis buvo suskaidytas į vyriškąjį ir moteriškąjį. Tas dualistinis gamtos principas lietuviuose (kiek mums visas religijos palikimas, papročiai ir tautoska rodo) yra labai aiškiai išlikęs su griausmingu, dinamišku, gaivalingu, žemę vaisinančiu Perkūnu, ožiu, jaučiu, arkliu, gaidžiu, ąžuolu ir kt. iš vyriškos pusės ir motinos žemės, mūsų gimdytojos ir maitintojos, su jos šventais miškais, medžiais, kalnais, alkais, akmenimis ar mediniais stulpais iš moteriškos pusės. Dinamiškas, besisukąs, kaip dangus, vibruojąs, banguojąs, griaudžiantis, baubiantis žadina, suvirpina žemės jėgas, iš kurios gimsta sultingoji augmenija, pilna palaiminančios žemės galios, ir žmogus. Šią bipoliariškumo reikšmę gyvybės gimimui archajinėse formose yra išlaikiusi lietuvių tautodailė.

Jei kitose Europos religijose, pvz., graikų ir romėnų, gamtinės jėgos buvo išsidiferencijavusios, jas personifikuojant ir sužmoginant, tai mūsų protėvių religijoje gamtos jėgų supersonifikavimas (apie kurį mes žinome iš istorinių šaltinių ir tautosakos) nenugalėjo gamtos ir liko tik šalutiniu reiškiniu. Žmogaus neatsiskirimu nuo gamtos, bet įsijungimu į viso kosmo ritmą senoji lietuvių religija galbūt labiausiai išsiskiria iš kitų. Žmogaus ir gamtos artimumo jausmas leidžia giliau įsijausti į visatos esmę, ją savaip pergyventi. Todėl mūsų senolių religija — sukauptai kosmiška, neišsiparceliavusi į kokias nors detales. Lietuvių primityvioje liaudyje ir jos tautosakoje, kaip nė vienoje kitoje, žmogus ir žemė, žmogus ir miškas, medis — beveik nedaloma visuma, nes juose visuose glūdi žemės galia. Visi gamtos reiškiniai ir daiktai — žmogus, dangaus kūnas, paukštis, medis, akmuo, ugnis ir kt. turi gyvybę: „sielą“, „jėga“, kuri tokia yra visur, tiek

danguj, tiek žemėj. Ji gali pereiti iš kūno į kūną, kai vienas kūnas jos nebeišlaiko, miršta. Tai ne žodžių žaidimas lietuvių tautosakoje, kai motulė, sesulė, mergelė virsta liepele, eglele, lelija, gegule, bernelis — berželiu, ąžuolėliu, sakalėliu, karvelėliu ar žalčiu, o saulė, mėnulis, aušrinė gali būti visai sužmoginti, — tai nuoseklus senosios religinės pasaulėžiūros pasireiškimas.

Žmogaus artimumas gamtai. — Gyvais žmogaus ir gamtos palyginimais, paralelizmais lietuvių liaudies dainos teikia gilaus poetinio grožio. Ši ypatybė yra viena didžiausiųjų mūsų tautosakos vertybių, į kurią svetimieji mokslininkai jau seniai yra atkreipę dėmesį.

Vai tu, aglala,
Vai tu aglala siubuonėla,
Tai tu siubavai rytą vakarėlį,
Pakol neišsiubavai devynias šakeles,
O tų dešimtų viršūnį.
Vai tu, motula,
Vai tu, motula rūpeslyvoji,
Vai tu rūpinais dienas ir naktelas,
Pakol išsauginai
Devynius sūnelius,
O tų dešimtų dukrelį" . . . (Dzūkų daina).

Iš vienų dainos žodžių nepilnai tegali pajusti tą žmogaus ir medžio, žmogaus ir paukščio, žmogaus ir žemės ryšį. Tai geriau gali pergyventi Lietuvos laukuose, drauge girdėdamas giliai smengančią melodiją, nes jausmo galingumas perduodamas ne tik žodžiu, bet ir ritmu, ir melodija. Štai, pvz., mėginkime įsijausti į šią seną keturinę rugiapjūtės dainą:

„Žvilgso raselė an baro lylia,
Lauke kalne an baro lylia;
Žvilgso raselė an baro lylia (kartoti po kiekvienos eilutės)
Aukštam kalne an baro lylia,
Žalias berželis an baro lylia,
Tam beržely an baro lylia,
Pilka gegiutė an baro lylia,
Tenai kūkavo an baro lylia . . . (Rimšė, TD, IV, 186)

Ir toliau: Ne gegulė . . . Tenai kūkavo . . . Močia dukrą . . . Išduodama . . . Didžią dalelę . . . Atskirdama . . . Margas karveles . . . Išduodama . . . Aukštus kraitelius . . . Išduodama an baro lylia.

Laimingasis neatsiskyrimas nuo gamtos nemažai sveria ir indivudualinėj lietuvių poezijoje. O dailiojoj prozoj išaugo tokie tikri ir gyvi, kaip Vaižganto Bruzgulis, Krėvės Lapinas, Raganius, Pulgio Andriušio Mykolas iš „Neįsileido" („Anoj Pusėj ežero"), Dovydėno Aniutė („Mes jieškom pavasario") ir kt. Šie gilūs įdomūs personažai mus žavi gal dėlto, kad juose yra kažkas, kas mus pasąmonėj su jais jungia. Ir kitur, kur mūsų rašytojai tikrai sutampa su labai iš seno paveldėtais pradais, jie sukuria nemeluotų personažų ir vaizdų, šitaip mums suteikdami estetinių emocijų.

Žemės-motinos trauka nuostabiai prasiveržia Putino lyrikoj:

„Apglėbiau tave, kaip nė vienas apglėbt negalėtų,
Įaugau tavin chaotingų geismų šaknimis" . . .

Eilėrašty „Žemei" Putinas pasisako, jog bendravimas su gaivalingomis žemės jėgomis palaiko kūrybinę ugnį ir jo dvasios egzistenciją. Todėl jis garbina žemę, jos gyvybinės sultis, jos amžinąjį gaivalą, gimdantį vis naujas gyvybes. Nuostabus ryšys su praeitimi: su Žemyna-Žemynėle! Ir Baltrušaitis, nors ir ne taip gaivalingas, mums paliko religinės minties strofą:

„Nusilenk, praeivi, žolytei prie tako,
Jei girdi, kai smilga, iš molio išdygus,
Tavo kurčiai širdžiai tyliai sako,
Kad tu ir jos stiebas — amžių saikui lygūs" . . .

Savo poezijoje taip pat turime ir reto grožio gamtos vaizdavimų. Kai kurias strofas skaitydami, nę tik regime, bet ir girdime taip, kaip seniau per amžius giedamoj giesmėj, kur turinys suaugęs su ritmu ir melodija:

„Vidunaktį taip tyku, kad girdi, kaip jaunas
Lapas arba žiedelis ant šakelių kraunas.
Girdi, kaip šakoms šnibžda medžių kalba šventa,
Kaip žvaigždelės plevena, gaili rasa krinta".

Arba:

„Dažnai miške lietuvis, ko verkia, nežino.
E tik junta dažniausiai, kad širdis neskaudžia . . .
Lyg, tartum, ramumas taip dūšion inslinko,
Kad net dūšia, kaip varpa pribrendus, nulinko.
Iš to, matai, ašaros ir atsidusimas,
Iš to šventos pajautos, iš to giesmės imas".
(A. Baranauskas, „Anykščių Šilelis").

Gėris ir blogis kosme. — Greta vitalistinės pasaulėžiūros, įformintos į poetiškus rėmus, aukštesnysis dvasinis pradas senojoje religijoje reiškėsi mirties ir gyvatos, gėrio ir blogio kova. Ši kova sutinkama ir kitose religijose, bet mūsų tautoje ji ypatingai intensyvi ir archajiškuose pavidaluose — liaudies mene ir papročiuose — iki mūsų dienų išlikusi.

Žmogaus ir gamtos egzistencijai, jų gerbūviui ir laimei šešėliuoja mirtis ir blogis. Amžinai grasinanti, griaunančioji pikta mirties jėga verčia žmogų budėti amžinoje sargyboje ir kovoje už gyvatą. Iš istorinių šaltinių, papročių, liaudies meno žinome, kad kultai, kaip ugnies, saulės, žalčių, yra kovos priemonės už gyvatą, o tokie, kaip žemės, miško, medžių, kalnų, akmenų kultai yra gaivalingos, gimdančios, augančios, klestinčios žemės galios gerbimo pasireiškimai. Visus juos jungė kova už gyvatą ir tos kovos priemonių bei šventojo vyksmo — gyvatos laimėjimo — gerbimas. O tos kovos galingomis priemonėmis buvo judesys, šviesa-ugnis, garsas, vanduo ir visa tai, kas turi stiprią gyvybės jėgą.

Jieškodami senosios religijos bruožų individualiųjų menininkų ir rašytojų kūriniuose, vienur juos randame sukauptus, kitur atskiromis detalėmis pasireiškiančius. Juo kūrinys atrodo kosmiškesnis, vitališkesnis, dinamiškesnis, juo jis senajai dvasiai ištikimesnis. Antai, daug savos nuotaikos randame Galdiko spalvose, jo gamtos vitališkume, Petravičiaus liaudies motyvuose, jo kūrybos paprastume, natūralume ir nuoširdume, tiesiog tėvų žemės krauju persunktame, taip pat Augiaus kūrinių sultingai lietuviškame kaime ir kt.

Kosmiškąją lietuvio sielą visuotinai ir esmingai atskleidžia Čiurlionio kūryba. Iš vienos pusės amžinas gyvatos vyksmas, metų laikai, gyvybės išaugimas, bujojimas, o iš kitos pusės niuri juodoji mirties galia, griaunanti žmogaus ir gamtos laimę. Tą baisią tamsią galybę Čiurlionis išreiškia tamsiomis spalvomis ar sukonkretintu juodo paukščio, šikšnosparnio, debesio pavidalu. Kovai prieš gresiantį blogį skamba varpas („Bokštas"). Gamtos pabudimo metu, lengvai plaukiančių baltų debesėlių ir plonyčių sprogstančių šakelių fone, medinės varpinės varpeliai kartu su besiveržiančia dinamiška gamta dilinguoja, užtikrindami jos laimėjimą ir tartum įspėdami, jog dėl gėrio reikia budėti. Ar čia ne taip pat, kaip buvo beveik per du tūkstančiu metų, kai piktai galybei nuvyti buvo daromi žvangučiai, skambančios žalvarinės pakabėlės, nešiojamos ant krūtinės drauge su papuošalais? Ar čia ne tas pats reiškinys, kaip mediniai skambalėliai, kurie nuo senų laikų iki mūsų dienų caksėjo ir tebecaksi kapinių, pakelių ir sodybų kryžiuose ir koplytstulpiuose?

Kosmiškiausias atrodo Čiurlionis sonatose, ypač ten, kur jis išreiškia gamtos atbudimą. Ar tas gamtos šėlimas ir gaivalingumas, kuris išreiškiamas „Pavasario", „Vasaros" sonatose, „Miške", „Jūros" sonatoje, nėra aukščiausias mūsų protėvių dvasios pakilimas, troškimas ir idealas, kurio buvo siekiama nuolatine ir didele kova? Tik pažiūrėkim. „Saulės" sonatoje apsiniaukusį

miestą gaubia šimtas saulių. „Pavasario“ sonatoje galingai sukasi malūno sparnai, o fone ant kiekvieno žemės iškilimo-kalnelio kartojasi tie patys smarkiai besisuką malūnsparniai. „Piramidžių“ sonatoje viena paskui kitą sudygusios piramidės, o ant jų viršūnių švyti šviesūs skrituliai. Ar tai nėra aukštai kultyvuotas lietuvių liaudies menas, kaip senosios religijos išraiška? Ar tai ne lietuviška šventa žemė su savo šventais kalneliais ir šventais koplystulpiais, išaugusiais iš žemės su smailiomis viršūnėmis, tartum piramidėmis, ant kurių spindi, sukasi dinamiškasis ratas-saulė, gyvatos saugotojas ir užtikrintojas, amžino judesio simbolis?

Kaip antropomorfizmo beveik nėra senojoje lietuvių religijoj, taip beveik nėra žmogaus Čiurlionio kūryboje, nes žmogus yra neatjungiama kosmo dalelė. Ir „Jūros“ sonatoje plaukiantis žmogaus laivelis lygiai tokiu pačiu pavidalu kartojasi visatoje per kelius kartus, tartum aidas. Taigi Čiurlionis yra lyg dvasinių galių iš praeities į dabartį perdavimo simbolis. Todėl jį, kaip ryškiausią ir sintetiškiausią pavyzdį, šiame straipsny daugiausia paliečiau[1]).

Suvirpintos, praeity glūdinčios lietuviškos stygos ligi šiol labiausiai nuskamba menininko ir poeto lyriko, ypač individualisto-simbolisto kely. Meno priemonėmis pasiekiama galinga ekspresija nuo jautraus subtilumo ligi gaivalingo vitališkumo, nuo žaismingos formos ligi didžios minties ir jausmo sintezės.

Kosmiškumas, psichinių galių integravimas ir lyriškumas — lyriškumas nuo lopšinės dainos iki šermenų raudos — ar tik nebus tos pagrindinės gijos, taip stipriai siejančios protėvių religiją, liaudies meną ir dainą su individualiais kūrėjais.

Apčiuopiama ir juntama archajinė liaudies kultūra sąmoningai ar nesąmoningai veikė ne tik paskirą kūrėją, bet ir visą naujai atsikuriančią tautą. Turime pavyzdžių, kaip lietuviškoji daina pravirkdė nevieną mūsų didžiųjų tautinio atgimimo veikėjų ir lemiančiai paveikė eiti lietuviškuoju keliu.

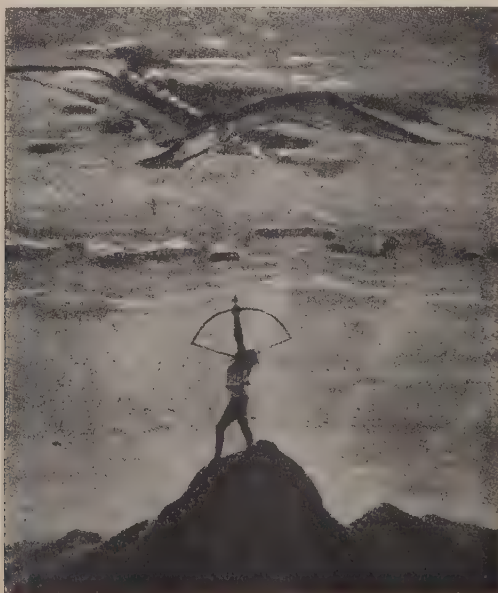
Politiškai vergavusi tauta, negalėjusi savo krašte išugdyti išprususių mokslininkų ir menininkų, kitų tautų dėmesį atkreipia jau iš seno turimomis vertybėmis savo kalba, ypač lyrinėmis dainomis ir tautodaile. Atsiradęs lyginamasis metodas kalbotyros bei tautotyros moksluose pastebi kokia didelė istorinė vertė glūdi lietuviškame žodyje ar jausmo ekspresijoje. Pagaliau svetimųjų mokslininkų ir menininkų dėmesys paskatina mus pačius giliau vertinti savo senąją kultūrą. Tiek propagandine prasme, tiek grynai tautinio kūrybinio potencialo prasme tas įvertinimas ir pajutimas, jog visa tai yra viena pačių didžiųjų ir patvariųjų tautos brangenybių, turėjo reikšmę naujai augančioje šviesuomenėje, nes senųjų vertybių branginimas visuomet eina drauge su tautiniu sąmonėjimu.

T i e s i o g i n i s p r i s i l y t ė j i m a s p r i e l i e t u v i š k o j o k a i m o k u l t ū r o s, suteikiąs nefantazuotą nemeluotą savitos psichės pajautimą, yra didelis ir labai pozityvus veiksnys mūsų tautos kultūros istorijoje, milžinišką įtaką parodęs tautinio atgimimo metu. Jis buvo daug stipresnis už šaunią ir stiprią XVI—XIX amž. romantikų istorininkų bei rašytojų įtaką, sukūrusią sentimentaliai didingą, bet nerealią mūsų praeitį ar religiją.

Mes esame turtingi vidine prasme. Lietuviškasis dvasios lobis — pats didžiausias ginklas, teikiąs optimizmo, pasitikėjimo ir vilties. Jei mes jo nepaniekinsime, bet mylėsime ir ugdysime, jis ilgam išliks ir gaivins. Tai galia, kuri nuolat skaidrina mūsų dabartį, kuri leidžia didžiuotis mūsų menininkais, o ateity gali švystelėti dar nežinomomis galimybėmis.

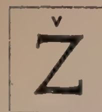
[1]) Mums atrodo, kad autorės čia stipriai pabrėžiama Čiurlionio kosminė mistika ir B. Sruogos pagoniškas vitalizmas nebūtinai sietinas tik su prieškrikščioniškos lietuvių religijos tradicijomis. Tiek B. Sruogos žemės kultas ir vitalizmas, tiek Čiurlionio kosminė mistika gali būti stiprioj įtakoj to vitalizmo ir rytietiškai indiško panteizmo, kurie XIX am. pabaigoj ir XX am. pradžioj reiškėsi, kaip reakciją prieš pozityvizmą, scientizmą ir materializmą, kurie šviesuolių pasaulėžiūroj viešpatavo nuo XIX a. pusės ir nevieno buvo pergyvenami, kaip sausros slogučiai. Todėl vitalizmo ir panteistinio kosmo mistika kaip tik yra buvusi nevieno neoromantiko ir simbolisto pasaulėžiūra ir pasaulėjauta. O kadangi Čiurlionis ir Sruoga brendo simbolizmo žydėjimo metu slavuose ir patys yra simbolistinio meno kūrėjai, todėl nenuostabu, kad vienas jų galėjo pasiduoti vitalizmui, o kitas — kosminei mistikai. Atsimintina taip pat, kad Čiurlionis yra specialiau domėjęsis net indų senaisiais raštais ir jų filosofija. Darydami šitą rezervą, kurio nedaro autorė, mes toli gražu nemanome neigti nei M. K. Čiurlionio, nei B. Sruogos lietuviškumo, nors ir ne jie vieni jį išreiškia ir atstovauja. R e d.

M. K. Čiurlionis **Šaulys**

MANO GIMTINĖS ISTORIJA

STASYS YLA

mogus priėjo kalno papėdę, sustojo ir valandėlę galvojo — kopti ar daryti užuolanką. Dar kartą užmetė akim į saulę, pasižiūrėjo į Šviesiakalnį ir pasuko.

Kojos, lyg žirklės, karpė varinę kelio juostą ir lazda, lyg įsikibęs į ranką vaikas, nesidavė paliekama. Įpusėjęs atkalnėn, žmogus pajuto, kaip jo galvą, pečius, nugarą ėmė liesti šilti saulės pirštai. Atsisagstė švarką, atmetė skvernus į šalis ir kopė toliau.

Šviesiakalnis rietė savo nugarą, o ši darėsi vis statesnė. Keleivis paraudo, ir jo širdis pasidarė nerami. Sukandęs dantis, dar atkakliau mynė kelią, lyg norėdamas savo svoriu jį išlygint ir dar labiau lazda plakė žemę.

Pagaliau apgalėjo. Šviesiakalnio sketera ėmė tiestis, ir saulė pasisuko kiek į šalį, lyg vogčiom žvelgdama, ką šis keleivis darys.

Keleivio krūtinė giliai subangavo, lūpos padarė porą plačių vingių, galva pašoko į viršų. Metęs dar porą lėtų žingsnių, jis sustojo ir ėmė į visas puses žvalgytis.

Pro Šviesiakalnio trobų tarpą, rytų pusėje, matėsi, lyg žalumų juosta, S a r g ū n a i — laisvųjų ūkininkų kaimas. Stambūs balti trobesiai iš tolo atrodė, kaip spalvotos gėlės rūtų darželyje. Šiaurėje, lyg jausdami savo didybę, stovėjo, skersai įsirėžę, karališkieji D ž i u g a i. Pilki jų namai skendėjo soduose ir priminė pasakų baravykus, savo ūgiu lenktyniaujančius su medžiais.

Palei Džiugus, lyg palša gyvatė, vinguriavo platus kelias. Nusiritęs į slėnį, pamažu jis vėl iškyla, įkopia į pakilumėlę ir, nesutikdamas kliūčių, eina tolyn. Bet čia, tarsi ko pasibaidęs, pasuka į šalį, įsineria į mišką ir išnyksta iš akių. Ties ta vieta, pakopę į aukštumėlę, tiesiasi D e j ū n a i, baudžiauninkų kaimas. Jo sodybos nuo kelio pusės susibėgusios į krūvą, bet toliau, lyg eidamos pasigėrėti pono Lappos mišku, kuris čia pat prasideda, vėl išsiplečia.

Nuo Dejūnų, arčiau į Šviesiakalnį, matyti, už mažo gauburio pasislėpę, kunigiškieji L u c i ū n a i. Jų namai paprasti, sodybos apyplačios, sodais išpuoštos, kryžiais atžymėtos.

Pats Šviesiakalnis atskirtas nuo šių kaimų gilia ir plačia dauba, juosiančia jį iš trijų pusių. Šiaurryčiuose jį atrodė lyg katilas netaisyklingai išlankstytais kraštais. Viduriu vingiavo upelis, o krantuose augo miško kirtimas, išmargintas vešliomis juodalksnių kuokštėmis.

Šiaurėje dauba siaurėja, kerta platųjį kelią, įsipjauna į molieną ir eina iki Kurklių, išsiliedama į plačias lankas. Upelis, pasisukdamas nuo Šviesiakalnio, vis didėja — kol, pasišokėdamas, įkrinta į Kurklelę, Virintos prieupį.

Vakaruose, pačioje Šviesiakalnio papėdėje, dauba pasidaro lyg milžiniška keturkampė aikštė, nelygiu dugnu, kurio vienoj pusėj buvusi ariama žemė, antroj — pažliugusi pieva, liūnas. Liūno viduryje žėri užankančio ežero A k i s, apjuosta storu juodalksnių ir meldų lanku.

Eidama tolyn į pietus, dauba darosi panaši į didžiulį, didžiulį griovį, kuriuo tęsiasi Luciūnų pievos, vadinamos Paliūnėmis. Darydama naujus vingius ir keisdama savo formas, dauba eina vis tolyn ir tolyn — ligi Balninkų. Joje tyvuliuoja balos, Akys, Keršio ežerai, Baldanas, Alaušas, o juos jungia upeliai, juosia eglynai ir ąžuolynai.

Keleivio žvilgsnis paklysta toliuose ir, rodos, nesugrąžinti jo čia, iš kur išėjęs.

— Kas iškasė šią milžinę daubą, kas išraižė jos krantus ir miškais užsodino, kas išgražino jos dugną ir atkalnėmis sodybas įkūrė?...

Keleivio akys klajojo kažkur nematomybėj — virš miškų ir sodybų, leidosi į daubą, skendo vandenyse, iš jų kopė krantais. Pamažu jos ėmė grįžti atgal dešiniuoju daubos krantu ir užkliuvo sodybų, kurios dunksojo už gauburio, paženklinto kryžiumi. Ilgiau nesustojusios, jos klydo artyn pro Paliūnes ir nusileido ties Liūno Akimi.

Bestingstąs Šviesiakalnio daubos žiburys buvo, rodos, paskendęs savyje ir nesidomėjo, kas dedasi aplink jį. Kaip mirštąs senelis, savo žvilgsnį smeigė į dangų ir, jei ne juodalksnių šešėliai, kurie dengė jo krantus, būtum galėjęs įskaityti — liūdi jis ar šypsos, meldžiasi ar savo dalią keikia.

Keleivis pakėlė akis į saulę — jos jau toli nukeliauta. Stuktelėjęs lazda į žemę, jis apsigręžė eiti. Rugių laukas buvo vienoj tako pusėj, pušynėlis antroj. Retos ir skurdžios varpos, lyg saulėj įdegusios rankos, tiesėsi į keleivį, glostė jo plaštakas, lietė jo švarką, bet, susitikusios su lazda, vėl traukėsi į šalį. Keleivis permetė lazdą į kairiąją ir dešinę ištiesė į rugius. Jo delnu bėgo varpos, lyg vandens srovė, veržėsi pro pirštus ir kuteno širdį. Taip dažnai patiriamas ūkininko jausmas ir visad toks naujas.

— Žeme, žeme, kokia tu brangi! — kalbėjo lūpos lyg maldai.

Iš kairės, tarsi mažos mergaitės, pro senų pušų tarpą žvelgė pušaitės. Ir jos savo švelniom, lyg žaliu šilku vilktom, rankelėm braukė per keleivio apykaklę, kabinosi už kaklo, siekė lūpų.

— O žeme, žeme!... — kartojo jis.

Rugiai pasibaigė, ir miškas paliko užpakalyje. Keleivis leidosi pliku Šviesiakalnio šonu žemyn. Liūno akis pamažu nyko iš akiračio, merkėsi — tesimatė tik meldai, lyg užkrintančios blakstienos.

Kojos vis greičiau dėstėsi. Lazda ėjo pirm jų ir spyrėsi, kalno stumiama, žemyn.

Takas pametė savo bėgį ir, lyg gyvatė, susiraitė. Jo viduryje, tarsi koks perlas, švietė šaltinis.

Keleivis priėjo, pasilenkė, rieškučiomis pasėmė vandens ir prinešė prie burnos. Lūpos atšoko ir paraudo, tarsi būtų ledo prisilietusios. Ir vėl, lyg skanų midų pajutusios, ėmė atsargiai čiulpti. Išbaigęs, keleivis užgriebė naujas rieškučias ir, pasigręžęs į šalį, siūbtelėjo sau į veidą. Skruosto raukšlės suvirpo, ir kraujas išsišovė į paviršių. Akys, prasišvietusios, ėmė žvaliau žvalgytis. Štai jos mato juodalksnius, kaip pajaunius, pasipuošusius kaspinais, tiesa, jau susenusiais. Kiek rankų turėjo tiestis į šią gyvąją srovę ir dėkingumui krantų sargus apdovanoti įvairiais žymenimis!

Šaltinis, lyg ašarų srovė, liejosi upeliuku žemyn į Liūną ir siekė Akies. Keleivis peržengė jį ir leidosi Paliūnių linkui. Platus griovis ėjo šios pievos viduriu ir iš abiejų jo pusių stovėjo kaip mūras aukšta viksvų tvora. Kitados pjovėjų pėdos, šviežiai įmintos pievoj, tęsėsi nuo krašto gilumon ir juo tolyn, juo labyn skendo vandenin. Nesiekusios griovio, jos sustodavo ties viksvų užtvara. Niekas gyvas negalėjo įkelti kojos į griovį, kaip ir į Liūno Akį.

Paliūnės siaurėjo ir, lyg kokiais vartais, visai užsidarė. Ties ta vieta, įsipjovęs į kairįjį daubos krantą, matėsi Dvaro Ravas. Lyg sodas žaliavo jis dabar, ir slėpė galybes paukščių lizdų. Keleivis prisiminė pavasarius. Kokios čia paukščių kalbos, būdavo, neišgirsi. Vienas už kitą garsiau švilpia, čiksi, kvakena, suokia. Ir upelis, lyg neatsilikdamas, klega krisdamas stačia galva žemyn ir pykstasi su akmenimis, kurie neklauso jo — nebėga žemyn su jo vandeniu, ir barasi su medžiais, kurie kaišioja savo šaknų liežuvius ir geria jo negausų vandenį.

Dabar Dvaro Ravas ramus. Paukščiai augina vaikus, ir upelis nuo karščių pailsęs. Nei gyvulių balsų, nei piemenų šūkavimų, nei skerdžiaus dūdelės raliavimų nebegirdėt, kaip seniau. Keleivis užmetė akim, valandėlę ieškojo kažko medžių tankymėje. Šešėliai dideli, kaip debesų, nešė mišką tolyn daubos atkrante. Drėgmė leidosi lyg nematomas uždangalas ir klostėsi aplink griovį.

Keleivis pasuko jo pusėn. Ties Dvaro Ravu vandens juosta susiaurėjusi ir virtusi brasta. Kaip jauniklis strioktelėjo nuo vieno akmens ant kito, kurie čia buvo nugulę, ir atsidūrė antroj pusėj.

Dešiniąja daubos atkalne kilo dviejų valakų pločio rėžis. Keleivis įsuko į jį. Ši žemė kitados nebuvo kaimo. Ūkininkai dirbo ją Aluntos altaristai, kuris lankėsi tik pjūčiai atėjus. Nūnai kapa metų, kaip ir jis nebesirodė.

— Šventa žemė, o tiek jau metų nebyra į ją sėkla ir vaisiaus neneša! — atsiduso keleivis.

Sunkūs žingsniai išvedė į daubos kranto viršūnę ir čia jis vėl sutiko saulę. Keliavo ji pačia žeme ir žarstė paskutinius savo spindulius ant kaimo sodybų. Šviesos buvo tiek daug sodų viršūnėse, tiek daug langų stikluose!

Keleivis atsiduso.

— Mes esame saulės palaimoje! — prisiminė senųjų žodžius.

Jis ėjo padaržėmis, skubėjo pasiekti senąją sodybą, kurioj vaiku būdamas žaidė. Tvoros buvo išlūžusios ir vartai išvirtę. Peržengė juos, perėjo skersai gatvės ir įsuko į kiemą. Kitados pasitikdavo jį šunelis, tas juokingas Kudlius su kreivomis kojomis ir nuleipusiomis ausimis. Dabar niekas jo nepasitiko.

Atsisėdo ant prieangio, ranka nusišluostė prakaitą, ir tik dabar jam toptelėjo mintis, ko čia atėjęs. Juto nuovargį ir norėjo taip pasėdėti, bet troškulys džiovino gomurį. Jis pakilo ir priėjo prie šulinio. Šis buvo toje pačioje vietoje, tik nukritęs ir rentinys subiręs.

Pasuko į sodą.

Obelys nešė vaisių, ir alyviniai, rodos, laukė, kad juos kas skintų. Pakėlė ranką ir nusiskynė vieną. Sultingas rūgštelėjęs vaisius gaivino išdžiūvusias lūpas ir gomurį. Keleivis nusiskynė antrą ir trečią, valgė ir žvalgėsi. Ten medis, iš kurio jis kartą iškrito. Saldūniniai jam tada geriausiai patiko, ir jis prieina prie tos obels. Tiek vaisių! Pilnos šakos, net linksta.

Atsisėdo, atrėmė nugarą į saldūninę, pakėlė galvą. Tamsa pamažu leidosi ant sodybos. Klausėsi, ar kieno žingsniai nepasigirs, ar šunelis kuriame kaimo gale nesulos. Tylu. Šikšnosparnis pralėkė pro jį ir vėl dingo.

Tokį tylų vakarą tėvas jam pasakojo vieną istoriją. Tada jis nesuprato, bet lyg šiandien ją prisimena —

Aplink ežerą gyvenusios keturios gentys: šviesūnai, sargūnai, džiugūnai ir dejūnai. Visos tarnavusios Šviesiakalnio ugnelei. Šviesūnai ėję jos kurstyti ir jai melstis. Sargūnai sergėję, kad niekas svetimas neįžengtų į šį kalną ir šventojo židinio neišniekintų. Džiugūnai buvę giesmininkai: giedoję džiugias giesmes. Dejūnai, lalauninkai, graudžias raudas raudoję deginant ant laužo mirusius.

Gentys gyvenusios keturiose Šviesiakalnio pusėse. Arčiausiai židinio gyvenę sargūnai ir toliausiai — dejūnai. Šviesūnams ir džiugūnams kalnas ir židinys buvę pusiaukelėj.

Šviesiakalnio papėdėje telkšnojęs didelis ežeras — toks sklidinas, kaip akis. Kai būdavęs ramus oras — tais laikais jis bevėik visada buvęs ramus — vandenyje, kaip veidrodyje, atsispindėjusi giria, kuri jį supo. Ir aukuras su ugnies liežuviais, rodos, virpėjęs šiuose vandenyse. Naktimis pakildavęs mėnulis pasižiūrėti, kaip atrodo jo veidas ežero veidrodyje. Ir jis pasisemdavęs savo naščiais vandens nusiprausti burnai, kuri ilgoj kelionėj apsinešdavusi dulkėmis.

Gentys gyvenusios kaip keturios brolių šeimos. Kiekviena turėjusi savo vyriausiąjį ir jie vadinęsi: vyriausias sargūnas arba kareiva, vyriausias šviesūnas arba kryvis, vyriausias džiugūnas arba vaidila, vyriausas dejūnas arba lalaunis. Vyriausieji susitikdavę Šviesiakalnyje, prie laužo, aptardavę, ką kiekviena gentis turi daryti, pasirodžius blogiems ženklams danguje. Tik viena kartą jie negalėję suprasti, ką reiškia ugnies kryžius, kuris kybojo viršum Šviesiakalnio ir raudonai nudažė ežero paviršių. Neišsiaiškinę, kokią nelaimę tai ženklina, jie išsiskirstę su neramiomis širdimis.

Į kelintą dieną sargūnai pastebėję raitų vyrų būrį, kuris artinosi į Šviesiakalnį. Jie stabtelėję ties ežero krantu, pagirdę žirgus ir, pastebėję kalne aukuro dūmus, pasiuntę savo pasiuntinius ieškoti žmonių. Buvę pranešta apie tai vyriausiam sargūnui, ir jis pasitiko svečius.

— Mūsų ponas nori kalbėtis su jūsų atstovais. Kur skirsit vietą jam atvykti? — kalbėjo palydovai.

— Mes patys nusileisim žemyn! — pasakė kareiva.

— Šviesiakalnio sargai, lenkiasi prakeleiviams! — prabilo kareiva.

— Mes nesam prakeleivai! — rūsčiai atsakė puošniausias iš būrio. — Sakyk, kas tame kalne gyvena?

— Niekas!

— Juo geriau. Ieškau gražiausios vietos rūmams statyti. Šis kalnas patiks mano žmonai...

— Jis pašvęstas židiniui, — įspėjo kareiva. — Mes niekam jo neužleisim. Geriau mirsim, bet niekam neužleisim, — pakartojo.

— Esu galingas ir viešpatnus žmogus, — kalbėjo būrio vadas. — Galėčiau jus sutriuškinti savo tarnų ginklais. Bet šito nepadarysiu. Vertinu jūsų drąsą, sargūnai, ir daryti jus vergais nenoriu. Būkit geriau mano ir karaliaus draugai. Aš siūlau: nesipriešinkit! Jūsų šventąjį židinį perkelsiu kitur, o jums pavesiu sergėti girias. Apdovanosiu jus auksu ir padarysiu geriausiais kariais, kurių kardo garsas pasieks aukščiausią mūsų valdovą ir viešpatį.

— Šito niekad nebus, — atsakė kareiva.

— Pažiūrėsim. Aš greit grįšiu. Tikiuos jus rasiu apsisprendusius priimti mano malonę, — pridėjo būrio vadas ir, pamojęs ranka palydovams, išjojo.

Ilgai tarėsi genčių vyresnieji ir ilgai stebėjosi, kodėl dabar, kai jie taip ramiai gyveno, atsirado žmonės, kurie tiesia rankas į jų šventovę.

Ėjo dienos ir savaitės, o ponas nesirodė ir gentys vėl aprimo. Šviesūnai, kaip aukuro kriviai, pasikeisdami ėjo tarnybą. Laiveliais yrėsi į kitą ežero pusę, vainikus pynė, gėles aukuro smilkalams rinko. Sargūnai ėjo sargybas, savo ginklus naujai apkaustė ir jaunesnius, stipresnius vyrus parinko. Džiugūnai, vyrai ir mergaitės, būriais susirinkę prie ežero krantų, siuntė giesmes žėrinčiai ugnelei, o saulei tekant iškėlę rankas šaukė:

Č. Janušas

Žiema Lietuvoj

— Tu didžioji mūsų palaima, mūsų sodybų gyvybe, mūsų girių močiute, mūsų ežero penėtoja! Pasveikinta būk, pagarbinta būk!

Dejūnai kūrė dar didesnius laidotuvių laužus ir dar gūdžiau lalavo:

— Su dūmais kilkit vėlės, la-la! Neverkit, nedejuokit, la-la! Tėvelio ir motulės negraudinkit, la-la! Dausų tyloj nurimkit, la-la!

Vieną dieną, kai visi buvo tikri, kad pavojus praėjęs, staiga atsirado ponas, lydimas didelio būrio ginkluotų tarnų. Jis sušaukė genčių vyresniuosius ir paklausė:

— Ar jum žinoma, kad nuo šiandien Šviesiakalnis ir jo ežeras priklauso man.

— Nežinom ir nenorim žinoti! — atsakė visi.

— Štai karaliaus raštas! — išsitraukė didelį popierį ir ėmė skaityti.

— Karalius negali būti neteisingas, — kalbėjo vyriausias sargūnas.

— Mūsų karalius yra Praamžius ir prieš jo valią negali eiti žemės viešpats! — bylojo vyriausias šviesūnas.

Džiugūnų ir dejūnų vyresnieji žiūrėjo ir tylėjo.

— Karalius yra teisingas. Kas jo neklauso, tas neišvengs bausmės.

— Geriau tebaudžia mus žmogus negu Praamžius! Baimės nežinojo mūsų tėvai, — su ja niekas nepalenks ir mūsų, — pasakė šviesūnų vyresnysis ir, apsisukęs, išėjo.

Paskui jį ėjo ir visi.

— Sargūnų vyresnysis tepalieka! — pasakė ponas.

— Kuo galiu jums būti reikalingas. Mūsų valia aiški. Mūsų vyrai pasiruošę kovai, jei šito nebijo jūsų vyrai.

— Klausyk! — suriaukė kaktą ponas. — Žūti jūs spėsite visada. Jūsų ginklai tetinka meškoms ir vilkams baidyti, bet ne mano kariams priveikti. Jei paklusit man, gausit geresnius ginklus. Jūsų sodybos bus laisvos. Kitas gentis pavergsiu už nepaklusnumą ir jie bus mano vergai. Jums nėra kito kelio, kaip būti mano draugais arba mano vergais.

— Aš turiu pasitarti su genties vyrais, — pasakė vyriausias sargūnas.

Jis išėjo, sušaukė visus vyrus ir pasakė, kas jų laukia.

Jaunesnieji norėjo geriau mirti negu būti palenkiami. Senesnieji tylėjo. Vienas jų pasakė:

— Atsispirti bus sunku, jei pats karalius su juo.

Išsiskirstė visi į savo sodybas, sutarę vėl susitikti. Pasitarė su broliais, pasakė žmonoms.

— Kas bus su vaikais, jei jūs visi žūsit! — dejavo šios.

Ir vėl visi susirinko, tarėsi ir balsavo. Jaunieji tylėjo, senesnieji liepė vyriausiam sargūnui eiti pas poną ir sutikti su jo valia.

Ponas apsidžiaugė. Vyriausiajam sargūnui dovanojo puošnų kardą, midumi pavaišino, o jo vyrams liepė padalinti po keletą auksinių. Išleisdamas, ponas pasakė:

— Pakvieskit man šviesūnų atstovus.

Šie atėjo nuo paties aukuro. Jų rankos kvepėjo smilkalų dūmais ir veidai buvo įkaitę nuo šventosios ugnies. Jų drabužiai buvo balti, kaip ir jų rankos.

— Šviesos sūnūs! — prabilo ponas. — Aš moku būti geras visiems, kurie man paklūsta. Štai, sargūnams daviau aukso ir jų vyriausiąjį apdovanojau puošniu kardu ir midumi pavaišinau. Aš jūsų ugnies neišniekinsiu, leisiu pasiimti su savim į kitą kalvą. Šviesiakalnis ir ežeras yra mano — jums tenka geruoju su šituo sutikti.

— Sutikti ne mūsų valioj. Ugnis negali būti paimta iš vietos. Nelaimė tam, kas drįs išniekinti židinį. Mirtis ateitų Šviesiakalniui ir jo šviesiom akim — ežerui. Geriau mirsim mes, bet nesutiksim savo rankomis užspausti dangaus akių žydrumos.

Tai pasakę, šviesūnai išėjo.

Žinia pasiekė džiugūnus ir dejūnus. Jie laužė rankas ir nežinojo, ką daryti.

Ilgai nereikėjo laukti: ponas pasiuntė tarnus pakviesti ir jų vyresniuosius.

Ponas nesileido į kalbas. Tepasakė:

— Praneškit savo gentims, kad nuo šiol jūs esate mano tarnai.

Dejūnai pravirko graudžiom raudom, — tikėjosi ašarom atsipirkti.

— Nutilkit! — sušuko ponas. — Jei nepaklusit, liepsiu jūsų sodybas išgriauti ir jus pačius toli iš čia išvežti.

Dejūnai neatlaikė grėsmės — nutilo, nusilenkė ir pasidarė vergais.

Džiugūnai laikėsi drąsiai.

— Jei jau tarnauti, tai pačiam karaliui! — pasakė ir, apsigrežę, išėjo.

Tuo metu iš toli važiavo vežimas. Kilo nuo gauburio ant gauburio ir leidosi iš slėnio į slėnį. Netoli Šviesiakalnio jis sustojo, išlaipino du žmones, tamsiais gaubtuvais apsisupusius galvas.

— Gražesnės vietos, kaip ši, būti negali, — kalbėjo vienas. — Vietoj aukuro pastatysim altorių ir šventovės bokštai atsispindės ežere, ir varpų garsas sklis vandens paviršiumi, šaukdamas žmones maldai.

Jie dar pavažiavo, sustojo ties šviesūnų sodybomis ir užsuko pas juos.

Filii lucis! Jūsų kalne mes norim pastatyti šventovę.

— Šito niekad nebus! — kalbėjo šviesūnai. — Savo šventos ugnies mes neapleisim.

— Ir nereikės jos apleisti, — įtikinėjo keleiviai. — Viskas paliks kaip buvę. Tik kad lietus ir audros neplaktų ugnies, reikia pastatyti pastogę. Ir degs amžinoji lempelė ties altoriumi, o jūs kasdien ateisit, prižiūrėsit ją ir toliau melsitės.

— Pastogę nori statyti ponas, — pasakė vyriausias šviesūnas, tik ką atėjęs iš Šviesiakalnio. — Jis mūsų židinį žada perkelti kitur. Ir mus pačius padaryti vergais.

— Šito nebus! — išklausę vyriausiojo šviesūno kalbos, pasakė keleiviai. — Ponas neturės ant jūsų valdžios.

Jie nuvyko į Šviesiakalnį ir akis į akį susitiko su ponu.

— Šventosios ugnies vietos priklauso mums, kalbėjo. — Štai mes atvykom su mūsų vyskupo pritarimu.

— Kaip tik jūsų laukiau, — rūsčiai prabilo ponas. — Mano kariai suras miške landynę dideliems jūsų apetitams atvėsinti... Aš koją jau įkėliau, ir niekas kitas tenedrįsta čia įsikurti.

— Jėga ne visuomet turi teisybę, — pasakė kunigai. — Jei reikia jos ieškoti, mes atrasim.

— Jūsų teisybę aš žinau! — atkirto ponas.

Ir jie išsiskyrė.

Kunigai pranešė vyskupui, kad ponas sargūnus įbaugino, dejūnus pavergė, džiugūnai pasipriešinę ir pasisakę geriau tarnausią karaliui, o šviesūnai priemę kunigų bičiulystę. Ponas rašė karaliui, kad visos gentys noriai sutikusios perleisti jam kalną ir ežerą, tik kunigai, vėliau atsiradę, kliudą jam įsikurti.

Raštai ilgai keliavo ir byla tęsėsi dar ilgiau. Ponas, nieko nelaukdamas, statėsi rūmus Šviesiakalnyje, o kunigai kūrė laikiną pastogę šviesūnų žemėje, netoli dabartinio Dvaro Ravo.

Karaliaus sprendimas atėjo, ir jis buvo toks: sargūnai kaip kariai lieka laisvi; džiugūnai, kurie šaukėsi karaliaus, pereina jo ūkių žinion; luciūnai (raštas taip vadino šviesūnus — turbūt dėl to, kad kunigai savo susirašinėjime krikštijo juos Filii L u c i s) priklauso kunigams, o dejūnai su Šviesiakalniu, ežeru ir giria atiduodami ponui.

Ponas trynė rankas iš džiaugsmo. Sukvietė tarnus ir jiems įsakė:

— Išgriaukite kalno židinį, užgesinkit ugnį, nė vienam šviesūnui daugiau neleiskite čia lankytis.

Taip užgeso šviesioji genčių padangė. Smilkalų dūmai ir liepsnos nebekilo į dangų. Dainos ir raudos nutilo. Pasidarė nyku ir tylu sodybose, kurios supo ežerą.

Ėjo metų puskapis, kapa ir antra. Kunigai nebesiryžo statyti savo šventovės, įžiebti amžinosios lempelės, sutelkti gentis prie naujo židinio. Pagaliau ir jie išsikėlė toliau — į Aluntą, palikę čia savo laikinas trobas ir žemę, kurią globojo ir dirbo luciūnai. Tik kartą į metus atvažiuodavo, pasikalbėdavo su genties atstovais, pasiklausydavo jų skundų, pasiimdavo derlių ir vėl išvažiuodavo.

Gentys tolo viena nuo antros.

Sargūnai bičiuliavosi su ponu, medžiojo su jo tarnais, klausėsi svetimų jų dainų ir kalbos. Lyg nenorėdami atsilikti nuo dvaro, jie statėse didesnes trobas, rėdėsi gražesniais drabužiais, dėvėjo naujesnius ginklus — iš mados, nebe iš reikalo. Į kitas gentis jie žiūrėjo iš aukšto, vengė su jomis susitikti, o ir susitikę nesileido į kalbas.

Džiugūnai ir luciūnai nesijautė žemesni. Nieko jie neišdavė, niekam nenusilenkė, nepataikavo galingesniajam, neieškojo jo malonės. Kodėl juos kiti turėtų laikyti žemesniais? Į sargūnus žiūrėjo su pasigailėjimu ir taip pat nenorėjo su jais susitikti.

Dejūnai kirto pono mišką, dirbo jo žemę, žvejojo ežere ir visą uždirbtą gerą atiduodavo ponui. Susitikę džiugūnus ir luciūnus, jie vis dejavo, vis skundėsi savo sunkia dalia. Ilgainiui įkyrėjo tos dejonės, ir džiugūnai su luciūnais ėmė jų vengti.

Kirvio paliesta giria vis labiau ir labiau retėjo. Šaltiniai, kurie seniau paunksmėje gyvai ruseno ir mažais takais liejo savo skaidrų vandenį į daubą, pamažu ėmė gesti. Ir balos, kurios tankynėse telkšnojo ir sniegui tirpstant prisipildydavo sklidinos, nūn pradėjo džiūti ir trokšti. Karštomis vasaros dienomis pradėjo jausti troškulį ežeras. Gynėsi jis nuo saulės, dangstė savo pakraščius žolėmis, meldais, plačiais lapais, pririštais ilgų stiebų pynėmis prie dugno. Šios apsaugos pradžioj jam užteko. Paskui, kai ponas vis plačiau kirto savo girią, o saulė nemažino kaitros ir mėnulis savo naščiais kasnakt sėmė jo vandenį, ežeras siūdinosi tvirtesnį apdarą, panašų į liūno luobą. Taip ėjo metai, o ežeras, kaip gęstanti akis, merkėsi vis daugiau ir daugiau.

Ir vėl ėjo metų puskapis, kapa ir antra. Iš užu jūrių marių atkeliavo žuvėdai, nusiautė genčių sodybas ir laukus, atėmė gyvulius, išsėmė javų aruodus. Paskui atėjo žmonės iš rytų, dar kartą ir dar kartą sutrypė derlių. Ir ėmė stigti duonos, ir reikėjo ją valgyti su pelais, su trintais stogų šiaudais. Bado šmėkla buvo baisi ir negirdėta. Žmonės ieškojo žemėje šaknelių, lupo medžių žieves ir valgė... Ne, ne! tai dar nebuvo baisiausia. Atėjo m a r a s ir viską sunaikino. Kas gyvas apleido sodybas ir iškeliavo toli, toli nuo savo namų...

— Šitą jau žinau. Nepasakok man, tėve! — pasakė lyg iš sapno pabudęs keleivis ir pats išsigando šių žodžių.

Tėvo nebuvo čia, ir jis valandėlei užmiršo, kad šią liūdną istoriją pats vienas sau kartojo. Taip, jis buvo vienas, visiškai vienas šioj sodyboj, gal būt visame kaime.

Pakilo nuo žolės, išbėgo į gatvę, iškėlė rankas ir visu balsu sušuko:

— Atsiliepkit, kas dar gyvas! A-ū, a-ū!! Atsiliepkit!

Ir kai niekas neatsiliepė, jis išėjo į daržus, surinko išgriuvusių tvorų lentas, sukrovė laužą ir uždegė.

— Nors vienas gyvas žmogus dar turi būti likęs Sargūnuos, Džiuguos ar Dejūnuos. Temato ugnį! Težino, kad aš čia pradedu gyvenimą iš naujo.

Jis paėmė iš laužo žarijų saują, atnešė į gyventą tėvų trobą ir sudėjo jas į židinį.

ATEISTINIO HUMANIZMO AKIVAIZDOJE

JUOZAS GIRNIUS, JAV

I. NIHILISTINIS HEROIZMAS, KAIP DABARTIES FILOSOFIJOS NUOTAIKA

a. Prasmė ar tik beprasmybės suvokimas? — Mūsų amžiuje, blėstant amžinybės perspektyvai, o laisvei virstant pasmerkimu likimo naštai (žiūr. ankstybesnius straipsnius: „Aidų“ 22 Nr — Amžinybės perspektyva ir laiko horizontas ir 24 Nr — Laisvė ir likimas), drauge blėsta ir žmogiškosios būties prasmė. Žmogiškąją egzistenciją galima įprasminti tik amžinybės viltimi. Bet jei amžinybės viltis išaiškinama tik nevilties sukurta iliuzija, tai tuo pačiu beviltiška iliuzija virsta ir žmogaus prasmė.

Kaip pats Heideggeris kartą teisingai pastebėjo, laisvės ir prasmės sampratos yra viena su antra neatjungiamai susietos. Kokia laisvė pasiekiama, tokia ir prasmė laimima. Esame gi anksčiau savo kritine analize atskleidę, jog tai, ką Heideggeris vadina laisvės vardu, iš tiesų greičiau tėra būtinybės sąmonė — mirties likimo neišvengiamybės suvokimas. Tai ir leidžia iš anktso klausti: ar panašiai ir tai, kam Heideggeris teikia prasmės vardą, nėra taip pat tik beprasmiškumo sąmonė? Ištiesų: nors Heideggeris ir skelbia prasmės klausimą pačiu pirminiu, tačiau tai, kur jis prasme randa, tėra beiliuzinis žmogiškosios egzistencijos beprasmiškumo prisiėmas. Vienintelė prasmė, kurią jis žmogui laimi, tai atvirai, be iliuzijų, įžvelgti, kad bet koks kitos pasmės bei amžinybės ieškojimas tėra beviltiškas nuo savęs pačio bėgimas. N e t u r ė t i i l i u z i j ų — t a i v i s a ž m o g a u s l a i s v ė i r v i s a j o b ū t i e s p r a s m ė p a g a l H e i d e g g e r į.

Ir būtent. Žmogiškosios egzicentijos prasmę Heideggeris randa ten pat, kur ir laisvę, — „būties supratime“. Sakėme ankčiau: „suprasti būtį“ jam reiškia atvirai prisiimti savo faktines galimybes, duotas žmogui jo pasaulin nusviedimu. Ir kadangi jam pati pagrindinė žmogiškosios būties galimybė yra mirtis, tai „suprasti būtį“ yra lygu atvirai prisiimti mirties likimą. Tačiau vėl: prisiimti mirties likimą nereiškia, kaip sakėme, ryžtis savižudybei, o kaip tik gyventi, bet gyventi mirties akivaizdoje. Tik atvirybė mirčiai suteikia žmogui laisvę, nes tik mirtis išlaisvina žmogų nuo visų iliuzijų. Laisvė — tai laisvė nuo iliuzijų. Bet kokia šio nuo iliuzijų laisvo gyvenimo prasmė? Jei pati pagrindinė žmogiškosios egzistencijos galimybė yra mirtis, tai visa nuo iliuzijų laisvo gyvenimo prasmė yra žinoti, kad nėra jokios kitos prasmės, kaip patsai pasaulyje buvimas. Pasaulyje buvimas — visa žmogiškosios būties prasmė. Prasmingas yra Heideggeriui žmogiškasis pasaulyje buvimas, nes jis visada jau drauge yra ir pats šio pasaulio kūrimas (Weltbilden). Tik mes suteikiame daiktams būtį, nes tik mes iškeliame juos iš bereikšmybės chaoso ir sutelkiame į prasmingus reikšmės sąryšius. Tik mes suorganizuojame juos į „pasaulį“, suteikdami jiems savo žmogiškąją reikšmę. Tik mūsų žvilgiui jie tampa objektais, ir tik mūsų rankose jie virsta įrankiais. Vienu žodžiu, tik mes įprasminame pasaulį, ir visa mūsų pačių būties prasmė — tik pasaulyje.

Bet ar t i k šitokios prasmės žmogiškajai egzistencijai radimas nėra iš tiesų tik žmogiškosios gyvenimo prasmės praradimas? Ar įprasminti pasaulį jau savaime reiškia ir save pačius įprasminti? Ar atskleisti žmogų pasaulio prasme jau tuo pačiu reiškia ir paties žmogaus prasmę rasti?

Nemanau šiais klausimais teigti, kad mūsasai buvimas pasaulyje būtų beprasmiškas. Nepaneigiama tiesa, kad tik mes suteikiame gamtinei tikrovei reikšmingų sąryšių prasmę, ir kad tik mūsų minties šviesa žėri bemintiškasai gamtos pasaulis. Savo poetiniu žodžiu tai išreikšdamas, Rainer Maria Rilke kalbėjo apie gamtinių padarų ilgesį būti iš savo praeinamybės išvaduotiems mūsų minties ir kūrybos pasaulyje:

> „Erde, ist es nicht dies, was du willst: unsichtbar
> in uns erstehen? — Ist es dein Traum nicht,
> einmal unsichtbar zu sein? — Erde! Unsichtbar!
> Was, wenn Verwandlung nicht, ist dein
> drängender Auftrag?“

(Žeme, ar ne tai, ko tu nori: neregima mumyse prisikelti? Ar nėra tavo sapnas kartą neregima būti? Žeme! Neregima! Kas tavo ilgesingasai mums įpareigojimas, jei — ne tavęs vidinis perkeitimas?). Iš tiesų: šį žemės vidinio perkeitimo mums uždedamą uždavinį vykdome mes visu savo pasaulyje buvimu — visa mūsų minties ir širdies kūryba. Praeinamybei skirtieji gamtos padarai prisikelia mūsų kūriniuose, išvaduoti iš laiko tėkmės, „neregimybei“-antlaikybei. Menininko drobėje ir poeto eilėraštyje rožės žydi amžinai, niekada nenuvysdamos, nei šalnų nepakandamos. Ir toki nuostabūs žmogaus kūriniai, kad jais turi stebėtis, poeto žodžiais, net angelai. Tačiau drauge: tie patys, kurie gelbstime žemę savo kūryba iš praeinamybės, esame ir patys praeinami ir net patys praeinamiausi. Esame, nežiūrint visos mūsų kūrybinės didybės, patys savyje tokie netikri, kad, tęsiant poeto žodį, mūsų netikrybę pastebi net gyvuliai. Esame netikresni ir už juos: kai gyvuliai, vaizdine Rilkės kalba tariant, nyksta į amžinybę lyg šaltiniai, nes jų pražūtis lieka už jų, tai vienas tik žmogus stovi priešais mirtį, nes tik jis vienas ją žino. Ir dėl to, dar kartą pasiskolinant to paties poeto žodį, esame drauge ir žemės neišsakoma viltis, ir jos gėda. Neišsakoma viltis, nes mes vieni galime patenkinti jos ilgesį laimėti kartą „neregimybę“. Gėda, nes mes patys esame labiausiai atiduoti praeinamybei — pasmerkti visada stovėti prieš mirtį.

Prasmingas yra visas žmogaus pasaulyje buvimas, nes jis yra patsai prasmės šviesa žėravimas. Bet — tik tol, kol iškyla mirties klausimas: k o k i a m i r t i e s p r a s m ė? Nuo šio klausimo vienokio ar kitokio atsakymo pareina visa — ar turi žmogus s a v i t ą savo būties prasmę, ar ne. Tai, kad esame žemės prasmė nieko nereiškia. Būti žemės prasme — tai tik turėti prasmės p a s a u l i u i. Bet turėti prasmės pasauliui dar nereiškia tuo pačiu turėti prasmės ir m u m s p a t i e m s. Tiesa, kad mes suteikiame žemei „neregimybę“, perkeldami ją į mūsų minties bei kūrybos pasaulį. Bet tai dar nereiškia, kad ir mes patys galime tik šia „neregimybe“ pasitenkinti. Mirties akyvaizdoje nebesirūpiname, kokia mūsų prasmė pasauliui, nes šį klausimą savo begaline rimtimi nustelbia klausimas, kokia mūsų prasmė mums patiems. Mirties akyvaizdoje mūsų gyvenimo p a s a u l i n ė s prasmės klausimas išauga į mūsų gyvenimo ž m o g i š k o s i o s prasmės klausimą. Ž m o g i š k o s i o s m ū s ų g y v e n i m o p r a s m ė s k l a u s i m a s — t a i m i r t i e s p r a s m ė s k l a u s i m a s. Su mirties prasmės radimu ar neradimu randame ar prarandame ir žmogiškąją mūsų gyvenimo prasmę. Rasti

prasmę mirčiai — tai tuo pačiu įprasminti ir visą mūsų buvimą pasaulyje nauja žmogiškąja gyvenimo prasme. Nerasti mirčiai prasmės — tai tuo pačiu prarasti mūsų buvimui pasaulyje bet kokią žmogiškąją prasmę. Jei mirtis tėra nebūty sunykimas, tai tuo pačiu į beprasmybę sunyksta ir visas mūsų pasauliui reikšmingumas: ne tik banalioji kasdienybė, bet ir patys kūrybiniai žygiai, teikę žemei prasmę ir telkę ją „neregimybėn". Vienu žodžiu, rasti gyvenimui prasmę — tai rasti mirčiai prasmę.

Kad ir kaip paradoksiškai skambėtų, turint mintyje centrinę vietą, skirtą mirties problemai Heideggerio filosofavime, tačiau tenka konstatuoti: mirties prasmės klausimas jam iš viso neiškilęs. Kuriuo būdu? Iš vienos pusės Heideggeris mirtį iš fakto išblankina į galimybę: mirtis nesanti joks atskiras įvykis, o paprastai žmogaus pasaulyje buvimo būdas. Garsusai Heideggerio posakis, jog „žmogus faktiškai miršta tol, kol jis egzistuoja", savais žodžiais formuluojant, skelbia: tėra gyvenimas — mirties nėra. O jei mirties kaip tokios nesą (nes pats gyvenimas yra nuolatinis mirimas), tai nėra ko nė jos prasmės atskirai ieškoti — visa žmogaus prasmė paslėpta pačiame jo buvime pasaulyje. Tuo būdu Heideggeris mirties prasmės klausimą ir praeina, tylomis prileisdamas, kad ieškoti jos prasmės būtų lygu rizikuoti neprasmės radimu.

Tačiau: galima dialektiškai įrodinėti, kad nėra ko mirties prasmės ieškoti, bet dialektika tikrovės nepakeisi. Ar laikysime mirtį „faktu" ar tik „galimybe", kiekvienu atveju, kol neatsakysime mirties prasmės klausimo, tol liks neatsakytas ir apskritai mūsų būties prasmės klausimas. Dar daugiau: mirties prasmės klausimas yra vienas tų klausimų, kurių neįmanoma palikti „atvirų", nes ir pats jų neatsakymas virsta neigiamu atsakymu: neatsakyti prasmės klausimo — tai nerasti prasmės. Palikti todėl mirties klausimą neatsakytą reiškia tuo pačiu išpažinti visos mūsų žmogiškosios būties beprasmiškumą.

Bet jei, Rilkes žodžiais, jau žemė ilgisi laimėti kartą „neregimybę", tai dar labiau — ir tiesiog nepalyginamai — mes. Tiesa, tokią pat „neregimybę", kokią mes teikiame žemei, galime ir sau patiems suteikti. Kaip į ją pakeliame gamtos padarus sava kūryba, taip galime į ją pakilti ir mes patys. Savo kūrybiniais žygiais bei veikalais mes sustabdome ir savo pačių praeinamumą. Didieji menininkai ar mokslininkai, religijų kūrėjai bei filosofai, valstybininkai bei karo vadai, atradėjai bei išradėjai lieka taip pat istoriškai nemirtingi, kaip ir jų kūriniai bei žygiai. O tačiau kiek šių didžiųjų žmonių, laiminčių sau nemirtingumą? Maža — lašas begalybės jūroje. Leiskime pagaliau, kad tam tikra prasme — kaip nežinomieji kovotojai — didžiųjų žmonių nemirtingumo garse dalyvaujame ir mes, pilkieji milijardai. Bet ar tai ką pakeičia? Ne, nes tai, ko mūsų širdis ilgisi, yra daugiau ir visai kita negu šis istorinis nemirtingumas. Nepatenkina mūsų istorinis nemirtingumas, nes jis sustabdo tik mūsų vardo bei reikšmės nepraeinamumą. O mes trokštame būti išlaisvinti ne iš užmiršties, bet iš nebūties grėsmės. Istorinė nepraeinamybė tėra mūsų nepraeinamybė kitiems, ir istorinis nemirtingumas tėra iš tiesų mūsų reikšmingumas kitiems. O mes ilgimės asmeninės nepraeinamybės — tikrosios amžinybės. Gali mūsų širdies gilųjį ilgesį patenkinti ne istorinė mūsų vardo nepraeinamybė kitiems, o tik pati Amžinybė, kuri liks ir laikams pasibaigus (nes ji jau buvo ir prieš jų pradžią) ir kuri apgaubs ne mūsų vardo garsą, o pačią mūsų būtį, nes ji yra pati Būtis.

Todėl ir stovime prieš trečio kelio nežinančią alternatyvą: ar turi mirtis savo prasmę ar ne? Kas mirtimi ateina — nebūtis ar amžinybė? Arba mirtis turi amžinybės prasmę — tada ir pats gyvenimas nušvinta amžinybės šviesa —, arba mirtis tėra beprasmiškas nebūtin sunykimas — tada ir patį gyvenimą nusiaubia beprasmiškos nykumos tamsa.

Trečios galimybės nėra. Užtat jos negalėjo rasti nė mūsų laiko egzistencialistinė filosofija. Kada ji žmogiškosios būties prasme telaiko patį mūsų buvimą pasaulyje, tai ištiesų ji pati atvirai prisipažįsta neradusi žmogui jokios savitos prasmės. Jei prasme laikyti patį mūsų buvimą pasaulyje, tai lygiai tą pačią prasmę turi kiekvienas pasaulyje esąs padaras ar daiktas. Todėl ištiesų ateistinis egzistencializmas ne mūsų gyvenimą nušviečia prasmės šviesa, o greičiau tik atvirai mus pastato prieš gyvenimo beprasmiškumą nebūties akivaizdoje. Neduoda jis žmogui atsakymo į jo gyvenimo prasmės klausimą, nes šiam klausimui atsakyti reiktų praregėti mirties prasmę. O užsiskleidus tik laiko horizonte, mirtis yra pats beprasmiškumo, nes nebūties, įkūnijimas. Praradęs amžinybės perspektyvą, ateistinis egzistencializmas greičiau tėra bandymas atsakyti į klausimą, kaip reikia žmogui gyventi, atvirai pripažinus mūsų būties beprasmybę.

b. Gyvenimo beprasmybės herojinis prisiėmimas. — Ypačiai tai išryškina prancūzų rašytojas Albert Camus savuoju Sizifo mitu, suteikiančiu egzistencialistinei žmogaus sampratai konkretų vaizdinį pavidalą. Kai katedriniai egzistencializmo filosofai subtilia dialektika suteikia prasmės vardą tam, kas ištiesų tėra beprasmybės išpažinimas, tai Camus, rašytojui būdingu žodžio tiesumu, atvirai pripažįsta: „Pasaulis yra absurdiškas, ir niekas daugiau". Ir užtat viena, kas yra žmogaus verta, tai šį visos mūsų būties absurdiškumą atvirai prisiimti, lygiai atsisakant ir iliuzinės vilties, ir savižudybės išeities. „Ar žmogaus absurdiškumas pasaulyje reikalauja nuo jos bėgti viltimi ar savižudybe — štai ką reikia išaiškinti". Ir šitą klausimą Albert Camus atsako absurdiškojo herojaus Sizifo mitu. Sizifas žino savo neviltį, ir tačiau, nepaisydamas to, renkasi ne savižudybę, o gyvenimą, kad ir neviltyje.

Sizifas — tai tasai mirtingasai, kurį dievai pasmerkė požeminiame pasaulyje ritinti uolą į kalno viršūnę ir niekada neužritinti. Kartą užritinta, uola savo pačios svoriu vėl nurieda į pakalnę: Sizifui vėl tenka grįžti tą patį kelią, vėl ritinti uolą aukštyn ir vėl grįžti... Dievai galėjo būti patenkinti tokią bausmę sugalvoję: ar gali būti baisesnė bausmė, kaip bergždžias ir beprasmiškas darbas?

Kuo Sizifas taip dievus užrūstino? Nuomonės šiuo klausimu, kaip pastebi Camus, taip pat išsiskiria, kaip ir dėl pačio Sizifo asmens. Jei pasikliauti Homeru, Sizifas buvo vienas pačių išmintingiausių ir gudriausių mirtingųjų tarpe. Pagal kitą tradiciją jis buvęs linkęs verstis plėšikavimu. Bet, klausia Camus, ar tai taip jau vienas su antru nesuderinami dalykai? Vienų pasakojimu, Sizifas nusikaltęs dievams lengvabūdišku jų paslapties išdavimu. Buvę taip: Jupiteris pagrobęs dukterį, tėvas savo nelaime pasiskundęs Sizifui; o šisai žinojęs apie pagrobimą ir sutikęs išduoti paslaptį už pažadą pristatyti Korinto piliai vandens. Taigi, Sizifas labiau įvertinęs žemės gėrybę, vandenį, negu pabijojęs dievų keršto. Už tai dievai jį ir pasmerkę požeminei beprasmiško darbo kančiai. Bet Sizifas nuveikęs ir pačią mirtį. Jai iš Sizifo pančių išlaisvinti reikėję skubomis pasiųsti pagelbon karo dievą. Antri dar pasakoja kitą istoriją. Sizifas, nujausdamas beartėjančią mirtį, norėjęs išbandyti savo žmonos meilę ir įsakęs jai savo lavoną nepalaidotą išmesti į gatvę. Žmona, visai paprastai, taip ir padariusi — nesupratusi ar nenorėjusi suprasti tikrosios Sizifo įsakymo

prasmės (šio įsakymo nepaklausyti). Užsirūstinęs dėl to Sizifas ir išsiprašęs iš Plutono leisti jam sugrįžti atgal į pasaulį nubausti savo žmonos. Tačiau, kai Sizifas iš naujo išvydęs šį pasaulį, vandenį ir saulę, kalnus ir jūrą, jis nebenorėjęs grįžti atgal į požemio tamsą. Kvietimai, perspėjimai ir grąsinimai nieko nepadėję. Dar daugelį metų jis džiaugęsis jūra ir žeme. Tik Merkuras prievarta, nučiupęs už sprando, nugabenęs Sizifą atgal į požemį, kur jo laukė fatališkoji uola.

Mitas įsakmiau nepasakoja, kaip Sizifas leido savo laiką požemio lemtyje. Bet, kaip Camus pastebi, mito prasmė ir yra ne kita, kaip sužadinti mūsų vaizduotę. Todėl regime, kaip Sizifas visas savo kūno jėgas įtempia milžiniškajai uolai išjudinti, jai pakelti ir vėl pradėti ritinti ta pačia, šimtus kartų vargtąja atkalne. Regime, kaip jo veidas iš įtampos virsta konvulsiška grimasa, kaip skruostai spaudžiasi prie milžiniškojo akmens, kaip rėžiasi jo pečiai į molinąją masę, kaip viena koja jis prilaiko akmenį iš apačios, arba kaip rankomis jį aprėpia — visu žmogaus jėgos tikrumu. Pagaliau regime, kaip Sizifas, užritinęs uolą į kalno viršūnę ir akimirką atsikvėpęs, stebi, kaip sparčiai jo fatališkoji našta vėl nurieda atgal į pakalnę. Leidžiasi žemyn ir jis pats. „Kaip tik šio grįžimo, šios pertraukos metu mane Sizifas labiausiai ir domina. Veidas, visą laiką taip artimai su uola kamavęsis ir pats uola virtęs. Regiu šį žmogų sunkiais, bet lygiais žingsniais vėl grįžtatį į savo kančią, kurios galo jis niekada nepergyvens. Šita valanda, kuri yra lyg atodūsis ir kuri vėl lygiai tikrai sugrįš, kaip ir jo nelaimė, yra sąmonės valanda. Šią akimirką, kai jis palieka viršūnę ir vėl lėtai pradingsta giliose dievų uolose, jis yra didesnis už savo likimą ir stipresnis už uolą", sako A. Camus.

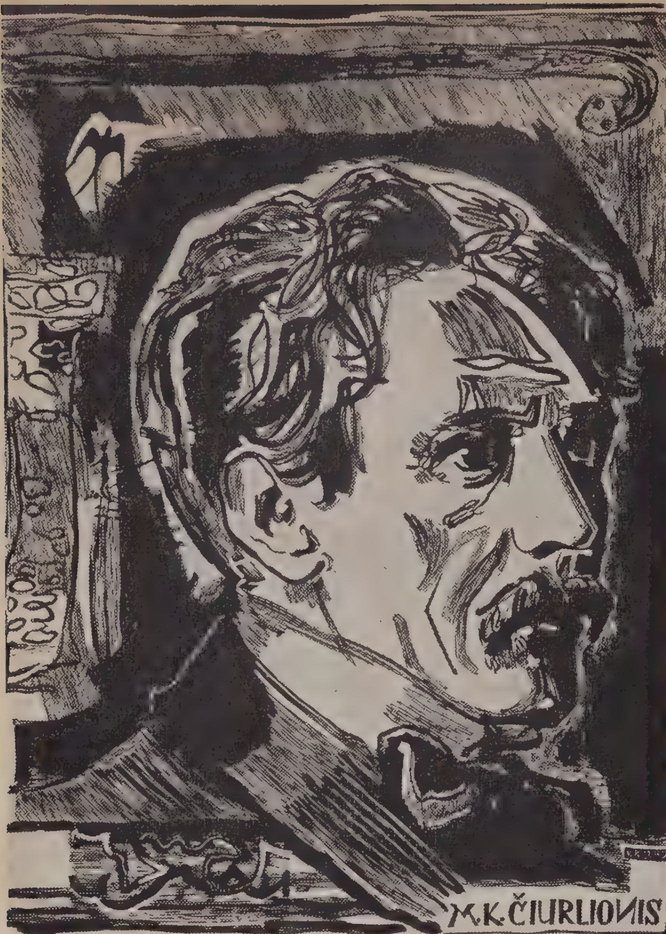
Ar ne absurdiškas herojus šis mirtingasai? Lygiai absurdiškas yra Sizifas ir savo aistra, ir savo kančia. Jam bausmę užtraukė jo panieka dievams, jo neapykanta mirčiai, jo aistra gyvenimui. Užtraukė tokią bausmę, kuriai ir vardą sunku rasti. Visa būtimi siekti, ir tačiau nieko nepasiekti — štai kaina, kuria savo aistrą žemei turime apmokėti mes mirtingieji. Tačiau Sizifas lieka didelis, nežiūrint viso savo likimo absurdiškumo. Nors ir neapsakomai sunki jo našta, tačiau jis nepalūžta. Nepalūžta dėl to, kad jis turi sąmonės jėgą savo beprasmybei įžvelgti ir tuo pačiu jai pakelti. Tik šis sąmoningas savo beprasmybės įžvelgimas paženklina jo absurdišką likimą tragizmo ženklu. „Jei šis mitas yra tragiškas, tai tik dėl to, kad jo herojus yra sąmoningas. Kas ištiesų beliktų iš jo kančios, jei kiekvieną jo žingsnį palaikytų pasisekimo viltis? Mūsų dienų darbininkas taip pat visą savo gyvenimą kenčia tą pačią dalią, ir jo likimas yra nemažiau absurdiškas. Bet tragiškas jis tėra tais retais akimirksniais, kada jis tampa sąmoningas. O Sizifas, proletaras tarp dievų, beviltiškai šiaušdamasis, žino, visą savo skurdžios dalios taurę — apie ją ir mąsto jis, leisdamasis atgal į pakalnę. Ir šitas aiškus savo dalios suvokimas, kuris turėtų sudaryti jo kančią, drauge virsta ir jo pergale. Nėra likimo, kurio nebūtų galima perviršyti panieka", galvoja Camus.

Tai ir yra absurdiškumo sąmonės dialektika. Kad aiškiai regime savo likimo beprasmybę, tai niekuo nepalengvina mūsų naštos ir niekuo nesumažina mūsų kančios. Greičiau atvirkščiai: tai, kas tebūtų brutualus skausmas, sąmonės šviesoje virsta tikra kančia. Bet drauge su iškilimu sąmoningos kančios iškyla ir tragiško džiaugsmo galimybė: nors ir kiek gyvenimas yra absurdiškas, aš galiu pakelti net patį absurdiškumą! Ir šito tragiško džiaugsmo nuotaikoje pati beprasmybės sąmonė virsta likimo meile: „Nors Sizifas kaikuriomis dienomis ir skausmingai palieka kalno viršūnę, bet jis gali ją ir džiaugsmingai palikti. Tai nėra perdaug pasakyta. Aš sau dar kartą įsivaizduoju, kaip Sizifas grįžta pas savo uolą su dar šviežiu skausmu. Kai žemės reginiai pergyvai jį užplūsta, kai laimės viliojimas perstipriai gundo, atsitinka, kad žmogaus širdį užvaldo liūdesys: tai — uolos pergalė, tai — pati uola. Tai mūsų Getsemano naktys. Bet mirtingosios mintys pradingsta, kai tik jas pažįsti. Taip iš pradžių Edipas klausė likimo aklai, pats to nežinodamas. Jo tragedija prasideda tik tada, kai savo likimą jis sąmoningai praregi. Bet tuo pačiu akimirksniu jis, apakęs ir desperavęs, supranta, kad vienintelis saitas, kuris jį riša su gyvenimu, tėra švelni jaunos mergaitės ranka. Tada mes ir išgirstame iš jo lūpų galingąjį žodį: Nežiūrint visos likimo smūgių gausybės, mano amžius ir mano sielos didybė atskleidė man išmintį visa geru laikyti. Sofoklio Edipas, kaip ir Dostojevskio Kirilovas, duoda mums tuo būdu absurdinės pergalės formulę. Antikos išmintis susijungia su moderniuoju herojizmu".

Iš beprasmybės sąmonės išaugusi likimo meilė sujungia ir tai, kas iš šalies atrodo vienas su antru nesuderinami dalykai — absurdą ir laimę. „Negalima suvokti absurdo, nebandant rašyti laimės vadovėlio. Vienas tėra pasaulis. Laimė ir absurdas yra tos pačios žemės du vaikai. Jie neišskiriami. Negalima sakyti, kad laimė būtinai ateitų iš absurdo atskleidimo, nes lygiai įmanoma, kad absurdo jausmas įsižiebtų iš laimės. „Aš visa laikau geru", pasakė Edipas, ir šventas šis jo žodis. Jis vėl skamba žiauriame ir suspaustame žmogaus pasaulyje. Jis moko, kad ne visa yra ir buvo veltui. Jis išvaro iš šio pasaulio Dievą, kurį buvo atvedęs nepatenkintas jausmas ir beprasmio skausmo pomėgis. Jis paverčia likimą žmogaus reikalu, kuris turi būti išspręstas tarp žmonių".

Ir šita prasme beprasmybės sąmonė, užuot buvusi žmogaus sunaikinimu, likimo meilės šviesoje išaiški pačia žmogiškosios didybės sąlyga: „Čia slypi visas tylusai Sizifo džiaugsmas: jo likimas priklauso jam, jo uola yra jo dalykas. Tuo savo kančios pergalėjimu absurdiškasai žmogus ir nutildo dievus, ir iš pasaulio, grąžinto tylai, pasigirsta tūkstančiai nuostabiai tylių žemės balsų. Nesuvokiami ir paslaptingi šauksmai ir kvietimai visų veiduose yra būtina išvirkščioji pusė ir pergalės kaina. Nėra saulės be šešėlių, ir reikia naktį pažinti. Nesiliaudamas ryžtis, absurdiškasai žmogus sako: taip. Jei yra asmeninis likimas, tai vis dėlto nėra jokios aukštesnės paskirties arba bent tėra tokia, kurią žmogus gali laikyti pragaištinga ir paniekos verta. O šitaip jis žinosi esąs pats savo gyvenimo viešpats. Šią trumpą akimirką, kai žmogus atsigręžia į savo trumpą gyvenimą, kaip Sizifas grįžta prie savo uolos, šią posūkinę akimirką apžvelgia visus savo padrikus veiksmus. Atsiminimų žvilgio susieti, neužilgo jo mirties užanspauduoti, jie ir tampa savu likimu, jo paties sukurtu. Taip įsitikinęs grynai žmogiška viso ko žmogiško kilme, žmogus lieka visą laiką pakeliui, kaip aklasai, kuris trokšta praregėti, ir tačiau žino, kad jo naktis niekada nepasibaigs. Teberieda uola ir šiandien".

„Palieku, — baigia savąją absurdiško herojaus viziją Albert Camus, — Sizifą kalno papėdėje. Jo našta slegia mus visą laiką iki šiai dienai. Bet Sizifas mus moko aukštesnės išminties, kuri neigia dievus ir ima į savo rankas uolas. Visa tačiau jis laiko geru. Šis pasaulis, netekęs savo viešpačių, jam nėra nei bergždžias, nei bevertiškas. Kiekvienas šios uolos grūdelis ir kiekvienas rūdos sužėrėjimas šio kalno tamsioje naktyje jam vienam yra visas pasaulis. Žmogaus širdžiai pripildyti pakanka kovos už kalno viršūnę — kaip kovos. Reikia Sizifą laikyti laimingu".

M. K. ČIURLIONIS

V. K. Jonyno medžio raižinys

Patiekeme, palyginti išsamiau šią absurdinio herojaus viziją dėl dviejų motyvų. Viena, ši vizija suteikia aktyvistinio fatalizmo išminčiai tokį vaizdingą pavidalą, kad jis įgalina pajusti tą nuotaiką, iš kurios kyla egzistencialistinė žmogaus samprata. Ji bus prieinama tam žmogui, kuris, nebūdamas filosofas, neras nei laiko, nei pagaliau įstengs paskaityti egzistencialistinius filosofus. Antra vertus, ši absurdinio herojaus vizija pačiu savo vaizdiniu konkretumu ir išraiškos nuoširdumu drauge yra ir mūsų tezės paliudijimas, kad aktyvistinis fatalizmas ne žmogiškajam gyvenimui prasmę randa, o tik ieško kelio pakelti gyvenimo naštai, atvirai pripažinus jos beprasmiškumą.

II. ATEJISTINIO HUMANIZMO AKIVAIZDOJE

a. Egzistencializmas, kaip metafizinis humanizmas. — Šita prasme Albert Camus absurdinio herojaus vizija ir leidžia mums, suglaudžiant visą ankščiau plėtotą kritiką, dar kartą grįžti prie klausimo, kiek egzistencializmas turi teisių į humanizmo vardą?

Ieškant į šį klausimą atsakymo, mano nuomone, humanizmo sąvokoje tenka skirti dvi prasmes: metafizinę ir moralinę. Metafizine prasme į humanizmo vardą turi teisės kiekviena žmogaus samprata, kuri teigia žmogiškosios būties savotiškumą — žmogaus nepalyginamumą su gamtiniais padarais. Tuo būdu, kiekviena žmogaus samprata yra humanistinė, kuri atmeta materialistinę pretenziją žmogų išaiškinti tik gamta. Vienu žodžiu, humanizmas metafizine šio termino prasme tai materializmo atsisakymas. Bet atsisakyti materializmo dar nereiškia tuo pačiu laimėti ir tą žmogaus idealą, kurio siekėją vadiname humanistu, t y., žmonišku žmogumi. Visa, kas iš žmogaus plaukia, yra žmogiška. Tačiau ne visa, kas žmogui galima, savaime jau yra ir žmoniška. Visi esame žmonės, kuriems tik dera, senųjų žodžiais tariant, „animal rationale" aptartis. Bet teisės į žmoniškų žmonių rangą teturime tik tiek, kiek, nepasitenkindami paprastu vegetavimu, savo gyvenimą nušviečiame aukštesnių vertybių siekimu. Todėl, kasdieninėje kalboje vartodami humanizmo žodį, mes paprastai ir turime mintyje ne metafizinę, o moralinę jo prasmę: humanistine vadiname tokią žmogaus sampratą, kuri ne tik teigia žmogaus nepalyginamumą su gamtiniais padarais, bet taip pat duoda žmogui jo vardo vertą idealą — žmoniško žmogaus idealą.

Turint mintyje šiedvi humanizmo termino prasmes, mūsų atsakymas į svarstomąjį klausimą yra šis: kiek neabojotinai egzistencializmas yra humanizmas metafizine prasme, žmogaus savotiškumo iškėlimu, tiek tačiau yra problematiška jo teisė į humanizmą moraline prasme, t. y. į sukūrimą idealo, verto žmogaus vardo.

Kad egzistencializmas yra humanizmas metafizine šio žodžio prasme, nėra jokios abejonės. Visi jo atstovai, įsakmiai atmesdami materializmą, pirmąja sąlyga žmogaus klausimui atsakyti laiko įžvelgimą į žmogiškosios būties savotiškumą. Tai ir išskiria mūsų laiko egzistencializmą iš tradicinių ateizmo pavidalų, kad jis pagrįstas ne žmogaus suvedimu į gamtą, o radikaliu žmogaus išskyrimu iš visų gamtinių būtybių. Žmogaus vieninteliškumas pasaulyje yra pagrindinis mūsų laiko filosofų

įsitikinimas. Vieniems (kaip Heideggeriui) žmogus yra tuo savotiškas, kad jis vienintelis savyje slepia būties supratimo galimybę; antriems (kaip Sartre'ui) jis vienintelis, kuriame būtis eina pirma prigimties; tretiems (kaip Camus) jis vienintelis, kuris neša absurdišką likimo naštą, regėdamas jos absurdiškumą ir vis dėlto savotiškai tragišku džiaugsmu ją mylėdamas. Taigi, nors patsai žmogaus savotiškumo aptarimas įvairiuose filosofuose nevienodas, tačiau apskritai radikalus žmogiškosios būties skirtingumas nuo gamtinės tikrovės yra bendra visų tezė.

Šituo žmogaus padėties pasaulyje savotiškumo įžvelgimu egzistencializmas kaip tik išsaugo žmogiškosios didybės jausmą, nežiūrint savo radikalaus užsiskleidimo laiko horizonte. Ankčiau sakėme: krikščioniškajam žvilgiui žmogaus didybė slypėjo jo paskirtyje amžinybei. Išblėsus krikščioniškajai amžinybės perspektyvai nuosekliai žmoguje turėjo blėsti ir jo vertės sąmonė. Žmogaus savęs pačio nuvertinimas rado brutaliausią išraišką garsioje vokiečių materialisto žmogaus aptartyje: Der Mensch ist, was er isst (žmogus tėra, ką jis valgo). Egzestencializmas siekia iš naujo atgaivinti žmoguje jo didybės sąmonę, tik nebe grįžimu į amžinybės perspektyvą, o žmogaus savotiškumo pozityviu vertinimu.

Reikia, iš tiesų, pastebėti, kad pripažinti žmogaus savotiškumą dar nebūtinai reiškia tuo pačiu jį ir pozityviai vertinti. Visa pareina nuo to, kokiu žvilgiu jį vertiname. Negalėjo visiškai žmogaus savotiškumo nepastebėti ir patys materialistai. Žmogus yra radikaliai skirtingas nuo kitų gyvųjų būtybių ne tik savo dvasia, bet ir pačiu kūnu. Bet jei į visa žiūrime tik materialistiniu žvilgiu, nusistačiusiu terasti gamtą, tai ir pats žmogaus savotiškumas, užuot buvęs vertinamas didybės versme, greičiau kaip tik vertinamas jo primityvaus skurdumo ar net tiesiog išsigimimo ženklu. Todėl savąja prasme Nietzsche buvo visai nuoseklus, kada jis žmogų laikė tik išsigimusiu gyvuliu ir tyčiojasi iš tų, kurie vistiek, ir Dievo atsisakę, nori žmoguje matyti patį kūrinijos vainiką. Iš tiesų: jei žiūrėti į žmogų tik biologiniu žvilgiu, tai tenka sutikti su vokiečių anatomu L. Bolku, jog žmogus tėra „infantilinė bezdžionė su sutrikusia vidine sekrecija".

Tai ir reiškia: žmogaus savotiškumo įžvelgimas virsta žmogiškosios didybės pergyvenimu tik tada, kai atsisakoma materialistinės pretenzijos visa išaiškinti viena tik gamta. Kada anksčiau sakėme, jog nėra jokios abejonės, kad dėl egzistencializmo humanistinio pobūdžio, tą ir turėjome mintyje. **Egzistencializmas yra humanistinis dėl to, kad jis žmogaus savotiškumą pergyvena žmogiškosios didybės liudijimu.** Materializme žmogus tesijaučia viena gamtine būtybe šalia begalinės gausybės kitų gamtinių padarų. Egzistencializme žmogus laimi sau pačią centrinę vietą. Materialistiniam žvilgiui žmogus nereiškia „nieko ypatingo". Egzistencializmui žmogus iškyla, Heideggerio žodžiais, pačia „Būties tiesos buveine pasaulyje" (die Ortschaft der Wahrheit des Seins inmitten des Seienden).

Tačiau vėl: ta žmogiškosios didybės sąmonė, kuri gaivina egzistencializmą, yra nepalyginama su ta žmogaus nelygstamumo sąmone, kuria pulsavo krikščioniškasai humanizmas. Šis skirtumas (jei nesakyti — praraja) yra toks didelis, kad, pvz., Heideggeris savo paskutinėje studijoje „Platono tiesos samprata" įdėtame laiške apie humanizmą iš viso reiškia abejonę, ar beapsimoka rūpintis grąžinti prasmę humanizmo žodžiui. **Kai krikščioniškajam humanizmui žmogus buvo didelis savo paskirtimi amžinybei, tai egzistencialistiniam humanizmui, priešingai, žmogus yra didelis pačia savo baigtinybės sąmone.** Pasak egzistencialistinių filosofų, žmogų iš visų kitų gyvųjų būtybių išskiria ne tai, kad žmogui būtų pažadėta nemarybė, o tik tai, kad žmogus vienintelis žino mirtį. Visa, kas gyva, pasmerkta galui. Svajoti nemarybę — tai migdyti save iliuzine pasaka. Kas kartą gimė, kartą ir mirs — neišgelbimas jokia amžinybe. Šituo atžvilgiu žmogus palenktas tai pačiai mirties neišvengiamybei, kaip ir visos kitos gyvosios būtybės. Bet kai visos kitos gyvosios būtybės sravi laiko tėkme, nežinodamos pačios kur, tai vienas tik žmogus iš anksto regi savo mirtį. Jis vienas gyvena savo gyvenimą mirties akyvaizdoje. Čia, egzistencialistiniu teigimu, ir glūdi žmogaus didybė. Mirties žinojimas žmogui suteikia nepalyginamą su kitais padarais rangą dėl to, kad jis atskleidžia žmogui savižudybės galimybę ir tuo pačiu padaro jį savo gyvenimo viešpačiu. Kai gyvuliams gyvenimas tėra brutualus faktas, tai vienam tik žmogui — laisvai prisiimta galimybė. Gyvuliams gyvenimas tėra brutualus faktas, nes jisai yra jiems paprastai duotas be jokios „būti ar nebūti" apsisprendimo galimybės. Vienam tik žmogui gyvenimas yra laisvai duota galimybė, nes tik vienas žmogus, žinodamas mirtį, visada stovi prieš savižudybės — būti ar nebūti — alternatyvą. Ta ir yra pagal egzistencialistus žmogaus didybė: žinoti mirtį, ir tačiau ryžtis gyventi; matyti gyvenimo beprasmiškumą, ir tačiau mylėti jį kaip savą likimą; regėti galimybę baigti gyvenimo beprasmybę, ir tačiau šios išeities į nebūtį atsisakyti. **Didelis yra žmogus, nes jis paneša likimo naštą, net ir aiškiai praregėjęs, kad jis sa-**

V. K. Jonynas — Hamleto iliustracija

vo gyvenimu neša pačią Beprasmybę — Mirtį. Ar nėra didelis dalykas pakelti net — beprasmybę? Šiuo klausimu egzistencialistai ir išsiskiria iš materialistų. Kai materializmas yra priverstas arba žmogaus dėmesį apriboti banalia kasdienybe arba atvirai išpažinti žmogui panieką, tai egzistencializmas žmogiškosios didybės liudijimu paverčia ir pačią žmogiškojo gyvenimo beprasmybę — žmogiškosios būties baigtinybę. Ta prasme jis yra metafizinis humanizmas.

b. Egzistencializmo dviprasmiškumas moraliniu atžvilgu. — Pereiname į antrąją mūsų svarstomo klausimo dalį: ar yra pagrindo egzistencializmui teikti humanizmo vardą ir moraline (žmoniško žmogaus idealo atstovavimo) prasme? Kiek pirmąją klausimo dalį atsakėme teigiamai, tiek antrąją tenka atsakyti neigiamai. Moraline prasme egzistencializmas nėra humanizmas, nes ir nenori juo būti. Tai reiškia: šį klausimą atsakome neigiamai ne tik mūsų, bet ir pačių egzistencialistų požiūriu. Kitais žodžiais: egzistencializmo nelaikome moraliniu humanizmu ne dėl to, kad jisai neatitiktų tik mūsų žmoniškumo idealo, o dėl to, kad jisai iš viso atsisako bet kokio žmogaus idealo.

Egzistencialistai atsisako pretenzijos į moralinį humanizmą dėl to, kad jie principiškai atsistoja „anapus gėrio ir blogio" — anapus moralės ir amoralizmo pozicijų. Nuo savęs tetenka vieną tik dalyką pridurti: egzistencialistai atsistoja anapus gėrio ir blogio radikalesne prasme ir už patį Nietzschę. Nietzsche tenorėjo vertybes perkainoti — senąsias pakeisti savomis. O egzistencialistai linkę išviso vertybių sąvokos atsisakyti. Egzistencialistiniame žodyne moralines gėrio ir blogio sąvokas pakeičia „numoralintos" tikrumo ir netikrumo (Heidegger), lygstamumo ir nelygstamumo (Jaspers) ar pagaliau bailumo ir angažavimosi (Sartre) sąvokos. Dėl to egzistencializmas jau pačia savo esme lieka svetimas moralinio humanizmo siekimui jieškoti žmogaus.

Egzistencializmas nesiima jieškoti žmoniško žmogaus ne dėl to, kad neigtų žmogiškumą, o dėl to kad jis išviso laiko beprasmišku dalyku bet kokį idealinio žmogaus kūrimą. Idealo žodis egzistencialistiniams filosofams jau iš anksto atrodo įtartinas. Kada kalbama apie idealą, savaime prileidžiama antlaikinės ir visuotinai galiojančios vertybės. Tuo tarpu užsidarius tik laiko horizonte ir užsiskleidus amžinybės perspektyvai, bent kokia kalba apie antlaikines ir visuotines vertybes netenka pagrindo. Heideggerio žodžiais, amžinųjų tiesų idėja tėra iš filosofinės problematikos dar nepašalinta krikščioniškosios teologijos liekana. Laiko horizontas visa sureliatyvina — istorinėmis apraiškomis paverčia ir pačias tiesos bei gėrio vertybes. Todėl egzistencialistiniai filosofai ir atsisako jieškoti moralinio žmogaus idealo. Savo pareiga jie greičiau laiko mūsų išlaisvinimą iš bet kokios amžinųjų idealų bei principų iliuzijos. Užtai mūsų laiko filosofijoje ir matome šį reginį: kai ankstyvesnių laikų filosofai visomis pastangomis rūpinosi pateikti savo amžiui aukštesnį žmogaus idealą, tai dabarties filosofai tokiu pat uolumu stengiasi mums atskleisti, jog visi antlaikiniai idealai ir visi amžinieji principai tėra istorinių situacijų apspręsti subjektyvūs nusistatymai.

Ir nieko nuostabaus. Galima jieškoti žmogaus idealo tik objektyvių vertybių prielaida. Tuo tarpu egzistencialistinė filosofija kaip tik jas įsakmiai paneigia. Anksčiau citavome Sartre: nėra ir negali būti žmogui jokio gėrio a priori (iš anksto), nes nėra a priori (iš anksto) nė jokios bendros žmogaus prigimties. Kiekvienas žmogus tėra tai, ką jis pats iš savęs sukuria. Todėl ir visos moralinės vertybės tėra tokia pat nepakartojamai asmeniška ir istorinių situacijų apspręsta kūryba, kaip ir, pvz., meninė kūryba. Žmogus kuria moralines normas sau pačiam taip pat, kaip ir meno veikalus. Kaip šie asmeniškai individualūs, taip ir anos. Dar daugiau: ne tik nėra jokių objektyviai amžinų normų, bet ir nėra jų ko gailėtis, kad jų nėra. Tik dėl to, Jasperso žodžiais, žmogus ir tėra laisvas, kad jo neapsprendžia objektyvus gėrio ir blogio žinojimas. Gėrio ir blogio nežinojimas — pati mūsų laisvės sąlyga. Pagaliau: galima visas tas normas, kurios vadinamos amžinosiomis vertybėmis, laikyti objektyviai privalomomis, bet tai nieko nereiškia, nes jos yra nepakankamos. Konkrečios situacijos, į kurias žmogus patenka, visada yra tiek nepakartojamai individualios, kad bendrai formuluotosios normos jose nieko nesako. Nieko kito žmogui nelieka, kaip atsakymo jieškoti savyje pačiame — pačioje konkrečioje situacijoje. Dėlto paskutinis egzistencialistinės išminties žodis yra ne žmoniškumo idealo jieškojimas, o tik apeliavimas angažuotis — veikti pagal konkrečios situacijos reikalavimus.

Tai turėdami mintyje pirma sakėme, jog egzistencializmas ir stovi anapus gėrio ir blogio — neatsiremia jokia vertybių sistema. Heideggerio į prancūzų kalbą vertėjas Jean Beaufret, paklaustas, kokia vertybių sistema plaukia iš egzistencialistinės žmogaus sampratos, nedviprasmiškai atsakė: „Trumpai tariant, jūs klausiate, ar egzistencializmas yra moralė. Tiesą pasakius, ne. Egzistencializmas neaptaria jokios vertybių sistemos. Jei jis teikia gyvenimui prasmę tai tik tuo aštriu žinojimu, kad šis mirtingasis, kokiu yra žmogus, yra laisvas nuo apačios iki viršaus, nuo krašto iki krašto".

Taigi, kada egzistencialistiniai filosofai kalba apie humanizmą, šiuo žodžiu jie supranta ne tas moralines vertybes, kurias mes laikome žmoniškumo versme, o tik žmogaus laisvumą visų moralinių vertybių bei normų atžvilgiu. Žmogus yra laisvas visų moralinių vertybių bei normų atžvilgiu dėl to, kad jis pats jas kuria savo apsisprendimu ir savo atsakomybe. Egzistencializmas — paaiškina savo humanizmo prasmę Sartre — yra „humanizmas dėl to, kad mes primename žmogui, jog nėra jokio kito įstatymų leidėjo, kaip jis pats". Tai ir reiškia: humanizmas, užuot buvęs žmoniškumo doktrina, egzistencialistams tėra paprastas ateizmo sinonimas.

Čia betgi ir atsiskleidžia egzistencialistinio humanizmo dviprasmiškumas moraliniu požiūriu: apeliavimą į žmoniškumą egzistencializmas pakeičia apeliavimu į laisvumą. Tiesa, kad laisvė yra būtinoji moralinio gyvenimo sąlyga (conditio sine qua non). Galima žmogui kelti reikalavimą būti žmoniškam tik tuo atveju, kai jį laikome laisvos valios asmenybe. Tačiau, laisvė pati savaime dar nėra moralinė vertybė. Neužmirštinu Schellingo perspėjimu, nėra laisvės tik geram, nes visada laisvė lygiai yra ir geram, ir blogam. Ir dėlto padaryti laisvę pačia žmogiškosios veiklos norma (Sartro žodžiais: „galima visa rinktis, jei tik renkamasi laisvai angažuojantis"), yra lygu iš viso prarasti gėrio ir blogio skirtumą. O savo ruožtu prarasti gėrio ir blogio skirtumą, tai tiesiai ir paprastai paneigti moralę pačiame jos pagrinde. Jei „viskas leista", tai apie moralę kalbėti ar apskritai kelti žmogui bet kokius reikalavimus nėra nei pagrindo, nei prasmės. Viskas gi leista!

Tiesa, tenka pastebėti, kad Sartre egzistencializmo vardu savinasi Dostojevskio pramatytąją kiekvieno

ateizmo išvadą „viskas yra leista". Jis nemano skelbti paprasto amoralizmo, atpalaiduojančio žmogų nuo bet kokių reikalavimų. Greičiau savuoju „viskas leista" Sartre nori kaip tik iškelti tą begalinę atsakomybę, kurią žmogus prisiima kiekvienu savo apsisprendimu. Sartre įsakmiai perspėja, kad žmogus kiekvienu savo žingsniu angažuoja visą žmoniją. „Mūsų atsakomybė yra daug didesnė, negu galėtume mes manyti, nes ji angažuoja visą žmoniją. Jei aš, būdamas darbininku, apsisprendžiu nebūti komunistu, o priklausyti krikščionių darbininkų profesinei sąjungai, jei aš šiuo pasirinkimu noriu išreikšti, jog rezingnacija yra savo pagrinde žmogui tinkąs apsisprendimas, jog žmogaus pasaulis yra ne šioje žemėje, tai apsisprendžiu ne tik už save patį: aš noriu rezingnuoti ir už visus — mano žingsnis liečia visą žmoniją. Ir jei aš, imant asmeniškesnį reikalą, noriu tuoktis ir turėti vaikų, tai mano sutuoktuvės, net jei jos išskirtinai pareitų tik nuo mano padėties ar nuo mano aistros, ar nuo mano geismo, apsprendžiu į monogamijos kelią ne tik save patį, bet ir visą žmoniją. Tuo būdu, esu atsakingas ir už save, ir už visus: kai aš, sukūręs tam tikrą žmogaus vaizdą, jį renkuosi, tai tuo pačiu, rinkdamasis save, aš renkuosi ir žmogų". Dėl to Sartre žmogų ir įpareigoja kiekvieną savo žingsnį nulemti klausimu: „Kas atsitiktų, jei visi taip pat elgtųsi, kaip aš? Kas įrodo, jog aš esu skirtas savąja žmogaus samprata ir savuoju rinkimųsi įpareigoti visą žmoniją?... Viskas vyksta taip, lyg visa žmonija būtų nukreipusi akis į kiekvieną žmogų, ką jis daro. Ir kiekvienas žmogus turi save klausti: ar aš esu tasai, kuris turi teisės taip elgtis, kad pagal mane orientuotųsi visa žmonija?"

Tačiau šitas moralinės atsakomybės už visus akcentavimas, neginčijant jo rimties, nieko nereiškia, kol nerandamas objektyvus pagrindas nuspręsti, kas žmogaus verta ir kas ne. Tuščia save klausinėti, ar aš turiu tam ar kitam žingsniui teisės, jei žinausi esąs paliktas nežinomybės tamsoje. Tamsa atsilieps tuo pačiu aidu, kuriuo šauksiu — ji patvirtins tik tai, ko aš noriu, bet nenušvies to, kuo aš ištiesų privalau būti. Parafrazuojant garsųjį Hegelio posakį, jog naktį visos karvės yra juodos, tenka konstatuoti: nežinomybės tamsoje, stokojant objektyvaus vertybių pagrindo šviesos, galima visa lygiai vertinti ar nevertinti — kaip nori. Kitais žodžiais: jei nėra pagrindo objektyviai skirti vertinga ir nevertinga, gera ir bloga, tai ta pačia teise galima tą patį laikyti ir vertingu ir nevertingu, ir geru ir blogu.

Suprantama: tasai, kuris renkasi priklausyti krikščionių darbininkų sąjungai ir tuo pačiu ryžtasi žmoniją angažuoti visuotinio broliškumo vardan, taip apsisprendžia tik dėl to, kad jis vertybe laiko meilę, o blogio versme laiko neapykantą. Bet lygiai ir tasai, kuris renkasi priklausyti komunistų partijai ir tuo pačiu ryžtasi visą žmoniją angažuoti klasių kovai iki galutinės pergalės — proletariato diktatūros, taip apsisprendžia dėl to, kad jis vertina ne žmoniškumą, o beatodairinį kietumą „priešams". Vadinasi, kas vienam vertybė, antram — pati blogio versmė, ir atvirkščiai: kas vienam blogio versmė, antram — šviesesnės ateities kelias. Ir ką jiedu, sutikę su Sartre'o humanizmu, gali vienas antram pasakyti? Nieko, nes, sartriškai galvojant, abu turi lygiai pagrindo, kadangi abiejų pagrindas yra lygiai tas pats — rizika nežinomybės tamsoje. Ir ką jiems gali pasakyti pats Sartre? Nieko, nes, likdamas pats sau nuoseklus, jis tegali konstatuoti, jog jiedu dėl to skirtingai apsisprendžia, kad nevienodai supranta žmogų.

Bet apsisprendimu konstatuoti skirtingumą, dar nereiškia atsakyti klausimą, kurį apsisprendimą reikia laikyti tuo, kuriuo privalu pasekti visiems, angažuojan-

DANSE MACABRE VIDURAMŽY

ALFONSAS NYKA NILIŪNAS

Išblyškusiom kaktom romantiški vagantai
Ir moterys, kaip katedros, veidais švelniais;
Išvargę šunys, kruvinais šarvais gigantai
Ir Inkvizicijos Šventosios kaliniai.

Ant sienų miega iškankinti olifantai;
Aplink karalių, soste rymantį kilniai,
Kaip jietys lieknos šypsosi infantės,
Šventi baronai ir velnių pasiuntiniai.

Bet pas vartus štai pradeda raudot trimitas.
Klastingai šypsosi velnių pasiuntiniai
Ir rustūs, tartum amžinosios laimės mitas,

Kančios už Dievą pasiilgę kaliniai,
Nes salėje Juodasis Riteris tuoj pasirodys
Ir bus ištartas paskutinis Velnio žodis.

Freiburg.

---

tis visai žmonijai. Ar drauge reikia angažuotis ir neapykantai ir meilei, ir žmoniškumui ir fanatizmui, ir visuotinam broliškumui ir beatodairinei klasių kovai? Egzistencialistinis humanizmas šio klausimo atsakyti negali. Paneigęs objektyvaus vertybių pagrindo galimybę, jis pats save pasmerkė apsiriboti tik faktų konstatavimu. O faktų kalba yra perdaug dviprasmiška, kad ja būtų galima atsakyti žmogui, kuo jis ištiesų turi būti. Todėl, nežiūrint visos moralinės atsakomybės akcentavimo, *egzistencialistiškai suprastas humanizmas neišvengiamai veda į moralinį reliatyvumą, kuris moralines vertybes išblankina į paprastus subjektyvinius nusistatymus.*

Nuo moralinio reliatyvizmo grėsmės egzistencialistinio humanizmo negali išgelbėti nė heideggerinė sau pačiam ištikimybė (die Treue der Existenz zum eigenen Selbst). Kol nerandamas objektyvus pagrindas vertybėms atskleisti, tol ir sau pačiam ištikimybės reikalavimas lieka tokia pat tuščia formule, kaip ir sartrinis atsakomybės už visą žmoniją reikalavimo akcentavimas. Tuščia reikalauti sau pačiam ištikimybės, kol nėra pagrindo atsakyti, ką gi ištiesų reiškia būti „sau pačiam". Gi atsakyti šį klausimą, tai atskleisti, kuo žmogus ištiesų turi būti. O atskleisti žmogui, kuo jis ištiesų turi būti, savo ruožtu negalima kitaip, kaip objektyvaus vertybių pagrindo prielaida. Šita prasme ir atsiduriame prieš alternatyvą: arba galime „save patį" aptarti objektyvia vertybių sistema, arba „savęs pačio" sąvoka lieka tuščias žodis be jokio pozityvaus turinio. Tą ir regime Heideggerio atveju: neradęs objektyvaus vertybių pagrindo, Heideggeris yra priverstas „save patį" nusakyti grynai negatyviai. Būti savimi pačiu heideggerine prasme, tai neturėti iliuzijų, atseit žinoti visos žmogiškosios būties ir visų žmogiškųjų pastangų niekingumą. Tiesa, šituo beiliuziškumo reikalavimu Heideggeris perspėja prieš savęs praradimą kasdieniniuose rūpesčiuose. Bet perspėti prieš kasdienybę dar nereiškia nušviesti, kuo ištiesų reikia žmogui būti, ko siekti ir dėl ko kovoti. Kuo žmogus ištiesų privalo būti? Šį klausimą Heideggeris palieka neatsakęs: visas jo atsakymas tėra apeliavimas gyventi mirties akivaizdoje.

Visa tai suglaudus, *egzistencializmas yra labiau humanizmas negatyvia prasme negu pozityvia.* Neabejotinai egzistencializmas

yra humanizmas negatyvia prasme — materializmo atsisakymu. Tačiau egzistencializmo teisė į humanizmą pozityvia šio žodžio prasme lieka problematiška, nes dviprasmiškas lieka ir jo žmogaus bei žmoniškumo supratimas. Lieka egzistencialistinė žmogaus samprata dviprasmiška dėl to, kad laisvė, kurią egzistencializmas paverčia pačia žmoniškosios veiklos norma, pati savaime dar nėra morališkai pozityvi vertybė. Kiek nedviprasmiškai egzistencializmas apeliuoja į žmogų neprarasti savęs kasdieniniuose rūpesčiuose, tiek betgi jo apeliavimas į ištikimybę sau pačiam ar atsakomybę už visą žmoniją lieka tuščias, nes atpalaiduotas nuo objektyvių vertybių turinio. Šita prasme, paradoksiškai išreiškiant, egzistencialistinėje žmogaus sampratoje slypintį dviprasmiškumą, ir reikia pasakyti: e g z i s t e n c i a l i z m a s — t a i h u m a n i z m a s b e p o z i t y v i a i a p t a r t o ž m o g a u s i d e a l o, b e p o z i t y v i a i į ž v e l g t o s ž m o n i š k u m o p r a s m ė s. Šita prasme mes ir laikome jį labiau pastanga ieškoti humanizmo, negu pačia humanizmo tiesa. Egzistencializmas, tai dar neišpildytas ilgesys.

c) **Išvada.** Štai koks žmogaus vaizdas iškyla mums iš dabarties filosofijos. Šitos žmogaus sampratos horizonte mes ir ieškome išeities. Iš vienos pusės esame išsilaisvinę iš materialistinio totalizmo visa pavergti gamtai. Esame iš naujo praregėję savo nepalyginamą savotiškumą. Iš naujo, nusikratę materialistinio determinizmo košmaro, pasijuntame laisvomis, mums patiems patikėtomis asmenybėmis. Žmogiškosios didybės jausmas vėl suplaka mūsų gyslomis. Tačiau, antra vertus, užsiskleidę tik laiko horizonte, tebesame praradę tą vertybių sąmonės pagrindą — amžinybės perspektyvą. Tai ir vėl palieka mus nykumos tamsoje. Ta pati laisvė, kurią ankstyvesnieji amžiai pergyveno kūrybinės inciatyvos versme, mūsų rankose virsta nusilenkimu neišvengiamybei ar akla rizika. Ir nieko nuostabaus: laisvė, kurios nenušviečia vertybių sąmonė, tėra plika sauvalė. O sauvalei kito kelio nėra: arba suklupti prieš likimą, arba aklai rizikuoti nežinomybe. Ta pati žmogiškoji didybė, kurią ankstyvesnieji amžiai pergyveno dėl žmogaus paskirties amžinybei, mūsų širdyse virsta baime prieš save pačius. Ir nieko nuostabaus, d i d y b ė k u r i o s n e g a i v i n a ž m o n i š k o ž m o g a u s i d e a l a s, y r a p a s m e r k t a v i r s t i p l i k a j ė g a. O plika jėga yra baugi ne tik iš šalies, bet ir tam, kuris ją valdo. Aklai siautėdama, ji gali atsigręžti ir prieš savo pačios viešpatį. Todėl, nors ir žinome, jog mūsų ateitis yra mūsų pačių rankose, vis dėlto nesame tikri. B a i m i n a m ė s a t e i t i e s, n e s b a i m i n a m ė s p a t y s s a v ę s. Nežinome patys, kam savo laisvę ir savo didybę panaudosime: vilčiai ar pražūčiai. N e ž i n o m e p a t y s, k ą s a v o r a n k o m i s s u k u r s i m e, n e s, p r a r a s d a m i a m ž i n y b ė s p e r s p e k t y v ą, p r a r a d o m e i r t ą š v i e s ą, k u r i š v i e s t ų m u m s k e l i ą į ž m o g ų, į ž m o n i š k ą ž m o g ų.

Savo tūkstanties puslapių veikale, įvardintame „Ethik" Nicolai Hartman keliose vietose kartoja: „Kas gera ir kas bloga, mes dar nežinome". Laikau šiuos žodžius pačiu būdingiausiu mūsų amžiaus dvasios liudijimu, kuriame etiką, atseit ieškome atsakymo į klausimą, kuo žmogus pašauktas būti, nežinodami, kas gera ir kas bloga. Tekeliu vieną klausimą: d a r nežinome ar j a u nebežinome?

KAZYS BRADŪNAS

NAKTINIU KAPŲ TAKU

Aptrūnijusios rūpintojėlio kojos
Mėlynom liepsnelėm lydi mus,
Ir blanki delčios mėnulio žvakė
Spinkso ant įmirkusios kalvos.

Dūslią, liūdną požeminę dainą
Sklaido vėjas rudenio grubus.
Svaigstančia galva kažinkas eina
Ant gyvybės ir mirties ribos.

Grįžkime. Rūpintojėlio akys,
Nepragydus dar gaidžiam, užges —
Ir tik stabas, juodas ir apakęs,
Gros karklu vaiduoklių balades.

ĄŽUOLĖLIAI

Auga auga ąžuolėliai
Kaimo kapuose.
Ant šakelių šakužėlių
Amžina rasa.

Jei braukysi rankom rasą —
Ašaros byrės.
Ąžuolėliai sunkiai neša,
Dedas ant peties

Visą vargo žemės mantą,
Lenkias nuo naštos . . .
Ir girdi, kaip lašas krinta
Ašaros šaltos.

DUOBKASYS

Kai spaudžia mano rankos kirvį,
Trenkdamos į ąžuolo šaknis,
Virpa raumenys — įkaitę drėgnos virvės,
Vyzdžiuose įsižiebia ugnis,

Tartum smogtumei į pačią mirtį
Su visa gyvenimo jėga! . . .
O duobė kiekvieną keršto kirtį
Skaito, skaito nesuklysdama.

O. V. DE L. MILOSZ-MILAŠIU PRISIMINUS

LYSANDRO Z. D. GALTIER, ARGENTINA

Šis straipsnis parašytas specialiai Aidams. Red.

Kada nors atsistojęs prieš Aukščiausiojo teismą ir paklaustas, ką aš veikiau žemėje, tarp kito ko pareikščiau: „Aš buvau Milašiaus draugu“. Tai pasakyčiau pasididžiuodamas, nes bendravimas su šia ypatingai kilnia siela buvo mano reta privilegija. Taip maždaug yra pareiškęs Jean Cassou. Taip pat ir aš neabejodamas galėčiau pasakyti, nes aš taip pat pažinojau šį vieną didžiausių ir giliausių mūsų poetų.

„Kalbėti ir rašyti — sakydavo jis — tai gailestingumas ir labdara: dovanojimas motyvų apmąstymams“. Taigi, kalbėti apie jį reiškia tam tikrą pasitikėjimą. Pasitikėjimą savimi. O jo pažinimas mums padeda prie mūsų pačių priartėti.

1939 m. Paryžiuje buvo įsteigta MILAŠIAUS BIČIULIŲ DRAUGIJA (Assotiation des Amis de Milosz), kuriai pirmininkauja Jean de Bosshiere. Jos nariu-steigėju ir atstovu Argentinoje yra rašąs šias eilutes. Ta draugija davė akstiną literatūros būreliams giliau pažinti šį lietuvį, pasirinkusį sąmoningo vienišojo kelią. Jo veikalams, leidžiamiems mažais tiražais, buvo lemta laukti laiko pripažinimo. Tačiau jo įtaka moderniajai poezijai buvo didelė ir peržengė Prancūzijos ribas. Pas mus, Amerikoje, ji ypač pastebima Pablo Neruda[1]) kūrybos kulminacijose; Argentinoje jo žymioje įtakoje kūrė ir tebekuria Cesar Rosales, Olga Orozco, Arturo Cambours Ocampo, Emma de Cartosio, Alfonso Gonzalez ir kiti.

Milašius gimė 1887 m. gegužės 28 d. istorinės Lietuvos ribose, senoje kilmingoje šeimoje, susietoje giminystės ryšiais su Lauzacijos kunigaikščių dinastija, kurios genealogijos šaknys siekia XIII amžių. Gyveno jis pilyje, į kurią „nuo ežero lelijų plaukė senovės laikų kvapas, gilių legendos obelynų rūkas“. Vienišas, šalia žiauraus tėvo ir nuolat nerimstančios motinos, auga nuolatinės baimės atmosferoje, kaip sapne. Nerami vaikystė jam stovi prieš akis, lyg kokia baisios ir nežinomos motinos pagimdyta šmėkla, kurios jis nenuilstamai jieško ir pėdų neužtinka. Jo kūną ir dvasią slegia kažin koks keistas prakeikimas. Skaičiusieji jo raštus bus įsidėmėję kad ir tokius vidinės patetikos fragmentus:

„Kai prakeikimas mindė mano šešėlį, kai paukščių
juokas plakėsi į veidrodžius nakties, kai gėlės
baisaus kūdikiško skausmo smaugė mano meilę
ir troškimas, galvą lenkdamas, svaigo vyne,
aš galvojau apie tave, vienatve,
aš galvojau apie tave, pamestoji!
Tu penėjai mane juoda duona ir pienu
ir laukiniu medum;
miela man buvo valgyti iš tavo rankos lyg žvirbleliui,
nes aš jau neturėjau, o maitintoja, nei motinos,
nei tėvo,
o pamišimas ir šaltis po namus klaidžiojo be tikslo“.

Vienuolikos metų jis išvyksta į Paryžių. Ten pradeda studijuoti orientalistiką. Tėvams mirus paveldi didelį turtą. Studijoms pagilinti keliauja po Europą, Ameriką, Afriką. Susidraugauja su Oscar Wilde'u, lydėjusiu jį nevienoje kelionėje, su Jean de Lorrain'u, Ernestu Lajeunesse'u, Georg Moore'u ir Apolinaire'u. Šis pastarasis, vėliau tapęs poetinės srovės šefu, viešai paskelbė Milašių jo vadovaujamo literatūrinio sąjūdžio pirmataku.

Milašiaus plati ir įvairi kūryba yra didelio kondensuotumo ir atskleidžia nepaprastą jo vidinį gyvenimą. 1899—1939 m. laikotarpy jis sukūrė apie trisdešimt veikalų: eilėraščių rinkinių, scenos dalykų, romanų, pasakojimų, metafizikos traktatų, istorijos bei politikos studijų.

Kaip gilios intuicijos kūrėjas, jis pasižymėjo magiškai drąsia interpretacija ir giliu jausmu. Jo įsigilinimas į Bibliją ir paskelbtos reveliacijos atidengia naujus horizontus. Tai matome „Žydų tautos iberiškoje kilmėje“, „Atšifruotoje Apokalipsėje“, „Apokalipsės rakte“ ir „Lietuvių tautos kilmėje“. Jo turtingi apmąstymai apie judesį dar prieš 1916 metus jį priveda prie atradimo dvasinio ir fizinio visatos reliatyvumo dėsnio: „Erdvės materiškumo kaip atvirkštinio judomybės ryšio sinonimo“. Čia jis pralenkė Einsteiną, paskelbusį tą tiesą vieneriais metais vėliau.

Su Pöe ir Baudelaire'u Milašių sieja atmosferos ir akimirksnio jausmas, kurio dėka „vidinė drama skleidžiasi poetiškai“. Jis taip pat daug bendra turi su Rilke. Abu poetai yra panašūs ir savo gyvenimu ir savo kūryba, nors vienas antram įtakos nėra darę. R. de Reneville nuomone tai bus „pasireiškimas prototipiškumo poezijos, kurios aktyvumas pagrindžia hipotezę apie jos kilmę poetinio patyrimo, kuris tą aktyvumą veda prie atradimo tiesų, kurių pasipildymą įrodo analogijos metodas, kaip dvasinėje kūryboje, taip ir nežinomųjų pasaulių šaltiniuose“.

Milašius „Pažinimo psalmėje“ pasisako:
„Lankiau du pasauliu. Meilė mane privedė prie pačių būties gelmių.
Ant pečių nešiau nakties svorį; kaktą suvilgė man mūro rasa.
Grįžęs sukau ratą laivo tų, kurie išvyksta ir grįžta.
Liko kažkur manyje skritulys aukso, nukritęs ant pelenų gniūžtės.
Aš nedrąsiai tyrinėjau pamišusio pasaulio šlykščius labirintus,
ir po vandenų mase miega mano nepáprastos tėvynės“.

Kartodami Kierkegardo žodžius galėtume pasakyti, kad „jo gyvenimas buvo atbaigtas mėginimas ir atbaigtos egzistencijos turinys“.

Jis buvo vienišas. Gyveno gryname laike, užsidaręs savy. Todėl jo poemose juntame konfidencialumą, chronišką paslaptingumą ir betarpiškus širdyje vykstančius reiškinius. Poezija ir filosofija jam yra nedalomos. Poezija — tai pilnutinis pažinimo aktas, pasiektas analogijos proceso keliu. Jis buvo žemės keliautojas, šešėlis savo ilgų narsaus zuikio arba pakaruoklio kojų — kaip jis pats jas vienoje vietoje yra pavadinęs — kaip neramus kompasas, vedančių jį visais pasaulio kelias. Keliavo jis per visų laikų ir kartų filosofijos ir religijos sritis ir pažino žmogaus sielos ir visatos struktūros tapatybę, šitokiu būdu duodamas dvasiai vilties pažinti pasaulį per savęs pažinimą.

Jam yra skirta būti neužmirštam. Jis gyvena savo pilnose nostalgijos ir liūdesio poemose. Tos poemos yra jo vidinis aidas. „Je ne suis plus au monde“ —

[1]) Žymiausias šių laikų Čilės poezijos atstovas. Vertėjas.

IMEILINTI AKMENS

O. V. MILAŠIUS

„Įmeilinti akmens“ yra ištrauka iš L'Amoureuse Initiation romano, parašyto lietuvių poeto ir mintytojo Oskaro Vlado Milašiaus, rašiusio prancūziškai.

Per I-jį pasaulinį karą Milašius buvo mobilizuotas, bet, kaip daug kalbų mokąs, buvo priskirtas prie prancūzų užsienių reikalų ministerijos spaudos skyriaus Paryžiuj. Čia jis sužino, kad iš karo griuvėsių keliasi ir jo senolių tėvynė Lietuva. Jis tuojau ryžtasi jai padėti, sueina į pažintį su naujosios Lietuvos vadais ir jau 1918 m. gruodžio mėn. tampa Lietuvos delegacijos diplomatiniu redaktorium Versalio taikos konferencijoj. 1919 metais Milašius paskiriamas Lietuvos atstovu prie Prancūzijos vyriausybės. Nuo tada jis didelę laiko dalį skiria Lietuvos kultūriniam atstovavimui prieš Vakarų pasaulį. Paskaitos, brošiūros, straipsniai įvairuose žurnaluose, lietuvių dainų ir pasakų vertimai į prancūzų kalbą — štai Milašiaus duoklė Lietuvai per 20 metų, neskaitant kitų raštų ir memorandumų, kurie iš Lietuvos Pasiuntinybės raštinės Paryžiuje neišeidavo į pasaulį, kol jų neperžiūrėdavo arba pagrindinai neištaisydavo mūsų rašytojas.

Jo 60 metų sukakties proga už kūrybą ir nuopelnus Lietuvai Vyt. Didž. Universiteto Teologijos-filosofijos fakultetas suteikė Milašiui garbės daktaro laipsnį. Diplomo pasiimti poetas buvo žadėjęs pats atvažiuoti į Kauną, tačiau silpna sveikata neleido. Sekančiais, 1938 m. Milašius išėjo į pensiją, o kitų metų kovo mėn. 2 d. mirė Fontenebleau nuo širdies smūgio, nes jau anksčiau daug kentėdavo nuo angina pectoris. Šitokiu būdu Milašiui nebeteko pamatyti II pasaulinio karo baisios audros, kurią jis buvo numatęs ateinant.

Šiandien, praėjus dešimt metų nuo jo mirties, Milašiaus vardas pasauly daug labiau žinomas, negu poetui gyvam tebesant. Tam daug pasitarnavo viena šveicarų leidykla, kuri, karui pasibaigus, išleido beveik visus Milašiaus raštus, ir Milašiaus draugas A. Godoy, parašęs knygą „Milašius — Meilės poetas“. Milašiaus „Miguel Manarą“ ir kai kuriuos jo eilėraščius „Poemų“ vardu į lietuvių kalbą yra išvertęs A. Vaičiulaitis. Disertacijas apie Milašių yra parašę J. Grinius (1929), Židonytė ir A. Pajaujytė (1949).

L'Amoureuse Initiation, iš kur yra paimta čia duodama ištrauka, yra pusiau lyrinis, pusiau filosofinis romanas. Jis vaizduoja apysenį grafą Pinamonte de Bretinoro, kurio nerami širdis per trisdešimt metų gyveno sausroje. Bet štai jis Venecijoj sutinka gražuolę Annaleną-Klarisą iš Meronos ir ją pamilsta. Nors ta moteris, įpratusi keisti vyrus, nėra verta meilės, tačiau Pinamontui ji atidengia naują pasaulį ir sukelia, dar niekada nepatirtų jausmų intensyvumą, siekiantį ekstazės. Bet juo labiau atsiskleidžia kūninių santykių žemumas, juo labiau Pinamontas siekia absoliutinės meilės. Momentais jis tokią meilę lyg pajuntą. Tada jis jaučia ir tiki, kad meilė yra visur viskas, kad ji valdo visatą, yra persunkusi kiekvieną būtybę ir palietusi net akmenį. Tokiu būdu Pinamontas nuo moters meilės kyla prie daiktų ir žmonių meilės, prie visatos meilės ir pagaliau prie visuotinės absoliučios Meilės, nes „kas tikrai myli, tas myli Dievą“. Į šitas aukštybes Pinamontas dar visai nepakyla, nes jo meilė dar nėra pakankamai išgryninta kančios, tačiau kelią į jas nujaučia. Šitą nuojautą (romantiškai platonišką) jausmų ir vaizduotės pakilime kaip tik atskleidžia duodamas ištraukos vertimas. Red.

„Viena man meilės atneštų palaimų buvo mano susitaikymas su žmonėmis. Nežinoma jėga — — miela ir saldi jėga — — besibaigiant dienai, mane išvesdavo į margą ir triukšmingą šv. Morkaus aikštę. Su švelniu nerūpestingumu aš čia įsimaišydavau į minią mylimųjų, rytiečių, smulkių pirklių, tarnų, įvairių meistrų-taisytojų, mergaičių, gėlių pardavėjų, vaisių pardavinėtojų,

aš nebesu pasaulyje — galėjo jis sušukti drauge su šviesiuoju Rimbaud, nes jis gyveno anapus gyvenimo „tik tam, kad turėtų pergyventi“.

Dažnai savo klajonėse laivu be vairo, kai miglota šviesa iš kurio nors pakrantės namo paviliodavo jo žvilgsnį, jis išgirsdavo, lyg pro kokį vandens sapną, keistą, lėtą, kviečiantį balsą: „Ateik, o rasi čia nuskendusią sielą“. Milašiaus siela buvo plati, daugiaspalvė ir gili, kaip jūros daina. Kartais „atminimų nebylus kapas“ sukrėsdavo jį taip stipriai, kad, atsisakęs ieškoti žmonių kalboje žodžių švelnumui ir dėkingumui išreikšti, lyg pamišęs jis bėgdavo į gatvę, glausdamas prie širdies vyrus, moteris ir vaikus, spraudė jiems į rankas pinigus, brangenybes ir juokėsi iki ašarų, kai išgirsdavo aiškinimus, būk jis tai darąs alkolio įtakoje, nors tai buvo jo meilės ir švelnumo išraiška. Milašius mylėjo žmones žiauria meile: „sena gailestingumo, vienatvės ir choleros sužeista meile“. „Atrodo, lyg kad šie žodžiai taikomi Dantei“ — sušunka juos cituodamas Giovanni Papini studijoje apie „Dieviškosios komedijos“ autorių, nes Milašiaus meilė žmonėms buvo panaši į Dantės meilę.

Jis mylėjo ne tik žmones, bet taip pat paukščius, gyvulius ir daiktus — su visu jų efemeriškumu — mistiška meile. Jis jautė išviršinį daiktinių mechanizmų intymumą ir jų slapčiausias žymes. „Paprasčiausiame daikte glūdi tyli tiesa“ — sakydavo jis — ir ieškodavo savo skausmo atspindžio, kaip Schopenhaueris-kūdikis, tų daiktų širdyse. Jo slaptingas instinktas visada jį vesdavo į kokią nors liūdesio šalį, kur jį pasitikdavo skausmas, reikalaudamas aukštos atpirkimo kainos.

Jis buvo didelis paukščių mylėtojas. Tai buvo jo vaikystės draugai. Amžinieji draugai. Prieš pačią mirtį, kuri užtiko jį prieš dešimtį metų, savo paskutiniame laiške, jis man rašė, kaip yra prislėgtas skausmo ir liūdesio. Šis plaukė iš nujautimo visuotinio apokaliptinio chaoso, kurį siunčia žemei „pasaulį valdančios ir piktos jėgos“, ir dėl „gyvenimo visuomenėje, kurios intelektualinis lygis su kiekviena diena smuko žemyn ir darėsi nepakeliamas kiekvienam žmogui, turinčiam bent kiek gero skonio ir savigarbos“. Tada jis grįžo pas savo paukščius Maintenou alėjoje Fontainebleau parke su didele baime, ar jie nebus jau jo pamiršę.

Man atvykus — rašė — alėjose ir medžiuose suskambėjo įvairiabalsiai visų linksmūnų paukščių pašėlusio entuziazmo garsai“. Ir pridūrė: „Tai bus vienas trijų ar keturių įspūdingiausių ir gražiausių mano prisiminimų, kuriuos išsinešiu iš šios kietos planetos“.

Toks yra paskutinis Milašiaus prisiminimas, — Milašiaus, didelio poeto, tikrai panašaus į paukštį, tariant Miomandre'o žodžiais, panašaus į didelį sužeistą paukštį, kuris atžymėjo tragišką išblokštojo kelią aukščiausios elegancijos polėkiu.

Vertė J. Kėkštas.

kurių vaisiai buvo užkonservuoti ir suspausti kaip varlės, visų šalių nuotykininkų, visų rūšių paklydėlių, visokio amžiaus paauglių ir visokių spalvų karvelių. Dangau! Kiek čia blogo vardo, kiek melo, kiek skonio trūkumo! Kaip šokinėja mano viduje senasis žaltys! Bet meilės pašvęstos lūpos buvo galingesnės už įsiliepsnojusią žaizdą. Aš buvau pilnas nuostabos, pykčio ir troškimo. Kada ateis žadėtoji diena, dienų diena, kada atsiskyrėlis, žiūrėdamas į žmonių minią, jausis savo sielos gilumoje taip sujaudintas, kaip žiūrėdamas į jūros ar miško reginį! Kodėl taip reikia, kad medžių ir bangų jūros susilieja į viena apreiškiančios meilės giesmę, o šimto žmonių sambūrio užtenka sukurti absurdiškiausiai ir pavydžiausiai baidyklei? O taikiosios kariuomenės! Ramios balkšvos upės kalnų papėdėse! Kaip daug artimesnės jūs esate dieviškajai širdžiai! O pamokanti didžiųjų paukščių kelionių harmonija, kokia tvarkos ir grožio dvasia tave įkvepia ten, labiausiai apsiniaukusiame jūros danguje! Piktos ir žiaurios būtybės, kūrinijos puvėsi! Kai mes esame trys, meilė yra mūsų tarpe; bet kai mūsų yra trisdešimt, tuoj atsiranda žemiškasis autoritetas. O kai mūsų yra šimtas tūkstančių, mūsų vardas yra valstybė, o mūsų kelias — gėda. Kančia ir varžanti silpnybė yra apačioje, begėdystė ir žiaurybė viršuje; tėvas tampa tironu, mokinys — inkvizitorium, karys — melo, puikybės ir plėšrybės įrankiu; o ten, pačioje apačioje — begalinis, nežinomas, tamsus, neapsakomas kraujavimas ištvirkėlės ir bejėgybė skaisčiosios; krūva pinigų ant maininikų stalų, o pakaruoklis kartuvėse; kardo žybčiojimas ir gimdymo riksmas.

„Palauk, susigriebiu aš juokdamasis. Ne, tris kart ne, bičiuli Pinamonte! Tavo pyktis ir tavo liūdesys jau nebėra sezono dalykai. Aš tave, poneli veidmaini, ir vėl nustveriu tuščiažodžiuojant. Sakyk, kas per vienas yra tas pyktis, kuris nuslopina didįjį džiaugsmo išsiveržimą? Ar šių laikų žmonija tave taip blogai nuteikia? Ak, Pinamonte, tavo viduriuose juk pabudo maža švelni būtis ryto vėjuje, gražus gegužės mėnesio kūrinys, nerūpestingas ir šokantis, didelis meilės alkis; žiurėk, spręsk, atsverk: gyvenimo baidyklė stovi prieš tavo akis su visu savo melu ir pasileidimu. Nuryk ją! Begalinė išmintis yra jos tau atmatavusi pagal tavo alkį; nuryk ją, aš tau sakau, nuryk ją tuojaus! Eik, nieko nebijok, tu jai vadovausi! Na, kagi? Paskyta, padaryta? Tau nepatinka. Ištikrųjų. Tau nepatinka. Graži istorija. Žinok, kad nepatikimas yra tik vienas: jį sužadina mūsų nesugebėjimas pulti, nugalėti, pagrobti ir vadovauti didžiajam priešui mūsų pačių viduje. Bet laikai pasikeitė; tu užpuolei, tu nugalėjai, tu šokai prie subliuškusio tavo išdidžios ir kvailos puikybės lavono; tu myli save, tu mąstai ir kalbi tiesą, tu esi žmogaus mylėtojas.

„Taigi aš, apsvaigintas išminties, perkirtau sunkią žmogiškąją pilkumą, kurioje, šalia baisios visatos giesmės maišėsi ir mažas mano veidmainiško kikenimo garsas. Aš greitai pamilau tą jaudinantį gėlių ir trąšų kvapą, kvėpuojamą mūsų nustebusios veislės. Aš lioviausi būti apsipratęs su išdidumo ir melo kvailybe. Tie dalykai greitai pasibaigs, kalbėjau aš savo širdyje; jie pasibaigs tuojaus, kai tik patiks didžiajai Meilei, kuri juos užbaigs. Ji žino, kas dar reikia padaryti, ji jaučia kas dar reikia padaryti, ji daro tai, kas dar reikia padaryti. Tos absurdiškos žemumos yra pilnos nesąmoningo švelnumo; mes mylime jas. Bet ar jos nėra vakar pasmerktos ir ar jos rytoj neišnyks? Mylėkime, apsvaikime! Ji, tik Ji viena yra likus! Štai Ji, Ji ateina; Jeruzalės akmuo žėri jos rankoje.

„Taigi aš išėjau; mano baimingos pelėdos šešėlis susidraugavo su Piacetos grindiniu, su dožų rūmų kolonomis, su gaivinančiais šv. Morkaus akmenimis. Juokdariai sugebėjo sudominti mane savo gudriomis išdaigomis. Tuojaus dingo mano piniginė, kiek vėliau brangios sagtys; o aš tik juokiausi iš šitų nelaimių. Tas nelaimes juokų ir kvailysčių progomis aš kartojau savo paguodai. Daug kartų aš kalbinau mergaites: gražias ir šlakuotas. Ir mano laikrodis dingo, kaip sapnas, o tabokinė išnyko, kaip lengvas dūmelis; net auksinės sagos iš mano švarko buvo labai švelniai išpiautos.

„Tačiau dėl to aš nesumažinau savo sentimentalių ir nuotykingų pasivaikščiojimų. Daiktai manyje žadino gyvą dėmesį. Galima sakyti, kad mano meilė Venecijai prilygo mano meilei Annalenai. Mano galvoje Moteris ir Miestas susiliejo į vieną būtybę. Pagaliau, ar yra pasaulyje kiti du dalykai, labiau susiprantą ir labiau vienas su kitu susilieją, kaip dieviškoji aistra ir arkangeliškoji Venecija? Kas, sustodamas mėnesienos naktį ant della Paglio tilto, nebus pagautas tos paguodžiančios ir nuostabios tiesos, kad mylinčiam Grožį nėra svajonės, kurią neatitiktų tikrovė?

„Ir kuris, pagaliau, įsižiūrėdamas į balkšvus ir snaudžiančius kanalus, švarius rūmus su našlaičių veido išraiškomis, platų galingą bei apakinantį molą, šiuose broliškuose daiktuose neatpažins savo švelnybės melancholijos, savo prisiminimų šerkšnos ir tragiškos savo meilės saulės?

„Aksominė klaupka maldos sulenktiems keliams, ambros, myros ir ažūro švelnybės rūmai — Venecija yra kartu ir brangus viso žmogaus meilės skausmo ašarynas, — o dangus, kuris žiūri į ją, yra baltas paskutiniųjų atodūsių baltumu ir parvirtęs persiskyrimo bejėgybe.

„Čia laukinė nostalgija savo ašaromis nuskaidrina gėdos veidą ir pačios žiaurybės akis. O kai šv. Jurgio sala mirties juodumu apdangsto savo vėjo purpurą, ir kai audra grąsina svyruojančiam miestui, tai šlykštusis Shylokas, dusdamas meile ir neapykanta, vakare šaukia dingusią Yessicą[1]). Ta Venecija su perplėšta siela, ta praeitų laikų valdovė su suteptais karnavališkais karalienės parėdais yra kartu įkyri, meili ir burkuojanti; ir kiekvienam, kuris nori koketuoti su melancholija ir maldyti skausmą, kaip mergaitę, patinka čia išsivesti pasivaikščioti melą, ružavu drabužiu apsivilkusį ir su gėle už kotelio pririšta prie kardo rankenos, po tas raupsuotas ir puošnias gatveles. Ta Venecija, Rytų pipirais išsikvėpinusi, yra savotiška sumoterinta Roma, skirta dulijos[2]) kultui; ir kai jos varpinės saldžiais susiliejančiais balsais užintonuoja pilkai mėlyną vakaro giesmę, jos mums ypatingai primena, kad kadaise mūsų mokytojui Meilei patiko gimti iš mergelės, labai paprastos ir labai garbingos. Ta švelnumu serganti Venecija yra kartu ir silpnųjų bei audringųjų šventųjų sesuo; o kai auksinis mėnuo arti pilnačio švelniai atsiremia vieno palinkusio bokšto peties, jūs svajojate apie Mariją — Magdaleną, neatgaunančią kvapo po brangiųjų kvepalų našta.

„Perdaug garbinga, kad būtų ištvirkėlė, perdaug grakšti, kad būtų motina, Kerėtoja Venecija yra mylimoji ir tik mylimoji; ši pravirkdanti gražuolė turėjo ypač daug seno pagoniško žavumo jėgos, bet ji mokėjo valdyti mūsų širdis lygiai taip paslaptimi, kaip ir malone. Būdama galinga, kaip Venera, ji kaip ir Venera, yra gimusi iš jūros, liudydama dar kartą ir visiems laikams, kad kiekvienas simbolis turi kūną ir kiekviena

---

[1]) Shylokas yra pagrindinis personažas Šekspyro komedijoje „Venecijos Pirklys". Yessica yra jo žmona. (Vert.)

[2]) „Dulijos" kultas yra Bažnyčios terminas, išreišti tai pagarbai, kuria ji garbina šventuosius žmones ir angelus. Jis skiriasi nuo „Latrijos" kulto, kuriuo yra garbinamas Dievas. (Vert.)

A. Valeška — Prie lango (aliejus)

svajonė — realybę. Ir kai ji — aukščiausias mūsų kūrinys — jaučia, kad meilės Dievui nėra nieko mielesnio, kaip tas grožio ir švelnumo veidrodis, kurį žmogus savo vargingomis ir darbščiomis, nuo metalo ir akmens suskirdusiomis, rankomis jam nužemintai teikia; kai ji tai jaučia, jaudinantis mūsų rankų padaras, ji su pasitikėjimu stebi amžinųjų dalykų spindėjimą ir švelniai dūsauja: O dangau, o jūra! O jūs, dienos ir naktys! Nesunaikinamas amžinosios meilės kūne! Aš, mirtingoji, baimingoji ir dūstanti, aš padarytoji — aš esu jums lygi šventume.

„Šitaip vieną rytmetį Pinamontė pasijuto mylįs dvi gražuoles iš karto. Savo mylimąją aš pravardžiavau žavaus miesto vardu, o miestą — saldžios švelniosios vardu. Viskas, ką aš nešiojausi savo širdyje, visas mano jausminis skausmų ir džiaugsmų lobis buvo kilęs iš didžiosios pražydusių akmenų ir užburtų vandenų Dožienės; man būtų buvę gana lengva išbėgti nuo savo šmeižėjų ir konkurentų, ir prikalbinti Meronę eiti su manim kartu; tačiau aš nusileidau prietaringai baimei atskirti šiuos du savo brangius dvynučius ir atiduoti gyvulio kanopos globai tą aistros gėlę, kurią aš mačiau čia išsprogstant.

„Vieną dieną, beslankiodamas šimto pridengtų aikštės langų akyvaizdoje, aš staiga pajutau į mane atkreiptas Meilės akis, ir pilnas pagarbos nuleidau galvą. O galingoji ir švelni rože, Meilės padovanota Meilei! Neapsakomas yra grožis, kai Dievas pats save garbina! Ar tu gali padaryti kitaip negu būti mistiniu ženklu menkiausiose savo apraiškose? Pilna saldžios baimės širdimi aš pasukau į rūmus, į didelę šventą gėlę su šimtais dvilypių kotų[3]); ir aš, kaip kvailas, apkabinau vieną vidinių kolonų ir žmogaus kraujo plakimas savotiškai susiliejo su įmeilinto akmens širdies plakimu. Meilė, pone riteri, meilė gyvena akmenų širdyje; taip, su paprastu akmenėliu, persunktu švelnumo ir atrastu vienišoje upelio pakrantėje, vieną dieną bus išmušti Melo ir Išdidumo dantys.

„Nelaimei, reikėjo, kad vieną vakarą Labūnovas mane užtiktų Santa Maria della Salute bažnyčioje nužemintai bučiuojant akmens dulkes. Mano švelni paslaptis tapo išpliaukšta; visas miestas paleido gerkles. Aš žiūrėjau į besijuokiančius ir mane ėmė juokas labiau negu juos. Ištikrųjų, kas yra labiau džiuginančio, kaip matyti akmenį meile persiėmusį, o kvailį Aroueto pakaliko mulkinamą."

„Kitą kartą, paskendęs aistringoj ir kvailoj meditacijoj, aš gerai porai valandų pasilikau sėdėti piliulių gamintojo įstaigoj. Saulė žaidė puikiomis ipecacuanos spalvomis, o velnias, aptiekoriaus lūpomis, man šnibždėjo, kad čia yra Schivoni vaga, uždegta puikios besileidžiančios saulės šviesos: „Kaip štai jūs dabar esate arti tų švelnių ir pavergiančių paslapčių! Meilė jus atgaivino, išgydė, išgelbėjo: aistra padarė jus gamtos patikėtiniu, brangusis mano Pinamonte! Kaip jūs mylite daiktus! Kaip daiktai myli jus! Visas spindesys, atsiradęs dabar jūsų akyse, yra Meilės padaras; ir šita amžinoji ir nuostabioji Meilė jumyse yra visa. Bet! Ką aš kalbu? Argi ne jūs pats esate ta galingoji Meilė, tas amžinasis kūrėjas? Ar šita pati žado netekusi ir žerinti Venecija nėra mylinčiojo svajonė; jūsų, amžinai mylinčiojo, svajone? Ak, Pinamonte, aš puolu ant kelių prieš tavo galybę; aš tau atiduodu Pragarą; tu triumfuoji, kūrėjau! Tamsūs Prieštarautojo sparnai trinasi dulkėse prie tavo kojų. Tu, Meile, nugalėjai! Tai kyla iš melo! Bet melo nebėra daugiau! Štai nuostabi pirmosios dienos harmonija!"

„Su šiais žodžiais, mano širdies riteri, aš pabudau iš savo ekstazės ir išėjau į savo kelią su keliomis pasenusių vaistų etiketėmis savo kišenėse. Aš neradau gudresnio būdo, išsivaduoti nuo tos cheminės naštos, kaip apibarstyti jomis virtuvės atmatas, išverstas pasienyje; ta pačia proga bus padarytas dar ir vienas gražiausių Meilės stebuklų: švelnių jos mylimojo miesto spindesių dėka paleisti visų Santa Maria Zobenigo parapijos kačių vidurius.

Išvertė Šaknis.

---

[3]) Čia Autorius turi galvoj kurią nors iš Venecijos bažnyčių; gal būt šv. Morkaus baziliką. (Vert.)

DEGANTIS KRŪMAS

JUOZAS LINGIS, ŠVEDIJA

SIGRIDA UNDSET, 1885—1949

„Sigrid Undset buvo Norvegijos spindesys. Ji išgarsino savo kraštą visame pasaulyje". Šiais žodžiais š. m. birželio 10 d. Norvegijos paralamento pirmininkas Natvig Pedersonas parlamento posėdy užbaigė savo kalbą, kurios parlamento nairai išklausė atsistoję. Tą pačią dieną norvegų rašytojų draugijos pirmininkas Hans Heibergas spaudai tarė: „Sigrida Undset niekada nesukurs savos mokyklos norvegų literatūroj. Jos stiprybė ne išviršiniame stiliuje, kurį būtų galima pasekti. Jos kūrybos didybė buvo garbingas savęs tardymas ir gilus moteriškas pažinimas. O tokį junginį tegali sukurti tik genijus." Vėlionės kolega, 80-metis Peter Egge, ilgametis norvegų rašytojų draugijos pirmininkas iš savo giliai sujaudintos krūtinės atsiduso: „Ji buvo vieniša, kaip kad genijai visada vieniši būna, nežiūrint draugų ir pasaulio pritarimo. Ji kovojo vidinio fronto kovą su savo tylių pralaimėjimų skausmu ir paslaptingų laimėjimų didingumu. Toji kova buvo jos genijaus sąlyga."

„Varpai, valandėlę patylėję, vėl pradėjo gausti, o jų dūžiai dabar buvo tokie stiprūs, jog atrodė tartum ledas per nugarą slinktų"...

Tai buvo tą tamsų, šalnos nubaltintą rudens rytą, kada Kristina Lavranso duktė pirmą kartą atvyko į Hamarą ir ant tėvo plačių pečių buvo įnešta į bažnyčią pabučiuoti auksinės dėžės su šv. Tomo relikvijomis. Bet birželio 16 d., kada „Kristinos Lavranso dukters" autorės karstas tame pačiame Hamare buvo nešamas ne į tą didžiąją vidurinių amžių katedrą, bet į nedidelę šv. Torfino koplytėlę, nuotaika buvo kitokia: koplytėlės varpų trapus skambesys paskęsdavo vargonų preliudijoj, o šiltas vasaros vėjelis žaidė aplink. Tas dabar norveguose taip svetimas pamaldumas, taip giliai kadaise įsišaknijęs žmonėse tos epochos, iš kurios Sigrid Undset pačią stipriausią medžiagą sėmė, persunkė paskutines jos valandas šioje žemėje. O to pamaldumo ji pati troško: maldos ir mišių už jos vėlę, išlaisvintą iš sąmoningai pasirinktos vienatvės. Gedulingas mišias laikė pats norvegų vyskupas Mangers, o per ilgas mišių ceremonijas garbingų svečių suoluose tik jos sūnus Hans vienintelis visą laiką išklūpėjo... Suskamba altoriaus varpeliai, Pakėlimas, vyskupas konsekruoja duoną ir vyną... ir vėl iš tolimų laikų glūdumos girdėti pačios Sigridos Undset balsas: „Aš ilgiuosi tos senos bažnyčios, ant uolos pastatytos, kuri niekada nesakė, kad daiktas yra geras tik dėlto, kad jis senas; priešingai, sakramentui naudoja ji vyną, kurs geriausias tada, kai jis senas, ir duoną, kuri geriausia tada, kai ji šviežia".

Aštuonių Norvegijos rašytojų garbės sargyba išneša rašytojos karstą paskutinei šioje žemėje dar likusiai dviejų valandų kelionei į Mesnalio mažytę medinę koplytėlę ten toli aukštai miškuose, netoli jos tėviškės Lillhammer. Hamare plevesuoja ant pusiau stiebo nuleistos vėliavos; o tų vėliavoms stiebų daugybė, nes miestas švenčia 900 metų jubiliejų. Tačiau daug didesnį įspūdį darė tie iš eglišakių ir melsvų alyvų nupinti kryžiai, išstatyti kelių mylių pakelėj į paskutinę poilsio vietą, kur Mesnali kapinaitėse laukia iškasta duobė šalia ten palaidotų dukters ir sūnaus. Paskutinieji šlakstytuvo lašai, paskutinieji smilkytuvo dūmai... ir toli uolynais ir žaliais, kaip smaragdas, šlaitais nuaidi norvegų himno žodžiai: „O, mes mylime tą šalį".

Sigrida Undset nebuvo jau toks plačiai publikai akinantis menininkas: jos kalba — tikrai reikia stebėtis — dažnai nemeniška, beveik visai be blizgesio, o jos romanuose labai nedaug didingų ir stilistiškai apdirbtų vietų. Ji niekada nepasiekė tokio kalbos žėrėjimo, kaip Knut Hamsunas, bet ji vis dėlto buvo didesnis autoritetas negu kuris nors kitas šiaurės rašytojų. Ta jos stiprybė glūdėjo nepaprastame ir retai sutinkamame literatūriniame jausme. Ji sugebėjo sujungti natūralizmo aplinkos ir jos galybės pažinimą su mistine gyvosios dvasios patirtimi. Sigrida Undset priklauso nedaugeliui šiaurės rašytojų, pajėgusių nutiesti tiltą tarp mistikos persunkto 14-tojo amžiaus ir 19-tojo amžiaus natūralizmo. Užtat ji savo romanus galėjo kurti tikrųjų žmogiškų aplinkybių perspektyvoje.

Sigridos Undset jaunas Pegasas sužvingo gana aštriu to laiko impresionistiniu natūralizmu, visai dar neturėdamas jokio supratimo, kad pasauly ir malonės esama. Pradžioj rašytoja daugiausia vaizdavo norvegų sostinės smulkiąją miesčioniją (Sigrida buvo baigusi prekybinę gimnaziją ir pati ištisą dešimtį metų išdirbo įstaigoj). Pagrindiniai personažai buvo moterys, o kontrastas tarp pilkos kasdienybės ir neaiškaus ilgesio, erotinių polinkių bei svajonių buvo jos pirmųjų mėginimų centriniai motyvai. Bet šitie pirmieji žingsniai jau iš karto (debiutinis romanas „Ponia Martha Oulie, 1907) užtikrino rašytojai garsią ateitį. Dar vieną žingsnį pirmyn Sigrida Undset pažengė savo antroje „Laimingojo amžiaus" knygoje (1908). Čia realistinis vaizdavimo menas jau pilnai subrendęs — tiesiog stebėtis reikia tiek jos išviršiniu, tiek psichologiniu vaizdavimo meistrišku taiklumu. Nedaug kas tepajėgė taip įtikinančiai pavaizduoti tą liūdną ir slegiančią miestiečio kasdienybę, ypač moterų likimą aprašant. Iš tos pilkos natūralistinės jaunų dienų kūrybos šiek tiek perspektyvų išlikti turįs jos romanas yra „Jenny" (1911), parašytas po ilgesnio viešėjimo Prancūzijoje ir Italijoje. Tai pirmoji knyga, ėmusi garsinti Sigridos Undset vardą. Ta pačia natūralizmo spalva nušlakstyti yra ir sekantieji jos kūriniai — tiek novelių rinkiniai „Neturtingas likimas" (1912), „Užburto veidrodžio šukės" (1917), „Protingosios mergaitės" (1918), tiek „Pavasario" romanas (1914), kuriame rašytoja pabrėžia, kad moteris, kaip žmona ir motina, turi pirmiausia namams ir šeimai atsiduoti. Romane ūžiančia srove teka jaunystės jausmai ir konfliktai, pavasario nakties audringas dangus gaubia visą istoriją: dangus mėlynas, tamsus neramus, bet šviežus ir savyje slepiąs ateitį.

Tuo tarpu Sigrida Undset auga dvasioje. Perėjimas į katalikybę 1924 m., katalikų tikėjimo pažinimas atgimdo ją kaip menininkę. Galinga gyvenimo srovė išsiveržia iš tų naujų pergyvenimų, kurie pagilino, pagražino, paįvairino jos pirmykštį pažinimą: nusižengimas ir padarytos klaidos sunkina gyvenimą, bet nusidėjėlis gali pasitaisyti, susitepęs gali būti vėl nuvalytas, užkietėjėlis — suminkštėti. Pažinimas, kad po šio gamtinio gyvenimo yra kitas, dar labiau pagilino Sigridos Undset psichologinius gabumus. Ir jos stilius darosi tvirtesnis bei tikresnis, įvykiai įgauna daug ryškesnę spalvą, personažai gilėja ir platėja, perspektyva žvelgiant ateitin — daug didesnė ir gilesnė. Visa tai nebuvo tik istorinė nuotaika. Rašytoja visiškai tikėjo, kad žmonės šiaurėje dabar pasidarė daug mažesni, pilkesni, labiau išpūsti. Didesnę to susmulkėjimo dalį ji priskyrė šiaurietiškam protestantizmui.

Katalikiškoji pasaulėžiūra jau gana ryški jos vidurinių amžių romanuose: „Kristina Lavranso duktė" (1920—1923), „Olavas Audunsönas iš Hestvikino" (1925) ir „Olavas Audunsönas ir jo vaikai" (1927). Bet ir šituose romanuose Sigrida Undset lieka tokia pati be pasigailėjimo, kaip ir jos natūralizmo budrūs pesimistai. Niekas kitas taip be iliuzijos neįžvelgė į žmogaus negarbę, kaip Sigrida Undset, nes ji nepaleidžia savo personažų tol, kol jie neišmėgins visos gyvenimo gėdos ir smūgių kartėlio; o dėl tų žmonių ji nė kiek nesijaudina. Ji neglosto savo personažų visokiomis užuojautomis, neleidžia jų pro kančias praeiti, bet priešingai — verčia perbristi visų kančių klanus.

Kristina Lavranso duktė nemėgina savo kančios išvengti, nes ji žino, kad toji kančia jai skirta aukštesnės jėgos, kuri jai tik gero nori, kuri kitokiu būdu negali išgelbėti jos atžagarios, išdidžios ir pasididžiuojančios sielos. Nedaug yra veikalų pasaulinėje literatūroje, kur moters pergyvenimai būtų taip giliai ir taip vispusiškai pavaizduoti kaip „Kristinoje Lavranso Dukteryje", tame centriniame Sigridos Undset kūrinyje. Jos vaizduojamų moteriškų personažų portretai, lyg tie vėlybo renesanso freskai, pilni gyvo konkretumo, individualaus gyvenimo pilnumo — nesvarbu, ar modeliai buvo jauni, ar senatvės išvagotais veidais, ar jau mirties paženklinti žmonės. Bet šitie moters pergyvenimai nelieka vien tik moterų pasaulyje — juose telpa ir vyro, ir tėvo, ir sūnaus pasaulis. Meilę tarp vyro ir moters, moterystę, motinystės instinktą Sigrida Undset pavaizdavo su tokiu ekstatišku intensyvumu, su tokia tikrybe, teisybe ir protingumu, kad šitaip pavaizduoti tegali tik kūrėjas, pats tuos dalykus pergyvenęs.

Kiti du viduramžiniai romanai savo turtinga fabula bei charakterių pavaizdavimu nėra menkesni už „Kristiną Lavranso Dukterį", nors juose ir trūksta tos lyrinės sultingos jėgos, narpliojant meilės istoriją.

Sigridos Undset viduramžinių romano atatikmena šiems laikams yra jos dvilypis romanas „Gymnadenijos" (1929) ir „Degantis krūmas" (1930). Tuodu romanu — tai Sigridos Undset atsivertimo istorija, perkelta į vyriško personažo, Pauliaus Selmerio, pergyvenimus ir patyrimus. Tai gilūs išvidinio gyvenimo romanai. „Gymnadenijos" ir „Degantis krūmas" yra unikumas moderniojoj šiaurės literatūroje, nes tais romanais Sigridai Undset pavyko padaryti net tai, kas nepasisekė pačiam Ronaldui Fangenui, taip pat norvegui, tam iš pradžių dideliam liberalinio humanizmo garbintojui, paskui įkyriam to paties humanizmo priešininkui ir grupinio religinio judėjimo (oxfordistų) bei krikščioniškosios pasaulio revoliucijos skelbėjui. Būtent, jam nepavyko pavaizduoti moderniojo žmogaus raidos nuo ateizmo lig įtikėjimo į vieną asmeninį Dievą, nepavyko atskleisti malonės prasiveržimo tokio žmogaus sieloje ir pavaizduoti taip, kad procesas būtų suprantamas bei patikimas net ir tam, kuris pats tų dalykų nėra patyręs.

Bet dvilypį Sigridos Undset romaną reikia įterpti taip pat į daug didesnį idėjinį sąryšį. Tame romane reiškiasi ne vien tik atsiskaitymas su 19-tojo amž. pabaiga, bet ir apskritai su subjektyvizmu. To subjektyvizmo filosofiniu pagrindu nėra vien tik Julijos Selmer, Pauliaus motinos, pasaulėžiūra, bet taip pat Pauliaus svainio Halsteino liberališkoji krikščionybė bei jo dėdės Abrahamo, taip pat pastoriaus, ortodoksinis liuteriškumas. Visuose šituose atvejuose, žinoma, daugiau ar mažiau, principai yra pritaikyti žmogui, o ne žmogus principams. Dėdės Abrahamo protestantiška ortodoksija stato pačius didžiausius tiesioginius ir objektyvius reikalavimus atskiro žmogaus gyvenime, bet ji atstovauja tik pagal „šiauriečio žmogaus" kurpalių pagamintą krikščionybę. Paulius kaip tik ir jieško objektyvumo, bet tokio, kuris galiotų visiems žmonėms ir visiems laikams. Todėl religija negali jam duoti priimtino atsakymo į jo klausimą tol, kol jis nesutinka jos katalikiškoje formoje. O katalikiškoji Bažnyčia jam davė aiškų atsakymą, kuris yra lyg sujungtos grandys grandinėje, — atsakymą, turintį objektyvinės galios ne vien tik šiaurėje. Bet ši galia pareina, žinoma, nuo paties išeinamojo taško, ir todėl Pauliaus giliausia problema yra ta, ar jis pajėgs įtikėti į asmeninį Dievą, kuriam rūpi kiekvieno žmogaus siela.

„Gymnadenijų" ir „Degančio krūmo" tiesioginė tema galima laikyti ir mistiško prado atsiskleidimą Pauliaus Selmerio sieloje. O tatai reiškia, kad romanas, nežiūrint jo išviršinės natūralistinės aparatūros, vaizduoja antgamtybės augimą modernioje sąmonėje. „Jis pats visai neegzistavo; vienintelis kas jame ir visame kame teliko, buvo Dievas". Tokios frazės krikščioniškuose romanuose dažnai būna negyvos, bet Sigrida Undset savo personažus (tiek vidurinių amžių, tiek mūsų laikų) taip negailestingai plaka, jog bet koks skaitytojas, net ir pats radikaliausias, priverstas sutikti: tai tiesa, tai mano paties gyvenimas! Sigrida Undset išdrįso pavaizduoti nuodėmę taip natūralistiškai aštriai, kad jai pavyko taip pat įtikinti savo skaitytojus, jog malonė yra taip pat tikrovė tų vaizduojamųjų žmonių gyvenime. Taigi, ką reiškia pasauly tos paskiros, mažytės, baltos, kvepiančios laukinės orchidėjos (gymnadenijos), kuriomis Paulius, dar gimnazistu būdamas, iš karto apsivylė, prieš tą tikrovę, tikrovėje degantį krūmą — prieš tuos dalykus, kurių nematome.

Religija ir morale yra pagrįstas taip pat Sigrid Undset romanas „Ida Elisabeth" (1932). Ten, kaip ir „Pavasaryje", ji vaizduoja moterį, kuri dėl šeimos paaukoja savo meilės laimę. 1934 m. pasirodo pirmoji dalis Sigrid Undset vaikystės atsiminimų „Vienuolika metų" (bet jų tęsinio nebesulaukta; greičiausiai vokiečių okupacija 1940 metais tai sutrukdė). Dėl tos pačios priežasties nepasirodė ir 1939 m. išėjusio romano „Madame Dorothea" tęsinys.

Šio romano siužetas paimtas iš 18-tojo amž. Norvegijoj. Pirmoje romano dalyje matome Madame Dorotheą, vyro paliktą vieną su septyniais vaikais (persiskyrusios poros yra gana mėgiamas Sigridos Undset motyvas). Kokia būtų buvus Madame Dorotheos ir jos septynių vaikų ateitis, taip ir nebeteko sužinoti. O kaip iš pirmosios dalies matyti, buvo apmesta išvystyti ją į naują didelę giminės kroniką.

(Pabaiga 226 psl.)

JUODVARNIAI PAULIUS JURKUS

(TĘSINYS)

VIII

Rytmety, kai pabudo sesulė iš miego,
Pro duris plūdo saulės linksmi spinduliai;
Tarp saulėgrąžų lysvių mirgėjo ir bėgo
Garbiniuota kažkas, lyg ėriukų būriai.

Atsikėlus nuo slenksčio akmens ji pamatė:
Debesėliai suskridę čia laistė gėles,
Prausė lapuose bundančią margą plaštakę,
Pilstė midų bitėms į žiedų taureles.

Ir suskridę prie jos, apkabino ir prausė, —
Purkštė lietų ant veido, mieguistų akių,
O kiti ją džiovino, kuždėjo į ausį,
Kaip čia gera šaly debesėlių lakių.

Budo girios aplink ir siūruodamos ošė,
Į trobelę sugrįžo senelis smagus,
Dėjo uogas ant stalo į susuktą tošį
Ir šypsojos sesutei, lyg ryto dangus.

„Paklausyk", — tarė jis, — „ką dabar aš kalbėsiu;
Tu pirmoji, kurią vienumoj sutikau.
Aš pamėgau miškus ir šešėlį jų vėsų,
Šioj vienatvėj didžioj aš save suradau.

Aš kadais gyvenau už miškų ten, anapus,
Gyvenau — kaip visi, savo brolių būry,
Bėgo metai — upeliai pavasario plepūs, —
Nešė mus, lyg šapelį svaigiam sūkury.

Ir mergaičių būriai, kaip drugeliai skrajojo,
Ir praskrido linksmai, net netarę sudie, —
Pasiklydo žieduos ir mana mylimoji,
Ir suvirpo širdis, lyg vakarė žvaigždė.

Pamačiau: pro tave žmonės grūdasi grubūs, —
Ak, ne jiems pasilenkt ir pažvelgt į gelmes, —
Skaisčią meilę išjuoks ir nuplėš tavo rūbus,
Tavo širdį, kaip gėlę nuskintą, numes...

Išėjau. Supratau visas paslaptis laiko,
Išskaičiau, lyg iš knygos kelius debesų.
Mano metai atgimę iš džiaugsmo apsvaigo, —
Šioj vienatvėj miškų aš laimingas esu.

Ko eini tu ieškot savo brolių klajūnų?
Kam apsunkint save reikalais svetimais?
Kas jau kartą išėjo, — paklydęs tebūna,
Paklydimo nedrumsk paliktais jų namais.

Kai bernelis atjos, nusineš tavo širdį,
Tu manysi, kad laimę varnėnai skardens,
Pastatys jis tave, kaip prie šulinio svirtį,
Kad tu lenktumeis semti jo džiaugsmui vandens,

Tik ne sau, o tik jam! Ir save tu prarasi,
Nežinosi, ko rytą gegutė kukuos,
Kodėl vasaros saulę nusineša žąsys,
Ko jos liūdesį klykdamos sėja laukuos?

Pasilik pas mane, mano girių platybėj,
Kur taip laisva, smagu, kur nemiršta širdis,
Čia patirsi minties begalinę saldybę,
Prasivers visų amžių žila paslaptis."

„Mano mielas seneli", — atsakė sesulė:
„Nors kalbėjai gražiai, bet nedaug supratau.
Broliai šaukia mane į kelionę didžiulę,
Ištrėmimo nelaimę giliau pajutau.

Tu pažįsti girias, man parodyk takelį,
Kurs per miško tankmynę į pievas išves,
Tau dėkoju, seneli, už šią jaukią trobelę,
Ir kelionėj ilgoj neužmiršiu tavęs..."

Sesė stojos, nuo aslos ryšelį pakėlė.
„Neskubėki" — prabilo senelis gyvai:
„Tu mergaitė gera! Palūkėk valandėlę,
Gal padės tavo žygiui galingi dievai.

Jau senokai valdau debesų karaliją, —
Ir šaltosios žiemos, ir saulutės karštos;
Man tik žodį ištarus, jie tuoj sninga ar lija, —
Gal bus brolius jie matę pasaulio kraštuos.

Tuoj sušauksiu visus ir kiekvieną apklausiu!"
Ir išėjo kieman prie pušelės lieknos.
Sesė bėgo kartu. Negi brolių brangiausių
Debesėliai klajūnai tikrai nežinos?!

Jis iškėlė rankas ir sušuko į dangų,
O jo balsą pagavę skardeno miškai,
Sesė žiūri nustebus: per ąžuolus rangos
Slibinų devingalvių didžiuliai pulkai.

Senos pušys tik svyra ir linksta, kaip smilgos,
O jie šliaužia, ropoja, išstatę kupras;
Iš visur supa aikštę jų virtinės ilgos,
Apsidairo, kur vietą nugulti atras.

Švilpia, zvimbia, lyg strėlės, šimtais pasipylę,
Debesėliai plunksniniai iš skliautų aukštų;
Per sugulusius slibinus jie pramuša skylę
Ir susminga į samanas stogo šiaudų.

Jau aplinkui tik šniokščia, siūbuoja per mišką
Juodi debesys — ežerus velka lietaus —
Ir upeliais tik sriūva, viršūnėmis tiška,
Rodos, visa nuo žemės, lyg dulkes nuplaus.

Staiga trenkia žaibai virš pušynų, šilojų,
Ir sujunda seni išsigandę miškai —
Debesis, kurs Perkūną per dangų vežioja,
Atidunda, ir prunkščia jo sunkūs žirgai.

Ir prilėkęs senelį dundėdamas klausia,
Kad net kibirkštys trykšta iš jojo dantų:
„Visi tavo tarnai iš kraštų tolimiausių
Čia suskridę sustojom prie kojų ratu.

Ko tu nori iš mūs? Mes viskam pasirengę!
Mes nusiaubsim audrom derlingiausias šalis,
Ir kiekvieną žaibais nedrebėję nutrenksim.
Tark tik žodį, — ugnim visa žemė nulis!“

„Aš ne kerštui šaukiau jūsų jėgą galingą,“
Prakalbėjo senelis būriam debesų. —
„Šiai mergaitei mažai brangūs broliai pradingo,
Skraido paukščiais juodais, užmiršti jie visų.

Juk jūs plaukiat visur, bures savo išskleidę,
Jūs buvojat viršum ąžuolynų senų
Ir nušluostot kalnų apdulkėjusį veidą,
Gal regėjot, kur dvylika brolių varnų?“

Ir nutilo visi, ir prigludo prie žemės,
Ir užgeso žaibai, betrykštą iš dantų.
Ir vėl kilo dangun, apsiblausę, sutemę, —
Jie nematė jos brolių, varnais paverstų.

„Štai, mieloji, matai, debesėliai nežino, —
Tavo brolių greičiausiai pasauly nėra.
Pasilik su manim šioj vienatvėj pušyno,
Čia tu augsi laiminga kaip mano dukra.“

Glostė galvą sesutės ir kvietė į vidų.
„Ne, seneli brangus! pasilikt negaliu!
Gal nematė jie brolių, lig jų nenuklydo,
Gal pabūgo kalnynų ar marių gilių.

Jei terasiu jų kaulus, nudilintus vėjo,
Jiems supilsiu kapus, apraudosiu gailiai, —
Te Praamžius žinos, kad sesutė mylėjo
Savo brolius, išėjusius vargo keliais.“

„Tai keliauk ir žinokis!“ — atsakė senelis, —
Apgailėsi kada, kad nežiūri savęs!
Iki vakaro giriom tankiom šis takelis
Mano brolio vienuolio trobelėn nuves.

Atsiskyrėlis jis, kaip ir aš, valdo vėjus.
Gal kur brolius užpūtę jie bus, ar žinos...“
Ir nuėjo sesuo, pro medžius nuskubėjo, —
Gal jai žinią atneš vakarėlis dienos.

„O, sugrįžk, jei nerasi! Mes būsim laimingi!“ —
Jai nuliūdęs senelis kartojo ilgai, —
Saulė švietė takan, į kiekvieną jo vingį,
O pabudę skardeno ir šniokštė miškai —

IX

Kai pavargus saulė už miškų jau gulė,
Ji iš tolo skynimą pamatė:
Aukštos pušys, lyg karių vora didžiulė,
Apšarvotas krūtines atstatę,
Ir susimąstę vakaro rimty,
Jos saugojo trobelę vidury.

Skynime skurdžiais žolynais apsikaišę
Lengvos kalvos, nugaląstos vėjo,
Lyg bangelės ežero kažkur užgaišę,
Viena kitą lenkdamos skubėjo,
Bangavo ligi pamatų namų
Ir tiesės gelsvo smėlio kilimu.

„Atsiskyrėlio trobelė! Jis! Jo brolis!“
Sesė sukuždėjo ir laiminga
Pasileido bėgti. Stirnos greitas šuolis, —
Tik pastrykt, ir rūpestėlis dingo:
Ji atsisės prie židinio liepsnos
Ir apie brolius daug ką sužinos.

„Kas ten? Eik šalin, paleisiu seną kauką,
Jis nupūs tave atgal kaip pūką!“
Piktas rūstus balsas nuo trobelės šaukia.
Bet sesulė nieko nepabūgo:
Ji bėga dar greičiau — tuoj pasiguos —
Kad žūva brolių dvylika varguos...

Nuo namų didžiulis vėjas pasikėlė,
Smarkiai kaukdamas užpuolė sesę,
Draskė drabužius, į veidą žėrė smėlį,
Lyg šapelį vėl į mišką nešė,
Bet sesė prisiglaudžia prie žolės, —
Ir nieks atplėšt nuo žemės negalės.

Vėjas staugė ir per galvą smiltį vertė,
O sesulė prisiplojus slinko,
Pamažu pasiekė ji trobelės kertę,
Atsistojus dairėsi aplinkui:
Tik baltabarzdis senis štai prieš ją,
Jo piktos akys dega žarija.

Pirštą kilsterėjo, ir nusčiuvo vėjas.
„Kas tu ir iš kur tave atvijo?“
Antakius užlaužęs rūsčiai jis kalbėjo, —
„Eik greičiau iš mano karalijos
Į miško tankumyną tarp vilkų
Ir ten viena jieškoki sau draugų!“

„Aš nuo tavo brolio, debesis kurs valdo“,
Išsigandus sesė jam atsakė.
„A! žinau aš tą meduolį baisiai saldų,
Dreba jis, lyg mirštanti plaštakė!
Tegu sau skęsta ašarų klane, —
O tu palik ramybėje mane.

„Siuntė jis mane paklausti patarimo,
Kad ištiestum man pagalbos ranką.“
„Ne! Tegu jus raganos globoti ima,
Spjaunu aš į jūsų buitį menką,
Nes niekada neklausėte manęs, —
O tu keliauki į miškų gelmes!“

„Išklausyk manęs, plačių erdvių valdove,
Tu be galo didelis, galingas.
Tavo rūstūs žodžiai viltį man išrovė,
Prieš tave aš epušė sustingus,
Bet bėgti nuo tavęs — man pražūtis,
Nes girioje jau artinas naktis.“

Jam patiko išsigandusi mergaitė.
Jis nusijuokė garsiai ir tarė:
„Eikš arčiau, prisėsk ant suolo po pušaite
Ir kalbėk, kol patekės vakarė,
Kas su tavim nutiko pakely,
Kodėl namo sugrįžti negali?“

Sesė, lyg audėja siūlus, žodį rinko,
Kad geriau išaiškintų kelionę, —
Ji nuaudė juostą, margą ir spalvingą,
Pilną liūdesio, gūdžių dejonių,
Ir lyg lakštutė skundės jos širdis
Apie nelaimes ir trapias viltis.

„Taip ir reikia! Esate visi neklaužos!“
Pyko vėl, kai užbaigė sesytė, —
„Būčiau raganas supleškinęs ant laužo,
Tik reikėjo leisti man valdyti.
O kur tie tavo broliai, nežinau,
Aš ne piemuo, avių juk neganau.“

„O valdove, kas tau žemiška karūna,
Tu valdai visus pasaulio vėjus.
Tark tik žodį, ir sulėks skrajūnai,
Kampelius visus iššniukštinėję, —
Gal mano brolius jie užpūtę bus,
Ar jų nakties buveinę ar kapus“.

„Tavo žodžiai viską čia gudriai supynė,
Bet dabar jau artinas naktužė,
Jau kalnų tarpekliuos, ežero lendryne
Mano vėjai miega susigūžę.
Tiktai rytoj sušaukti juos galiu, —
Tu pailsėki po ilgų kelių“.

Jis duris pravėrė — sesė išsigando:
Baisūs žvėrys, ant grindų sugulę,
Dairėsi aplinkui ir dantis galando —
Rodos, urgzdami užpuls sesulę, —
Tuoj sudraskys ir kraują jos išgers, —
Ir niekad broliai nesulauks sesers.

Vidury didžiulis stalas ąžuolinis,
Storos kojos į grindis įaugę,
Tik plėšikams dera čia užklyst nakvynės,
Ūžaut ir uliot per naktį saugią,
Su laumių dukrom kelti vestuves,
Kol vėl aušra į vieškelius išves.

Židiny pušinės skilos dega, pleška,
Šoka, raitos liepsnos palei sienas,
Tartum čirškina ant iešmo riebią mešką, —
Skleidžiasi visur kvapai žvėrienos.
Seselė dreba, — gal pakeps ir ją
Ta žmogžudžių išalkusi gauja.

„Nebijok! Ne žvėrys! Tik jų kailiai žvilga.
Eikš drąsiau!“ — į vidų ją vadina, —
„Sukabintos strėlės, skydai, jietys ilgos
Saugoja medžioklių atminimą;
Čia tik sakai taip kvepia židiny, —
O tu įeik ir gulk, ir būk rami.

Lova štai! Jai vėjai iš laukų pririnko
Paukščių plunksnų ir minkštai išklojo,
Bet minkšti pūkai — tik mažo vaiko lingei
Aš — vienuolis — ant lentos nakvoju
Ir užsikloju vėsuma nakties,
Sukaustęs karštus troškimus širdies.“

Apsisukęs išdidžiai laukan išėjo,
Sušvilpė miškams, iškėlęs ranką.
Sesė girdi: jau vamzdelį pučia vėjas,
Per pušynus prie trobelės slenka,
Palangėj pasigirsta du ir trys,
Ir švilpia, skamba visas pagirys.

Sesė alkį, nuovargį kelių pajunta, —
Juk kregždė per visą dieną lėkė, —
Kvepia žemuogės, ir apima pagunda —
Eit ir atsipjaut nors duonos riekę.
Ne! geriau dėl brolių pakentės,
Nuovargį uždengs sapnai nakties.

X

Pabudus sesė žvalgėsi aplink nustebus, —
Juk vakar peržengt slenkstį buvo jai baisu, —
Nun plūsta saulė, ir už lango paukščiai plepūs
Taip švilpauja ir čiauška tūkstančiais balsų.

Prisiminė ji didžią baimę vakarykštę.
Kur dingo baisūs kailiai, jietys ir lankai?
Gal čia palangėj raganos per naktį krykštė,
Gal jos su atsiskyrėliu geri draugai?

Gal susitarę jai parengė kokį spąstą —
Užbūrė ir pripylė rytmečio šviesos,
Kad ji iš čia išeiti durų neberastų,
Tarp sienų akmeninių liktų visados.

Prieš ją didžiulis stalas patiestas net lūžta:
Visokių valgių, vaisių kalnai suversti;
Tik paragauk ir pasirinksi vilko gūžtą,
Klajosi po miškus ir staugsi pilnaty!

Staiga iš lovos šoka ir prie durų bėga,
Jos veriasi, ir atsiskyrėlis prieš ją!
Ant jo pečių baltesnis net už gruodžio sniegą
Banguoja šermuonėlis vilnele srauja.

O ant galvos vainikas, deimantais sagstytas,
Taip spindi, tviska, net kur dingti nežinai;
Ant šilko, purpuro raudono — lyg nulyta —
Stambiais lašais pakibę perlai, rubinai.

Pasveikinęs mergaitę, kvietė ją prie stalo,
Į paauksuotą krėslą sėdos pats drauge;
Jinai tik gūžėsi kamputy, raudo, balo,
Ir lyg stirnelė dairėsi aplink baugi.

„Nesibijok, juk aš tas pats valdovas vėjų“,
Jis drąsino prie stalo sesę eit arčiau, —
„Karališkai priimti man tave derėjo,
Šios menės ir ginklų bijojai tu, mačiau.

Šįryt aš visa pakeičiau, kad tu regėtum,
Kas mano karalija ir mana valdžia, —
Galiu miškus išskint, paverst lankom gėlėtom,
Toliausią žemės kraštą pamatyt iš čia.

Juk tu pirma, kuri mane miškuos pamatė, —
Į atsiskyrėlio namus tu patekai!
Žinok, esu laimingas, ir mana vienatvė
Kur kas gražesnė nei pavasario laukai,

Kuriuos ten ariat, sėjat, rūpesty sulinkę.
Sakyk, kodėl ieškoti brolių tu eini?
Palik ramybėj juos! Jie juodvarniai laimingi:
Nemato, kaip keliai pakalnių purvini.

Kas broliai? Juos pažįstu! Įsikibę skverną
Šlubuos ir šauks, kad jie pilni darbų kilnių;
Jei pamatys kur vilką, susitiks kur šerną,
Kaip žvirbliai pasislėps už mylių septynių . . .

Kaip kurmiai, jie aukščiau galvos pakelt negali
Į ąžuolų viršūnes, į žvaigždes dangaus;
Ne jiems ereliais skristi per audringą šalį,
Didžia garbe pasaulyje skardėt ir gaust!

Norėjau jiems parodyti didingą kelią,
Iš ūkanų išvest paklydusias minias.
Valdyti troškau juos, o jie — tik maištą kelia,
Tie širšės, musės! Nesuprato jie manęs...

Nusigręžiau nuo jų ir išėjau į girią, —
Tegu užtrokšta jie menkystės kevale!
Mačiau, sodybų beržai blaškėsi pasvirę,
Norėjo pasivyt mane laukų gale,

Bet šaknys jų giliai į žemę įsisiurbę.
Ir reikia daug drąsos išeit, negrįžt visai,
Tą purviną gyvenimą nuspirt kaip kurpę,
Atstumti žmones, su kuriais susirišai.

Ėmiau medžioti — net drebėjo girios tankios,
Nedrįso vėjai lenktyniaut su jietimi,
Kai zvimbė ji mirtin iš mano rankos.
Apsamanoję stumbrai griuvo staugdami,

Sakuoti šernai, kriokdami, atstatę iltis,
Vilkai ir meškos, briedžiai kniubo ant kelmų,
O kiškiai dūmė, net dulkėjo miško smiltys —
Už šimto mylių jiems dar buvo neramu.

Kepiau žvėrieną — ąžuolai net išsigando,
Kad jų didybės nepaleisčiau pelenais;
Tolyn į šiaurę traukė stirnų, briedžių bandos,
Nušviečiant skynimus liežuviais raudonais.

Bet pamažu aš savo aistrą nugalėjau:
Visas vilyčias, jietis susmeigiau pušin,
Klajojau vienas, įsiklausęs miško vėjų,
Ir pajutau — kažkas jau renkasi manin.

Aš supratau tada, ką kalba senos pušys,
Ką vėjai kuždasi, sugulę ant šakų.
Ir tarė man tada Šiaurys, miškais atūžęs:
„Mes renkame tave valdovu mūs pulkų!

Valdyk, nes pirmas tu atspėjai mūsų mintį,
Pravėrei paslaptis, išsaugotus sapnus,
Paliepk, mes galim ąžuolus kaip žolę skinti, —
Tarnų būrys tau pasirengęs ir klusnus!“

Ir šiems namams jie man ir akmenis suvilko,
Ir kaukdami nudailino grubias grindis, —
Man aukso prinešė ir deimantų, ir šilko, —
Kad likčiau jų karalius, garbėje spindįs.

Nebūk kvaila, palik čia su manim, mergaite,
Tau atiduosiu visą auksą ir šilkus,
Kai aš numirsiu, tapsi vėjų karalaite,
Visur tave nešios vežimas jų lakus.

„Valdove“, — tarė sesė, — „tavo žodžiai skamba
Galingai, išdidžiai, bet nedaug juos supratau,
Tiktai jutau, kad į toliausią žemės kampą
Keliaut turiu; kitaip aš nusikalsčiau tau,

Nes grįžę broliai juk tikrai mokės valdyti
Ir žiaurią raganą išvis tuoj iš pilies,
Ir man bus gera jų jaukiam būry klausytis,
Kaip gražios dainos mūsų tėviškę užlies.

„O kūdiki, į būrį laimė neužklysta.
Nykštukams žemėj gera, tik ne milžinams,
Nes juos minioj supančioja žmonių menkysta.
Atmink — pasauly daug geriau laisviems varnams“.

„O ne, valdove didis! Tark tik vieną žodį,
Tuoj vėjai čia sulėks ir viską pasakys,
Jie brolių vargstančių buveinę man parodys,
Aš jiems atrišiu burtais užrištas akis.“

„Gerai“ — atsakė jis, nuo sienos nukabino
Išpuoštą ragą ir išėjo pro duris.
Ten garsiai užpūtė visom šalim pušyno,
O sesė bėgo pažiūrėt, kaip vėjai skris — — —

DEGANTIS KRŪMAS

Vokiečiams 1940 metais balandžio 9 dieną okupavus Norvegiją, Sigrida Undset per uolynus, kulkoms zvimbiant, pabėgo į Švediją, o paskui per Rusiją, ir Japoniją nuvyko į Ameriką. Ji apsigyveno nedideliuose dviejuose kambarėliuose viename niūriame Brooklyno pensionate. Geriausiai visoje Amerikoje ji jautėsi vienoje indėnų kiltyje, kuri ją net savo garbės vadu buvo išrinkusi. Rašyti ji beveik nebepajėgė: tėvynės skausmas ir ilgesys slėgė jos širdį; nemažą motinišką skausmą ji jautė netekusi savo vyriausiojo sūnaus, žuvusio norvegų laisvės kovose su vokiečiais; neramumo kėlė ir antrasis sūnus, įstojęs savanoriu į anglų aviaciją; dukters, kurią liga jau anksčiau buvo paženklinus, ji buvo netekusi 1939 m. Tačiau nežiūrint tėvynės meilės ir motiniško skausmo Sigrida Undset vis dėlto parašė porą knygelių ir Amerikoj būdama: „Vėl į laisvę“ ir „Laimingosios dienos Norvegijoje“. Ši paskutinioji yra parašyta amerikiečių vaikams ir vaizduoja jos trijų vaikų gyvenimą namie Lillhammere.

Sigridos Undset asmenybė kartu ir žavėjo ir gąsdino. Ji buvo labai izoliuota, daugiausiai tylėdavo, o jeigu žodžiai ir prasprukdavo, jie būdavo islandiškai lakoniški ir taiklūs. Ji buvo nepaprastai gabi nunuoginančiai, tiesiog žudančiai satyrai, kurią ji gana meistriškai apvaldydavo. Bet jeigu jau reikėjo jai kur išeiti ir savo žodį tarti kasdieninio gyvenimo debatuose, ypač nagrinėjant vedybinius ar seksualinius klausimus, arba jei reikėdavo tarti žodį apie nacizmą, jos polemika įgaudavo tokį lig šiol čia šiaurėj nežinomą aštrumą, kad klausimuose menkai nusimanančiam atrodydavo, jog Sigrida Undset yra pirmos rūšies cinikė. O cinike ji niekada nebuvo. Jos likimas buvo taip skausmų ir kančios prisotintas, jog nuostabu, kad ji nesuklupo, o savo darbą toliau tęsė. Iš tos jos rūsčios asmenybės tyliai tekėjo meilė ir rūpestingumas. 1928 metais gautą Nobelio premiją ji paskyrė silpnapročių vaikų prieglaudai įrengti, kai tuo tarpu pragyvenimo klausimas jai pačiai buvo tragiškai aktualus. Elgetauti žmonėse užuojautos jai buvo svetima. Ji viena ant savo pečių nešė skausmų ir kančios naštą, kurios atitikmenos pasauly reiktų tikrai pajieškoti. Visa tai dar labiau aštrino jos pikto ir niekšiškumo pažinimą, tačiau skausmas čiulpė iš jos daugiau jėgų negu kad jų jai reikėjo. Šių metų birželio 10 dieną iš šios sąmoningai pasirinktos vienatvės išsivadavo jau gana pavargęs genijus.

BERNARDO BRAZDŽIONIO POEZIJA

JONAS GRINIUS, VOKIETIJA

Kūrėjus menininkus, pagal tai, kaip jie santykiauja su pasauliu ir jį išreiškia bei atvaizduoja savo kūriniuose, įprasta skirstyti į realistus-impresionistus ir į idealistus-ekspresionistus. Pirmieji, savo žvilgsnį nukreipę į pasaulį, pasiduoda jo veikiami, o savo kūryboj tą išviršinį pasaulį pabrėžia, jį stengiasi atvaizduoti tokį, koks jis yra, nes ta tikrovė jiems atrodo įdomi ir žavi tiek visumoje, tiek smulkmenose. Antrieji, idealistai-ekspresionistai- savo žvilgsnį yra nukreipę į save, į savo asmeninius pergyvenimus ir tuos idealus, kuriuos jie nešiojasi savo sieloje. Šitos rūšies kūrėjai regimąją tikrovę nori palenkti sau, apvalyti ją nuo atsitiktinumų, išryškinti jos esmę taip, kaip jie ją supranta, arba ją perkurti pagal idealus, kuriuos jie savo sieloj intensyviai jaučia.

Idealistams-ekspresionistams greta muzikos ir architektūros palankiausia yra lyrinė poezija, nes tai yra ne vaizdavimo, o išraiškos menas. Jį kuriant, išviršinis pasaulis būna labiausiai stilizuojamas pagal poeto vidaus pasaulį, kuriam atskleisti regimosios tikrovės reiškiniai tėra tik priemonės, tik simboliai. Tačiau, jei kiekvienas lyrikas yra daugiau ar mažiau idealistas-ekspresionistas, tai kiekvienas jų yra savotiškas idealistas. Todėl lyrikus vėl galėtume skirstyti į dvi pagrindines kategorijas — subjektyvistus ir objektyvistus.

Pirmųjų kūrybinis idealas yra jų pačių nuotaikos, jausmai ir mintys, kurios jiems atrodo brangios ir originalios. Antriesiems, objektyvistams, kūrybiniu idealu eina emocijos ir mintys, kurios yra artimos ir brangios ne vien pačiam poetui, bet ir kitiems žmonės, platesnei ar siauresnei visuomenei, nes jų vertė atrodo nepareinanti nuo momento nuotaikos. Tą subjektyvistą, kuris pajėgia dėl savųjų idealų kovoti ir maištauti, vadiname individualistu, o tą, kuris jaučiasi persilpnas kovai ir pasiduoda rezignacijai, — grynuoju elegiku. Tik visuomeninio pobūdžio elegiku vadinsime ir tą objektyvistą, kuris liūdi ir jaučiasi persilpnas kovoti dėl objektyviųjų idealų, nes aplinkybės ir kliūtys yra nenugalimos. Tuo tarpu tą lyriką, kuris ne tik savo, bet ir objektyvinės vertės idealus poezijoj drąsiai skelbs, jais stengsis uždegti kitus, kuris šauks į kovą, pats kovos, o pralaimėjimo momente nepalūš ir telks naujas jėgas kovai, pavadinsime herojiniu poetu.

Į kurią šių keturių kategorijų priskirtinas Bernardas Brazdžionis?

I. BRAZDŽIONIO POEZIJOS POBŪDIS

Jei žiūrėsime į geriausius kūrinius, sutelktus rinkiny „Per Pasaulį keliauja žmogus“, atrodo, nelabai suklysime, atsakydami į aukščiau duotą klausimą, — Bernardas Brazdžionis pirmiausia yra herojinės krypties objektyvistas ir tik paskiau lyrikas medituotojas ir elegikas. Taip, Brazdžionis nėra lyrikas individualistas, kokiu yra buvęs K. Binkis, B. Sruoga ir Putinas tarp 1920—1926 metų. Brazdžionis geriausiuose kūriniuose nėra nė elegikas, kokiu mūsuose yra buvęs Vienažindis-Vienažinskas ir kokiu pastaraisiais dviem dešimtmečiais reiškiasi J. Kuosa Aleksandriškis-Aistis.

Kad labiau išryškėtų Brazdžionio poezijos veidas ir kad pajustume, koks yra didelis skirtumas tarp tų dviejų amžininkų, prisiminkime tik tų dviejų poetų eilėraščius, parašytus maždaug ta pačia tema ir tų pačių — Florencijos — įspūdžių įtakoje. Antai, Aleksandriškis-Aistis „Florencijoje“ rašo:

„Praeis diena, ir nežinosi
Ką įgijai, ką praradai.
Ir traukinio languos kartosis
Vėl šalys, miestai ir veidai...

Kitoj kur katedroj klūposi —
Taip klys koplyčiosna aidai...
Praeis diena, ir nežinosi,
Ką įgijai, ką praradai...

Prie antkapio kitur sustosi:
Skambės taip dangiški aidai,
Ir slinks taip žmogiški veidai...
Manai, gal mirštant jie tau stosis —
Praeis diena, ir nežinosi.“

Nesunku pastebėti, kad Aleksandriškis-Aistis čia dėmesį yra sutelkęs į save, į savo prabėgančius, sunkiai apčiuopiamus įspūdžius, kurių net prasmės nesuvokia. Todėl nėra čia išviršinio pasaulio ryškių kontūrų ar skeveldrų, o tik niuansuoti aidai, kurie susilieja visumoj, lyg spalvos gracingoj akvarelėj, sužadindami lengvutį liūdesio šešėlį. Viskas čia teka, lyg lygumos upely, be pastangų ir be kovos. Visai kitoks, tiesiog priešingas atsiskleidžia Brazdžionis „Fugoj Florencijos Santa Croce“ (tark : kročė). Tik paklausykim:

„Dar niekad taip nesimeldė vargonai,
Ir niekad neplaukė tokia skliautų giesmė —
O Viešpatie, o Viešpatie, kaip milijonai
Nevertas prieš Tave aš pult esmi.

Esmi kaip freska pas duris sena ir nusitrynus
Tarp tų veidų, tarp tų maldų, tarp tų širdžių,
O pas Tave, o pas Tave vis eina minių minios,
Ir žingsniuos jų ne mirtį, ne — gyvenimą,
gyvenimą girdžiu.

Nuo šalto grindinio lig žydinčių vitražų,
Nuo žemės ligi saulės, lig dangaus
Visų tautų, visų namų, visų bazilikų Tau maža
Vienoj giesmėj Tau vieną garbę gaust...“

Nereikia net cituoti viso eilėraščio iki galo. Iš duotų strofų jau matyti, kad čia ne grakšti niuansuota įspūdžių akvarelė, bet stambių ir ryškių brūkšnių emocinė — vaizdinė freska, kur objektyvaus pasaulio elementų žymiai daugiau negu Aisčio kūriny. Drauge tuo nenorime pasakyti, kad čia nejaustume Brazdžionio „aš“. Ne. Tuo tik norisi pažymėti, kad Brazdžionio reiškiama emocija, kaip ryškesnė ir platesnė už Aisčio, reikalauja stambesnių ryškesnių brūkšnių ir žymiai daugiau išviršinio pasaulio elementų — vaizdų, reiškinių. Kad ir jausdamasis menkas, poetas juose visiškai nepranyksta, bet tuose įspūdžiuose, jausmuose ir ir vaizduose, kuriuos sužadino fuga, stengiasi valingai susivokti ir džiūgauti. Tie gausūs menininkai ir poetai, kurie yra palaidoti Santa Croce, ne tik nesukelia poetui abejonių ir liūdesio, bet priešingai — džiaugsmingą teigimą ir Dievo majesto garbinimą, nes mirusieji pasirodo kaip Dievo liudytojai. Ir tie poeto garbinimo ir džiugavimo jausmai, išreikšti eilėrašty, nėra tik jo asmeninės emocijos, bet maždaug visų krikščionių ir tų visų garsių vyrų, kurie palaidoti Santa Crocės šventovėj. Taigi, tiek savo apibendrintu

jausmu, tiek jo išraiškos priemonėmis — didingais dramatiškais vaizdais — Brazdžionis pasirodo objektyvus ir herojiškas. Jis toks ne tik „Fugoj Florencijos Santa Croce", bet, kaip neužilgo pamatysime, ir daugely kitų eilėraščių.

Brazdžionio objektyvinį ir herojinį talento pobūdį atskleidžia ne tik didingos rimties kūriniai, bet ir nevisai pavykę eilėraščiai, kaip, pavyzdžiui, žymi dalis patrijotinių elegijų, parašytų tremty. Tiesa, kad Brazdžionis yra rašęs šiek tiek elegijų anksčiau, tačiau jų skaičius buvo toks nežymus iki 1944 metų, kad jos buvo beveik išimtys. Tremties metai, sklidini vargo ir nevilties, ypač turint prieš akis Lietuvos sunkią dalią, Brazdžionį nuteikė elegiškai daug stipriau. Tačiau tas faktas, kad asmeninio vargo ir klaikių klajonių dienomis poetas rašo daugiau visuomeninio - patrijotinio pobūdžio temomis, kurios buvo tūkstančių tremtinių širdyse ir galvose, dar kartą atskleidžia, kad Brazdžionio talentas yra jautrus objektyviniams reiškiniams. Kita vertus, dažnokas tų patrijotinių elegijų vidutiniškumas ar net silpnumas netiesiog kalba, kad tai nevisai Brazdžionio žanras, nors kai kuriomis tų elegijų, kaip „Upelė kalnuose" ar „Atminimų turtas", jis neabejotinai eina priešakinėse kitų poetų patrijotų eilėse. Tiesa, kad nevisai nusisekusias patrijotines elegijas būtų galima ir kitaip aiškinti, jei Brazdžionis neturėtų sukūręs herojinės ir meditacinės nuotaikos šedevriukų. Jis tos rūšies gerų eilėraščių sukūrė net nepalankiose tremties aplinkybėse („Sielos ir jūra", „Pavasario kelionė", „Laisvės obeliskas"). O tai vėl mus grąžina prie minties, kad Brazdžionio talentas linkęs į objektyvinį ir herojinį žanrą.

Taip pat apie Brazdžionio talento pobūdį kalba ir labai nežymus procentas (beveik stoka) erotinių motyvų, kurie paprastai remiasi subjektyviniais jausmais. Antai, „Meilės kelionė", kurios vardas leidžia tikėtis, kad poetas iš tikro dainuos apie meilę, yra tiek atsieta nuo asmeninių nuotaikų, kad pirmoj eilėraščio daly net sunku suvokti, kas toji poeto mylimoji: ar tėvynė, ar moteris, su kuria jis nori visada drauge keliauti į Anapus ir kurios meilė nesibaigs nė ten. Ir šita gražiausioji trilypio kūrinio dalis yra tikriau nuoširdi padėkos giesmė Dievui už meilę negu meilės daina.

Objektyvinį Brazdžionio talento pobūdį atskleidžia net tie eilėraščiai, kuriuose poetas išsireiškia pirmuoju asmenim: aš, manęs, man... Ir tenai jis susitelkia ne į save, ne į savo asmeninę nuotaiką ir asmeninius jausmus, bet į tai, kas yra jo vizijoj, į tam tikrą būties aspektą, kurio mįslė poetą jaudina ir kurią jis mums stengiasi sugestijonuoti ar praskleisti. Tokiuose eilėraščiuose, kaip „Regėjimas", „Būsimoji diena", „Bėgimas iš tėvynės", „Dainius", jis taip išnyksta ir susilieja su vaizduojamu būties aspektu bei su atskleidžiamos problemos vaizdine puse, kad jo asmens lyg nebejaučiame, nors poetas kalba pirmuoju asmeniu. Charakteringas taip pat Brazdžioniui kreipimasis į antrąjį asmenį, į „tu" bei kalbėjimas daugiskaitos pirmuoju asmenimi „mes". Todėl jis sako: „Bežvaigždės sutemos, o tu po juodą upę braidai... Ko parymai ant arimų, liūdesy žvaigždėtas... Kur tu ėjai, ten blankios pėdos liko... Mūsų gyvenimas, kaip samanė bitelė... Mes kaip žiedas, mes kaip rugio žiedas..." Šitokie išsireiškimai tarytum išdildina poeto asmenį ir kūrinį padaro objektyvesnį.

Brazdžionis taip pat dažnai savo eilėraščiuose kalba trečiuoju asmenimi, lyg koks epikas. Garsus eilėraštis „Per pasaulį keliauja žmogus", kuris yra davęs vardą visai rinktinės poezijos knygai, sujungusiai kelius rinkinius, parašytas kaip tik trečiuoju asmeniu. Kiti geri eilėraščiai, kaip „Pavasario varpai, „Procesija į Kristų", „Piligrimai", „Benamė paukštė" ir kiti, panašiai sukomponuoti. Tačiau poeto norą objektyvuotis, tiesiog jo epines tendencijas gerai atskleidžia tie eilėrasščiai, kuriuose jis įsijaučia į kitą žmogų ir kalba jo vardu, kad ir išsireikšdamas pirmuoju asmeniu. Šitaip yra parašyti keli tikrai vykę kūriniai, kaip „Ką sakė Jėzui mūrininkas tą naktį", „Ažuolas", „Paskutinis pasmerkto mirion žodis", „Neregio elegija", „Laisvės paukštis", „Dievo Motinos lopšinė".

Taigi, daugely Brazdžionio kūrinių, ir tai dažnai pačiuose geriausiuose, poeto dėmesio centru yra ne tiek jo paties asmeniniai jausmai ar nuotaikos, bet daugiau pasaulis ir gyvenimas, arba tiksliau sudėtingoji būtis, kurios problemose poetas jaučiasi įaugęs. Vadinas, Brazdžionis šituo objektyviniu ir dažnai herojiniu talento bruožu yra giminingas senovės graikų Tirtėjui ir Pindarui, vokiečių Fr. Schilleriui, prancūzų V. Hugo ir neretai mūsų Maironiui.

Būdamas objektyviai nusiteikęs, sielodamasis tomis problemomis, kurias gyvenimas kelia aplink jį, Brazdžionis tiki taip pat savo idealų objektyvumu. Kas jam brangu, kas jį žavi, tai nėra tik jo kaprizingas prabėgantis įspūdis, kuris maža beturi vertės kitu laiku ir kitam žmogui. Brazdžionio kūrybiniais idealais yra kažin kas pastovu, kas turi reikšmės visiems žmonėms ir visiems laikams, kas paliečia giliai žmogaus likimą, kas yra susiję su antgamtine tikrove, kaip visokios būties pagrindais. Šitokioje, neįsivaizduojamus tolius siekiančioje, perspektyvoje Brazdžionio idealų kertiniu akmeniu yra Dievas, visų herojų, viso ko šaltinis ir tikslas. Toliau eina Dievo apreikštosios krikščionių religijos tiesos ir dorybės, kuriomis jis neabejoja, kaip neabejoja pasaulio buvimu, žmogaus didybe ir menkyste, tiesos ir žmoniškumo galutiniu laimėjimu, savo tėvynės buvimu, jos sunkia dalia ir jos šviesia ateitimi.

Kadangi Brazdžioniui šitie idealai tokie pat objektyvūs ir tikri, kaip jo paties buvimas, kuris taip pat atremtas į nesunaikinamus transcendentinius pagrindus, todėl jo poezijoj nėra nei Dievo, nei žmoniškumo, nei tėvynės besiblaškančio ieškojimo, bet dažniausia yra tų dalykų drąsus teigimas, skelbimas, šaukimas į kovą dėl nukrypimų nuo tų idealų ir dėl neteisybių; yra taip pat pastangos nuplėšti uždangalą, kuris temdo idealus, atspėti, išlukštenti mįslę, kad būtų matyti kelias į tuos idealus ne tik pačiam, bet ir kitiems. Todėl Brazdžionis pirmiausia yra Dievo, kilnaus žmoniškumo, tėvynės meilės šauklys ir riteris.

Šitas pozityvus ir herojiškas nusistatymas plačiai suprastos tikrovės ir idealų atžvilgiu yra reta ir brangi ypatybė, pačiam kūrėjui kartais nemaža kainuojanti. Juk kaip eiliniam žmogui yra lengviau griauti ir neigti negu teigti ir kurti, taip dažnam poetui ir rašytojui lengviau pastebėti, pergyventi ir kūriny išreikšti menkystes, abejones ir neigiamybes. Jau vien dėl šito fakto kritikas turi pozityviai nusiteikusį kūrėją atžymėti, ypač šiais skepticizmo ir nihilizmo laikais. Pozityvų idealistinį kūrybos pobūdį kritikas turi net pabrėžti, nes jis žino, kad plačioji publika lengviau supras svyruojantį kūrėją, skeptiką ar net nihilistą, nors tai nereiškia, kad pozityvus nusistatymas tiesos ir gyvenimo prasmės atžvilgiu ir net herojinis įsitikinimų skelbimas būtų mažiau žmogiškas. Nors pozityvinis kūrėjas bus sunkiau ir rečiau kitų suprastas, tačiau jis bus ilgiau mylimas tų, kurie jį supras. O kai ta pozityvinė kūryba reiškiasi herojine forma, tai rašytojas ar poetas gali patapti savo tautos ir net visos žmonijos vadu ilgiems laikams, gali iškilti, kaip savo tautos pranašas, kokiu mūsuose yra buvęs Maironis.

Bet už tai herojinis kūrėjas susiduria su didesnėmis sunkenybėmis negu skeptikas ne tik kūrybos procese. Jam sunkiau prasimušti į viešumą, nes jis ilgiau pa-

silieka nesuprastas ir susilaukia stipresnės opozicijos negu kitas talentas; jis pats turi būti kaip galima kilnesnė asmenybė, nes kitaip jo giesmė gali skambėti melagingai; trečia, jis turi būti galingesnis kūrybiškai, nes pozityvioji kūryba yra sunkesnė ir jai labiau gresia moralizavimo ir retorikos pavojai. Su šitokiomis sunkenybėmis ir pavojais susitinka Brazdžionis. Bet ar jis visur jas nugali? — Jis nebūtų žmogus, jei visada nugalėtų.

II. TĖVYNĖ IR RELIGIJA

Jei vadovausimės tik poezija, sutelkta rinkiny „Per pasaulį keliauja žmogus", turėsime pasakyti, kad estetiniu atžvilgiu geriausiai yra nusisekusios tos Brazdžionio herojinės vizijos, kuriose iškyla Dievo galybės ir jo išminties paslaptingi ženklai žmonių gyvenime bei visatoje, arba kur atskleidžiama žmogaus didybė ir menkystė, žmonijos didingi žygiai ir klaidžiojimai. Proporcinagai imant, silpnesių bus eilėraščių, kuriuos pavadintume patriotinėmis odėmis ir tėvynės laisvės, skausmo bei liūdesio giesmėmis ar elegijomis, parašytomis bolševikų, vokiečių okupacijų ir ištrėmimo metais.

Pažymėtina, kad patrijotinės poezijos Brazdžionis kaip tik daug yra davęs anais didžiųjų tautinių ir asmeninių nelaimių metais, — nelaimių, kurias atneše Lietuvai ir lietuviams II pasaulinis karas. Laisvės netekimas, svetimųjų okupantų brutalumas, lietuvio ir jo tėvynės paniekinimas, lietuvių priverstini trėmimai, lietuvių bėgimas iš savo tėvynės, jų vargas ir sielvartai, jų meilė savo toli paliktai tėvynei ir jos ilgesys plačiai ir įvairiai atsispindi Brazdžionio eilėraščiuose, parašytuose 1940—1947 metais. Patrijotinės nuotaikos eilėraščių jis ypač gausiai davė pirmaisiais tremties vargo mėnesiais. Iš jų susidarė didžioji „Svetimų Kalnų" rinkinio dalis. Tiesa, randame ten ir religijos, ir karo, ir bendrai žmogiškos egzitencijos temomis parašytų eilėraščių, tačiau tremtinio gyvenimo netikrumas ir begalinė nostalgija neabejotinai vyrauja. Brazdžionio ir tūkstančių tremtinių pagrindinę nuotaiką gal geriausiai išreiškia „Šiaurės pašvaistės" paskutinioji strofa:

„Ak, norėčiau raudoti iš džiaugsmo
Ir pajust, kad po kojom esi,
Lietuva, žemės žodi švenčiausias,
Lietuva, žemės laimė šviesi!"

Jei šitie gausūs patrijotiniai eilėraščiai dažniau yra meniškai silpnesni, jei vieni jų nukrypsta į retoriką, o kiti — į sentimentalumą, tai nereiškia, kad jų visuomeninė pedagoginė reikšmė būtų maža. Šiandien kaip tik patrijotinai Brazdžionio eilėraščiai labiausiai žinomi ir deklamuojami. Jų etsetinės silpnybės taip pat nereiškia, kad Brazdžionis būtų ne toks nuoširdus patrijotas, kaip humanistas bei tikintis žmogus. Čia gali būti net atbulai: tėvynės meilė, jos ilgesį ir tremtinio nedalią poetas r e a l i a i gal net stipriau pergyvena negu kitus jausmus, tačiau tas r e a l u m a s i r a k t u a l u m a s kaip tik yra viena priežasčių, kurios kliudo susiformuoti tobuliems kūriniams.

Taip atsitinka ne su vienu Braždžioniu, nes politinės aktualios aistros yra labai stiprios, žmogų pavergiančios, drumsčiančios blaivų žvilgsnį. O kūrėjas turi jaustis laisvas, tiek laisvas, kad jis be didesnio skausmo galėtų savo jausmais lyg ir žaisti. Todėl, kai jis imasi kurti aktualiomis visuomeninėmis temomis, jis turi surasti tokius simbolius bei aspektus, kurie jį atitrauktų nuo aktualijų. Tokiais objektyvuojančiais aspektais patrijotikoj būna savo krašto praeitis ir jos legendos, savo žemės žmonių grožis, jų papročiai, tėviškės gamta. Ir Maironiui patrijotinė lyrika geriausiai nusisekdavo, kai savo jausmus glaudžiai susiedavo su praeitimi, žmonėmis ir gamta.

Panašiai elgiasi ir Brazdžionis. Taip yra parašyti „Vaikystės takai", „Žiburėlis kalnuos", „Lopšinė dukrelei" ir kitos elegijos. Puikūs originalia koncepcija yra „Lietuvos motina", „Tėvų sodybos žiburėlis", „Ąžuolas", nors tų eilėraščių išraiška turėtų būti labiau sutelkta, stipresnė. Geriausiais patrijotiniais eilėraščiais reiktų laikyti: „Paskutinį pasmerkto mirìop žodį", „Tėvų namus", „Pavasario pumpurui", „Ir Maža kregždutė", „Šulinys", „Atminimų turtas". Šituose kūrinėliuose patrijotinis jausmas jau tiek atsietas nuo aktualijų, kad nebėra ne tik Lietuvos vardo, bet viename kitame net tėvynės žodžio. O vis dėlto nebus perdėta pasakius, kad „Paskutinis pasmerkto mirìop žodis" prilygsta V. Hugo geriausioms satyroms, o „Ir maža kregždutė" ir „Atminimų turtas" yra tokie mieli šedevriukai savo paprastumu, kad kiekvienas poetas galėtų didžiuotis juos sukūręs.

Patrijotinius jausmus Brazdžionis neretai mėgsta susieti su religiniais. Kartais toks sujungimas duoda visai gerų rezultatų, kaip tai liudija „Kauno katedra", „Mūsų Džiaugsmas". Ypač puikus pavyzdys, kaip religinis jausmas padeda suobjektyvėti patrijotiniam, yra „Kauno katedra". Čia senasis paminklas su garsiais Lietuvos vyrais (vysk. M. Valančium, vysk. Baranausku, Ad. Jakštu ir Maironiu) simbolizuoja lietuvių tautinį bei religinį patvarumą bei ištikimybę.

Greta patrijotinių akordų žymią vietą Brazdžionio lyrikoj užima religiniai. Jų gausu rinkiniuose, parašytuose dar gimtojoj žemėj, bet jų nestinga ir tremties poezijoj. Religinių jausmų ir temų skalė gana plati ir įvairi. Susižavėjimas Dievo majestotu ir Jo garbinimas, sutelktas džiaugsmas, pastebint Jo ženklus žmonių gyvenime ir Jo pėdsakus visatoj, rimtis prieš Dievo rūstybę ir teisybę, pasitikėjimas Dievo Apvaizda, Jo teisybės viltis, atsidavimas Dievo valiai, gailestis, malda, pagarba ir meilė Mergelei Marijai ir šventiesiems — štai tos temos, kurias mes sutinkame Brazdžionio poezijoj. Jų pagrindinė — Dievo didybės, Jo išminties ir tėviško gerumo teigimas greta rimto susirūpinimo, kad žmonės to nemato. Tai vaizdžiai atskleidžia „Aklasis":

„Kai po kaitros užpuola žemę liūtys,
Kai piktas žaibas skelia į namus,
Pastogė, Dieve, Tu mažos miškų žibutės,
Ir Tavo rankos, Dieve, saugo mus.

Kai žemės vieškelius tamsa apsiaučia
Ir kai sudūžta visos viltys į
Mirties uolas. Tau himnus gieda griaučiai,
Tu vienas toj tamsoj šviesus esi.

Tave maža laukų žolelė regi,
Tavęs kaip aukso kupinas dangus,
Tau stojo žemė, švietė saulė, žvaigždės degė,
Tavęs nematė, Dieve, tik žmogus."

Kaip Brazdžionio pasaulėžiūros centre yra Dievas, taip Jis eina pagrindiniu motyvu jo religinėj poezijoj. Todėl joj sutinkame ir Kristaus asmenį, Jo istorijos ir Jo aplinkos poetines vizijas. Antai, pirmąją be galo švelnią motinišką ir mistinę Mergelės Marijos meilę ką tik gimusiam dieviškajam Kūdikiui Brazdžionis išreiškia „Dievo Motinos lopšinėje". Jos viena gražiausių strofų pasikartodama šitaip skamba:

„Tyliau, tyliau giedokit serafimai,
Ir žvaigždės, jūs plazdėkite tyliau,
Ir aš be atdūsio prie jo, prie mano džiaugsmo rymau,
Kol rytmečio šviesi žara išauš.

Šita Dievo Motinos lopšinė — originalios koncepcijos kūrinys — būtų tikras religinės poezijos šedev-

riukas, jei jos posmų būtų mažiau. Gretimai šitos lopšinės galima suminėti mažiau originalią „Užgimimo gloriją" ir „Bernelių mišias". Kitų Kristaus vizijų tarpe, tokių, kaip „Bethlehem", „Nelaimingi miestai", „Kristus ir Jeruzalės moterys" herojine didybe išsiskiria „Preliudas į Kristaus gyvenimą" ir „Keleivis iš Edomo". Ypač šis pastarasis eilėraštis, vaizduojąs antrąjį Kristaus atėjimą teisti tų, kurie atmetė jo meilės mokslą, pranašų nuo amžių išpranašautą, yra vienas stipriausių kūrinių religinėj-transcendentinėj ir žmogaus būties herojikoj. Tai yra tikras episkai dramatiškas šedevriukas, kurio grožį turėtų pajusti net miniatiurinės gležnosios poezijos grynieji estetai.

Stabtelėjus ties šitomis Kristaus asmenį liečiančiomis vizijomis, kai kam gali kilti klausimas, ar čia religinė poezija, ar propaganda netikintiems gąsdinti ir grasinti. Ir atsakysime, kad tai religinė poezija, jei prisiminsime, jog religija nėra tik prabėgantis nepastovus jausmas. Krikščionių supratimu, religija yra psichinis faktas, apimąs visą žmogų, susijęs su regimąja tikrove, pasiekiąs trancendentinę būtį, kaip viso ko pagrindą, ir turįs savo istoriją bei objektyvias reiškimosi formas. Ir Kristus, kaip Dievas ir krikščionių religijos įkūrėjas, nėra kokia nors estetinė svajonė. Jis yra istorinis asmuo, susijęs su izraelitų tauta ir jų tėvyne, susijęs su jų religinėmis tradicijomis ir palikęs žmonėms savo mokslą, užrašytą Naujajame Testamente. Iš ten mes žinome, kad Kristus yra kupinas užuojautos vargstančiam žmogui, meilingas ir atlaidus atgailojantiems nusidėjėliams ir atviros tiesios širdies žmonėms, bet jis vis dėlto uždeda nelengvas artimo meilės pareigas ir yra negailestingas visokiems oportunistams, sąžinės biznieriams, veidmainiams vis tiek, ar tie fariziejai būtų kunigai ar paprasti žmonės. Juk Evangelijose užrašyti patys rūsčiausi Kristaus žodžiai yra nukreipti į veidmainius-fariziejus. Ir ne ką kitą, kaip juos, Jis su botagu išginė iš šventovės, kur jie buvo įsirengę prekyvietę. Kad ir su dideliu liūdesiu, Kristus vis dėlto taip pat pasmerkė Palestinos miestus (Jeruzalę, Betsaidą, Kaparnaumą, Karazaimą) pražūčiai, nes jie atmetė Jo mokslą. Taigi, Kristus pasirodo ne tik kaip švelnus ir atlaidus Ganytojas, bet ir kaip didingas Teisėjas.

Todėl nereikia stebėtis, jei Brazdžionis ir šitokį Kristų atvaizdavo. Tai tiko jo talentui, linkusiam pirmiausia į objektyvias formas. Ir kituose religinių temų kūriniuose, nepaneigdamas religijos, kaip subjektyvaus psichologinio fakto, Brazdžionis savo dėmesį sutelkia ne tiek į jį, kiek į objektyvųjį aspektą, atstovaujantį, idealinę ar moralinę tiesą. Gilindamasis į vieną ar kitą objektyvųjį religijos reiškinį, poetas pajunta drauge sukylant ir atitinkamą emociją, o paskui visa tai jis stengiasi perduoti skaitytojui. Šitais atvejais turime ne intymiąją religinę poeziją, bet objektyvinę, kartais didingą, rimtą religinę lyriką, kokią sutinkame dažnai psalmėse tame pačiame Šventrašty.

Tiesa, kad šiais žmogaus izoliacijos laikais mes esame labiau įpratę į tokį religijos supratimą ir tokią religinę poeziją, kur daug kančios, ieškojimų, abejonių ir net sentimentalaus gardžiavimosi. Tačiau tai dar neišsemia visos religinės poezijos galimybių, kaip jų neišsemia nė Brazdžionis. Jo religijoj klaidžiojimų ir sentimentalumo, atrodo, nėra. Religija jam ne malonus baltų avinėlių glostymas, bet giliaprasmis, svarbus, įpareigojantis faktas. Be abejo, ne jis vienas lemia, kad Brazdžionio religinėj poezijoj pasirodo rūstūs objektyvios reikšmės motyvai. Tai pareina nuo poeto psichinės struktūros ir nuo išviršinių aplinkybių, kuriose teko jam gyventi. Bet religinėj poezijoj Brazdžionis nėra tik rūstus. Jis būna ir švelnus. Tai gerai gali paliūdyti aukščiau duotos „Aklojo" ir „Dievo Motinos lopšinės" citatos. Tai taip pat liudija „Emaus", „Atleisk man, Viešpatie", „Artojų malda Kalėdų Kristui" ir eilėraščių ciklas iš gyvenimo šventųjų (Izidoriaus, Antano iš Paduvos, Pranciškaus ir Asyžio, Kūdikėlio Jėzaus Teresės, Bernardo). Tiesa, kad ir juose dėmesys yra nukreiptas į objektyviuosius reiškinius, tačiau ten sutinkamo švelnumo niekas negali ginčyti.

Šitas religinės poezijos objektyvinis pobūdis iš dalies paaiškina, kodėl Brazdžionis mėgsta vartoti asmenų ir vietovių vardus, paimtus iš Šventojo Rašto. Antai, su pranašingomis perspėjančiomis tendencijomis „Nelaimingų miestų" eilėrašty sutinkame refreną:

„Vargas tau, Karazaim, vargas tau, Bethsaida,
Negirdėjai žodžio Jo, nematei jo veido".

Kas nėra skaitęs Evangelijų, tam pirmoji refreno eilutė gali atrodyti miglota ir maža ką tesakanti. Bet kas pažįsta tas Šv. Rašto vietas, kur tų miestų vardai minimi, tas tuoj pajunta, koks čia rūsčiai prasmingas turinys yra įdėtas ir kaip tie vardai pakelia eilėraščio prasmę. O jeigu visas „Nuodėmingų miestų" kūrinėlis nėra pakankamai stiprus, tai priežasties reikia kitur ieškoti, o ne šituose varduose. Tiesa, kai kuriuose, ypač jaunystės eilėraščiuose, su Šventraščiu susijusių vardų ir liturginių terminų yra perkrauta, kaip pranašiškame „Žmogaus stebukle" perdaug prikrauta išsigimstančios civilizacijos reiškinių. Nevedant čia statistikų ir neanalizuojant eilėraščių su Šventraščio vardais, vis dėlto reikia pasakyti, kad kai kur tie vardai atrodo tiesiog būtini. Sakysim, „Keleivy iš Edomo", kuris originaliai pavaizduoja Kristaus didybę antrajame jo atėjime į pasaulį, paties Kristaus vardas visai neminimas, bet drauge su kitomis aliuzijomis Edomo ir Bosros vardai tą nepaprastą keleivį individualizuoja, nes parodo konkrečioj geografinėj vietoj. Taigi, šitie kai kam nesuprantami vardai čia turi gal net didesnę prasmę negu tokie barbarizmai, kaip „svietas" ir „mučelninkai", kuriuos Brazdžionis vartoja visai sąmoningai ir prasmingai. Panašiai juk elgiasi ir kiti poetai bei rašytojai. Tiesa, pats Brazdžionis eilėraščiuose, parašytuose po 1940 m. jau vengia egzotinių tikrinių vardų, liturginių terminų ir net barbarizmų.

III. ŽMOGUS IR GAMTA

Dažniausiai didingiausia — plačiausių kontrastingiausių vaizdų, kunkuliuojančio ritmo, dramatinės įtampos — Brazdžionio giesmė pasirodo tada, kada žmogiškos būties herojika — žmogaus nesulaikomi siekimai, drąsūs žygiai, klaidžiojimas ir sudužimas mirtyje — susiejama su metafiziniais pagrindais ir sugretinama su Dievo majestotu, Jo paslaptimis ir Jo dėsniais. Tiesa, kad ir šitos rūšies eilėraščių estetinė vertė nevienoda, tačiau proporcingai imant vykusių procentas bus žymiai didesnis negu patrijotinių-visuomeninių. Geriausiais šitos rūšies kūriniais laikytini: „Pavasario varpai", „Procesija į Kristų", „Gyvenimo nostalgija", „Benamė paukštė", „Fuga Florencijos Santa Croce", „Laisvės Paukštis", „Žvaigždžių žvejys", „Taikos obeliskas".

Tačiau, kalbant apie žmogaus būties herojiką, nevienam gali kilti klausimas, ar iš tikro Brazdžionis žmogų suvokia herojiškai. Klausimas visai vietoj, nes ką tik minėtuose eilėraščiuose jis atskleidžia žmogaus žygių sudužimą, žmogaus klaidžiojimus, jo paiką žaismą bei amžinų vertybių niekinimą ir savo paties darbų naikinimą. Juk poetas klausia žmogų:

„Kas esi, ar ne kodylo dūmas,
Padūmavęs pas altoriaus auką?"
(Valsas Miserere).

Ir kitur Brazdžionis mums sako, kad „mes kaip žiedas, mes kaip rugio žiedas; trečiur jis žmogų paly-

gina su dulke arba tiesiog pasako, kad žmogus-žvėris, šiurpi antitezė pavasario grožiui. Pagaliau valdovas soste ir elgeta gatvėj jam atrodo tokie pat trapūs, kaip stiklo lėlė, nes abudu vienodai sudūžta į mirtį. Ir prieš tą gresiantį sudužimą argi Brazdžionio žmogus maištauja? Ne. Nors jam žemė brangi, nors jam skaudu nutraukti ryšius su ja, bet vis dėlto prieš mirtį jis nekelia protesto, bet rezignuoja ir net veržiasi pro mirties vartus:

„Palauk, palauk“ dar gieda rožių krūmas,
„Palauk, palauk“ dar jaunos eglės ten sustoję moja,
Šešėlį mielą siūlo paskutinis žemės medis,
Ir mylimajam duoda ranką mylimoji...

O tu pro balsą rožės, pro klevų šešėlį,
O tu su ja, su paukšte, su jaunyste,
Jau sveikini anos tėvynės pirma žiedą
Ir nieko nieko žemėj nepažįsti.“

Nors Brazdžionio poezijoj panašios nuotaikos nėra retenybė, tačiau dėl to negalima sakyti, kad poetas suvokia žmogų neherojiškai. Argi neherojiškas yra jo tikėjimas, kai prie mirties vartų jis nesudreba, nesuabejoja, bet mato ten švintant arba pirmąjį naujos transcendentinės būties žiburį, arba naują spindulį, arba būsimąją dieną? Kaip tik šitas tikėjimas metafizine tikrove leidžia Brazdžioniui ir jo suvokiamam žmogui būti herojiškam, nors tragiškai herojiškam, nes, savo dvasia būdamas didingas ir nesunaikinamas, savo gyvenimu, savo darbais jis daug ką pats sunaikina. Ir prie šito tragiškai herojiško žmogaus — laisvūno ir klajūno — Brazdžionis savo pezijoj grįžta nekartą. Tai ryškiai išdėsto „Žmogaus“ eilėrašty, kurio paskutinė strofa beveik viską sutrauktai pasako:

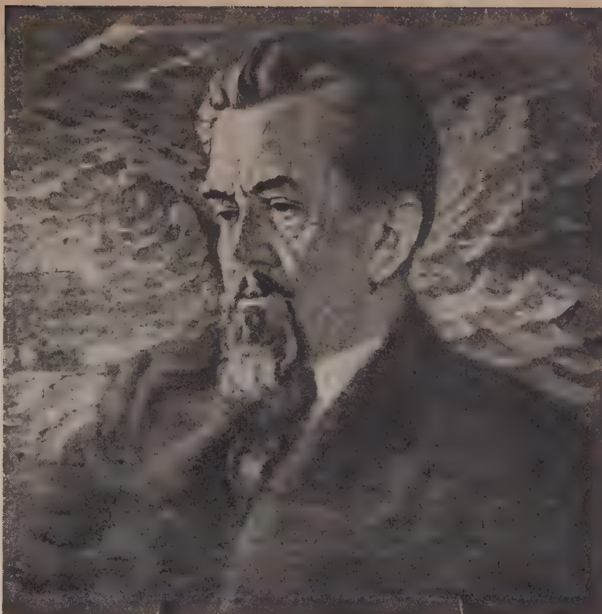
„Jo žvaigždės, jo dangus, jo visos saulės šalys;
Vison mirtin, visan gyveniman jam vartai atkili,
Jis valdo sostus, kaip nemirštantis karalius,
O dūžta jis, kaip dūžtanti lėlė“

Tai jis pakartoja „Žmogaus kely“, „Žmogaus Golgotoj“. Būdamas objektyvus ir nurodydamas žmogaus menkystę, kaip „Atsišaukime į žmogų“, Brazdžionis vis dėlto negali atsisakyti tikėjimo žmogaus šviesiąja puse, jo didybe. Poetą žavi to silpno žmogaus kūryba, ir tai jis savo gražiame „Dainiuje“ pasako:

„Ir aš anų baltųjų vyšnių brolis
Iš skausmo eisiu į gyvybės tolius,
Ir aš sūnus anos senos obels,
Ir taikoje, ir karo vėtroj linksmas
Savos tautos aruodan derlių rinksiu,
Kol šalnos kojas ir rankas sugels,
Kol po žiedų našta širdis pabals“.

Poetą žavi žmogaus jaunystė, jo drąsūs norai ir dideli žygiai („Jaunystės vainikas“), bet labiausia jį stebina neišsenkanti žmogaus energija, per amžius truntkantis nenuilstantis siekimas vis kažin ko naujo, jį stebina tas nepalaužiamas tikėjimas bei siekimas gėrio, nepaisant mirties ir savo griuvėsių. Ir šitokiam didingam bruožui — amžinajam žmogiškumui — iškelti Brazdžionis skiria vieną gražiausių ir populiariausių savo kūrinių „Per Pasaulį keliauja žmogus“. Beveik ta pačia tema yra parašyti „Žemės karalius“ ir „Amžių keleivis“, tik šitame eilėrašty žmogaus herojinė didybė dar labiau pabrėžta negu „Per Pasaulį keliauja...“

Kad Brazdžioniui žmogus atrodo daugiau herojiškas negu rezignacingai elegiškas, tai liudija „Neregio elegija“. Neregis, rodos, turėtų jaustis vienas labiausiai

A. Varnas — Prel. M. Krupavičiaus portretas (aliejus)

nuskriaustų, menkiausių, skurdžiausių žmonių; tačiau tame skunde, kurį atskleidžia Brazdžionis, suskamba rūstūs perspėjamieji žodžiai pasaulio stabų regintiems garbintojams. Taigi, čia neregis pasirodo, lyg koks pranašas — išminčius.

Dramatiškai herojinė Braždžionio poezija yra ne tik rimta, bet neretai rūsti. Tai buvome pastebėję kai kurių religinių temų traktavime. Tą rimtą rūstumą kontrasto keliu atskleidžia kaip tik tie eilėraščiai, kurie turi satyrinio pobūdžio ir turėtų mus linksmai nuteikti. Tačiau gal geriausias tos rūšies kūrinys, „Paskutinis pasmerkto mirion žodis“, neturi nieko, kas skatintų nusišypsoti — viskas ten tauriai didinga ir tragiškai rūstu. Šitą Brazdžionio poezijos rūstų toną galime aiškinti pirmiausia pačia poeto sielos stuktūra, tačiau atrodo nebus didelė klaida pasakius, kad prie to pridėjo ir apsiniaukęs Europos dangus. Kai apie 1934 m. Brazdžionis pasuko į didingą rimtį su vyraujančiais žmogiškos ir transcendentinės būties motyvais, tame danguje jau buvo išaugęs juodas grūmojantis debesis, iš kur žaibas neužilgo nutrenkė baltąjį taikos balandį (žiūr. „Baltojo balandžio mįslę“ iš 1936 m.). Kai tuo laiku didžiuma mūsų poetų, apsiriboję neplačiu subjektyviu akiračiu, gražiai ir įmantriai dainavo apie savo smulkius (nors teisėtai žmogiškus) sielvartus, Brazdžionis, atrodo, nujautė ateinančių dienų tragiškai herojinę bei apokaliptiškai šiurpią rimtį, kurią Europa, ypač Lietuva, pergyveno 1939—1945 m. Sugestijonuodamas šitą rūsčią grėsmę, Brazdžionis pasirodė originalus, neturįs sau lygių konkurentų mūsų poezijoj.

Tačiau apdainuodamas žmogaus ir žmonijos kelius Brazdžionis nevisada toks rūsčiai didingas ir dramatiškas. Jis moka būti ir susimąstęs, beveik religiškai susitelkęs medituotojas. Šalia herojinio tas meditacinis bruožas jo poezijoj gana ryškus. Tam susidūmojimui apie žmogaus ir žmonijos likimą charakteringas gana ankstykas (nevėlesnis kaip 1933 m.) eilėraštis „Anapus jūrų“.

„Anapus jūrų baltas laivas plaukia,
Suglaudžia plaukdamas bures
Ir nesuspėjančių kelias dienas palaukia,
Ir ima skęst į gintaro marias.

Keliais keleiviai eina ir nueina —
Nueis, nuskęs ir ženklo nepaliks,
Švies švyturys kasdieną pakaleiną,
Ir danguje žuvėdros pasiklydę klyks.

Anapus jūrų saulė nusileido,
Tekėjo žvaigždės aukso spinduliais —
Anapus jūrų, neparodžius veido,
Ir mūs' nelaimė nusileis."

Šitame puikiame kuklių priemonių eilėrašty atsiskleidžia ir žmogaus trapumas, ir visatos šaltas abejingumas jam ir kukli transcendentinio gyvenimo viltis. Šitas sustojimas prie neišvengiamų mirties vartų ir žvilgsnis į Anapus yra viena pagrindinių meditacinių Brazdžionio temų, kuri įvairiais niuansais skamba puikiose epitafijose, „Paskutiniame lape", „Mūsų metuose", „Mes kaip žiedas", „Būsimojoj dienoj", „Gulbės giesmėj", „Į Jūrą". Puikių meditacinių eilėraščių Brazdžionis yra sukūręs žmogaus trapios menkystės ir Dievo visagalybės tema. Ji ypač skamba „Vaikuose", „Smiltyse ir metuose", „Bažnyčios statytojuose". Dar kartą suaidi, tik sutelktoje mąstymo nuotaikoj, ir tragiškoji žmogaus priešingybių tema. Ji gražiai išryškėja „Praeina metai" eilėraščio paskutinėse dviejose strofose:

Žmogaus širdie, ant amžinojo kelio,
Kiek daug, kiek daug tu garbini stabų!
Drebi pabūgusi trapaus rudens lapelio,
O nebijai nei vėtrų, nei žaibų.

Į vėtrą puoli, kaip balta plaštakė,
Pats žaibus sukeli, pats jų tvane plakies,
Kol nesudegs gyvenimas, kaip vaško žvakė,
Kol amžių ryto saulė patekės".

Ir kai mes kalbame apie Brazdžionio žmogų, reikia pažymėti, kad jo eilėraščiuose tas žmogus pasirodo dažniausia ne kaip individas, bet atsietinis apibendrintas žmogus. Kai poetas taria „žmogus", jis taip pat dažnai galvoja apie žmoniją arba bent apie tautas, kurių gyvenimas trunka amžiais. Šitas žmogaus apibendrinimas, einąs iki žmonijos sąvokos, turbūt bus viena priežasčių, dėl kurių Brazdžionis neiškėlė herojinių momentų tremtinių gyvenime. Ar gi ten jų nebuvo? Argi ten tebuvo kalbos apie duoną, peštynės dėl skudurų ir tėvynės ilgesys? Aišku, ne. Tremty buvo ir herojizmo, bet jis buvo individualus, atskirų žmonių ar šeimų herojizmas, bet ne visuotinis ir ne bendras. O kadangi Brazdžionio talentas, kuriam nemažos reikšmės turi intelektas, yra nukreiptas pirmiausia į objektyvius ir apibendrintus reiškinius, tai individualios herojizmo apraiškos tremty liko nepastebėtos, nors poetas tremties nuotaikomis yra parašęs nemaža eilėraščių.

Kad ir apibendrintą žmogų dažniausia atskleisdamas, Brazdžionis nevisai užmiršta ir individą. Individualaus žmogaus siluetas pasirodo jaunystės kūriniuose, susimąstymuose apie mirtį ir „Auksakaly", kuris yra ne kas kitas kaip meilės elegija. O erotinė meilė, kaip sakėm, retas svečias Brazdžionio lyrikoj. Bet ir čia ji ne autoriaus vardu reiškiama, bet objektyvuota, perkelta į auksakalį, kuris kala sutuoktuvių žiedą neištikimajai.

Brazdžionis nebūtų poetas, jei greta žmogaus neapdainuotų gamtos. Bet čia tuoj reikia pridurti, kad savarankiška gamta, iš jos iškirpti paveikslai ir pavienės apraiškos Brazdžionio lyrikoj turi mažiau reikšmės negu žmogus, Dievas ir tėvynė. Žinoma, tai nereiškia, kad mūsų poetas būtų gamtai nejautrus. Priešingai, daugely eilėraščių, skirtų žmogaus ir apskritai būties problemoms, Brazdžionis pasirodo jautriai reaguojąs į gamtos reiškinius ir mokąs juos originaliai skoningai perduoti. Ir nežiūrint to, gamtos iškarpos ir reiškiniai, kaipo tokie, poetui neatrodo verti ypatingesnio dėmesio. Tokie eilėraščiai, kaip „Kalnų taku", „Mėnulio spinduly" ir „Pavasario naktis", kuriuose poetas žavisi pačiu gamtos grožiu, nejieškodamas jame jokios ypatingesnės prasmės, yra vieni stipriausių ir gražiausių. Ypač du pasterieji iš kitų ryškiai išsiskiria giliu, rimtu ir plačiu džiaugsmu. Nors tai sako, kad Brazdžionio lyra gali įvairiai ir net džiaugsmingai skambėti, tačiau apskritai gamtos paveikslai ar jos nuotaika nėra charakteringi Brazdžioniui: gamtos reiškinius jis dažniausiai panaudoja, kaip priemones savo idėjai ar emocijai išreikšti. Tiesa, tremty parašytuose eilėraščiuose, kada jis į pasilgtąją Lietuvą žiūri iš tolo, lyg pro teleskopą, iškyla idealizuotas apibendrintas Lietuvos peizažas. Tada poetas mato:

„Ir miškus, ir laukus, ir sodybas žalias,
Pasipuošusias sodais ir krūmais alyvų...
Ten žilvičiai žili meta žirginius žemėn,
Ir galulaukėj kvepia pirmoji vaga,
Ten seselė Nery žlugtui vandenį semia,
Ir sumirga gelmėj dausų žvaigždės degą."

(*Pavasario svajonė*)

Tačiau ir čia gamtos vaizdo elementai tėra priemonė išreikšti ilgesingai svajonei apie Lietuvą.

Daugely atvejų gamtos reiškiniai paskatina Brazdžionį susimąstyti, religiškai susitelkti ir išskaityti juose gilesnę prasmę. Visa gamtos reiškinių grožybė, gausybė ir įvairybė, nuo pačių didžiųjų ligi pačių smulkiųjų, Brazdžioniui dažnai atrodo, kaip Dievo kūryba, kaip Jo paslaptingi žingsniai ir įskaitomi pėdsakai. Tai mums aiškiai pasako toks šedevriukas, kaip „Viešpaties žingsniai":

„Ant uolos balta gėlė žydėjo —
Nei lietaus, nei saulės jai.
Kaip sidabro lašas ji visa tebevirpėjo —
Viešpatie, tai Tu ten praėjai.

Ant šakos paukštelė taip čiulbėjo!...
Nei namų, nei šilko jai.
Kaip sidabro lašas ji visa tebevirpėjo —
Viešpatie, tai Tu ten praėjai".

Gamtos reiškiniai Brazdžionio poezijoj tampa simboliais, atskleidžiančiais būties gilesnę prasmę, nuvedančiais mūsų žvilgsnį į Anapus. Todėl šaltinis, kurio srovė skamba, kaip sidabrinis varpelis, nėra tik šiaip sau šaltinis, bet amžinosios gyvybės, herojų šaltinis, viso ko pirmoji priežastis ir galutinis tikslas, todėl jūra nebėra audringas neaprėpiamas vandenų plotas, bet ji simbolizuoja transcendentinę būtį, visų tėvynę, į kurią grįšime „iš mirties ir nebūties".

IV. FORMALINĖS YPATYBĖS

Jau tas faktas, kad Brazdžionis į gamtos reiškinius težiūri, kaip į išraiškos priemones, o savo eilėraščiuose pirmiausia iškelia žmogaus ir žmonijos problematiką Amžinojo Dievo akivaizdoje, sako, kad Brazdžionis nėra paviršutinis estetas ir emocijų bei nuotaikų poetas. Su jo emocijomis beveik visada eina nemaža intelekto. Ne tik intelekto, bet ir valios. Ji intelektui padeda sutvarkyti chaotingus įspūdžius ir palaidas emocijas suveda į vienybę, kurioje protas stengiasi suvokti prasmę, išlukštenti problemą. O tai reiškia, kad Brazdžionis yra daugiau intelektualinio tipo poetas, artimas J. Baltrušaičiui.

Problematikos ir prasmės tipo poetas retai būna lengvos žaismingos formos meisteris. Tokio tipo žmo-

nėms technikinis formos tobulumas tėra paprastai antraeilis dalykas. Tai pasakytina ir apie Brazdžionį, nors dabar jis vis labiau ir labiau prisiriša prie klasikinės formos. Tai reiškia, kad jis formos atžvilgiu yra padaręs geroką evoliuciją. Tačiau šita evoliucija į klasikinę pusiausvyrą ir ramybę, atrodo, nevisada išeina Brazdžioniui į naudą, nes neretai prislopina jo kontrastingus vaizdus ir emocijas tiek, kad jie nebetenka spontaniškumo kvapo. Jis mums originalesnis įdomesnis, ten kur mintys, jausmai, vaizdai laužo normalių eilučių ir strofų rėmus, išsiveržia kunkuliuojančia banga, išsivysto į dramatiškai herojiškus epizodus. O čia jau muzikalinis formos lengvumas ir grakštumas nustelbiamas vaizdų, dramatinės įtampos ir prasmingumo.

Herojinės nuotaikos poezija yra plačių stambių brūkšnių poezija, iš dalies lyg neužbaigta. Ji prašyte prašosi užbaigiama prieš publiką, kaip drama, nes tokia poezija reiškia ne vien poeto jausmus. Deklamuojama ji įgauna daugiau dinamizmo, ryškumo. O herojinės nuotaikos poetas to kaip tik siekia, nes jis nori klausytoją palenkti savo idealams ir jais uždegti. Nebūdamas grynas estetas, jis jaučia, kad menas ir poezija negali būti visiškai atitrūkę nuo savo laiko gyvenimo, nors ir nepasinėrę į aktualijas. Tačiau noras veikti skaitytojo valią sudaro pavojų poezijai pereiti į retoriką ir patetiką.

Kas čia pasakyta apie herojinę lyriką apskritai, tai tinka ir Brazdžioniui. Ir jo žymi dalis poezijos skirta deklamacijai. Jis savo skaitytoją-klausytoją nori ne tik įtikinti, bet ir palenkti jo valią, giliau savo idealams laimėti. Todėl jam kartais tenka pakelti toną ir pabrėžti. Jam reikia viena kryptimi veikiančių vaizdų, paralelių ir didesnių ar mažesnių išvystymų. O tai („Atsišaukimas į žmogų“, „Tremtinio malda“) eilėraščius prailgina. Kada poetas neapsižiūri, tų panašios prasmės bei nuotaikos vaizdų prirenka perdaug, lyg kad jis norėtų suminėti visas galimybes. Tada eilėraštis apsikrauna medžiaga, praskysta, ištysta. Dėl šito noro pabrėžti ir viską išsakyti kartais daugiau ar mažiau nukenčia net tokios originalios koncepcijos eilėraščiai, kaip „Garbinimo himnas“, „Kapų vartai“, „Ąžuolas“, „Dievo Motinos lopšinė“.

Įtikinimui sustiprinti Brazdžionis dažnai vartoja įvairios rūšies pakartojimus. Tam reikalui jis kartais paima strofą ir ją kartoja, atrodo, ne tiek eilėraščio muzikaliniam elementui sustiprinti, bet rūpimai idėjai išryškinti ir pabrėžti. Tai autoriui gerai pavyksta tokiuose eilėraščiuose, kaip „Per Pasaulį keliauja žmogus“, „Fuga Florencijos Santa Croce“, „Dievo Motinos lopšinė“, „Varpai“. Jausdamas šitą stiprinančią ir, žinoma, cementuojančią pakartojimo reikšmę, kai įkvėpimo jausmas nepakankamai gilus, poetas suklumpa, pradeda strofas perdažnai kartoti ir, užuot įspūdį sustiprinęs, jį susilpnina, sukelia varginančią monotoniją. Šitokį reiškinį sutinkame „Klajūne“, „De profundis“, „Nelaiminguose miestuose“, nes šiame pastarajame refrenas „Vargas tau...“ kartojamas po kiekvienų dviejų eilučių. Kadangi šios nėra pakankamai ekspresyvios, jos lyg paskęsta nuolat kartojamame refrene.

Mėgsta Brazdžionis kartoti ne tik strofas, bet ir atskiras eilutes, ir atskirus žodžius. Kas ir kiek tai pavyksta, čia nenunurodimėsime, nes straipsnio rėmai to neleidžia. Tuos įvairius pakartojimus poetui diktuoja ne vien noras įtikinti skaitytoją, bet ir autoriaus dramatiška veiksminė prigimtis.

Nors lyrikos kūrinys nėra drama, tačiau Brazdžionio eilėraščių veiksmingumas krinta į akį. Eina, praeina, keliauja, bėga, prabėga, skrenda, grįžta, klaidžioja, dingsta, krinta, perpuola, suklumpa, skęsta, grimsta, srovena, plaukia, alma, auga, kyla, neša, veda, veržiasi, ješko, šaukia, moja, maldauja ir t. t. — vis tai veiksmingi veiksmažodžiai, kurie tekste prasimuša pro kitus. Rastume ir daugiau veiksmą pabrėžiančių žodžių, kaip „artyn, artyn“, „greičiau, greičiau“... Drauge su pabrėžiamaisiais pakartojimais, su įsiterpiančia tiesiogine kalba, jie padaro nevieną Brazdžionio eilėraštį lyg kokia dramos santrauka ar branduoliu.

Tik paklausykit, ką pasakoja Brazdžionio „Ąžuolas“, ir pamatysite eilę dramatinių įvykių. Arba paimkite „Kauno katedrą“, kuri simolizuoja patvarumą ir ištikimybę. Rodos, kas begalėtų būti statiškesnio, kaip architektūros paminklas ir jo žadinama nuotaika. O, žiūrėkit, ji Brazdžionio pergyvenama veiksmingai. — Ant šaltų grindų parpuolęs, poetas atranda vysk. Valančiaus pėdą; jis pamato jį einantį lankyti našlių ir našlaičių žemaičių; jis regi pulkus kankinių ir mergelių, kurie lydi tą šviesųjį patrijarchą; pro marmurą ir auksą jis dar išvysta su palme rankoj lėtąjį vysk. A. Baranauską, kuris eina lankyti poetų Adomo Jakšto ir Maironio, nunešti jiems tėviškės klonių pasveikinimą ir grįžtančio pavasario balsų, o patį senelį vyskupą vėl „angelų baltų pulkai, kaip tėvą lydi“. Tai žavi lyrika, išreikšta veiksmu, lyg kokioj mistinėj dramoj.

Meditacinėj lyrikoj tų visokių pakartojimų, pabrėžimų ir kitų veiksminių elementų mažiau. Mažiau kontrastingų vaizdų ir retorinių išvystymų. Ten daugiau ramybės, daugiau pusiausvyros, ten ir eilėdaros technika klasiškesnė. Šitoji kryptis jau buvo matyti nuo „Krintančių žvaigždžių“ rinkinio (1934); tačiau visu frontu poetas į ją pasuka su „Viešpaties žingsniais“ (1943 m.). Ten jis pirmoj vietoj išspausdina savo naująjį poeto credo, „Vidudienio lyrą“, tobulos klasikinės pusiausvyros ir darnaus muzikalumo eilėraštį, kur pasisako už skambią giesmę su rimais. Šita klasikinė forma, be abejo, tinka ramios nuotaikos eilėraščiams, kaip „Dainius“, „Pavasario naktis“, „Tu išėjai“... Ten, kur autoriaus emocijos susiaudrina, išauga kontrastai, ten, kaip rodo „De Profundis“, su klasikine forma nebegalima išsiversti. O ten, kur jis nori ją būtinai išlaikyti, pajuntame kartais apkarpytus sparnus įkvėpimui. Todėl specialiau leistis į formos prašmatnumus, ypač muzikalinius prašmatnumas, kurie matyti eilėrašty „Žiedai, žvaigždės ir sapnai“, nebūtų prasmės, nes tai dar labiau poetą varžo. O nuo to nukenčia turinys, kuris problematiniam prasmių ješkančiam poetui yra svarbiausias. Juk problemos poetiškas atskleidimas — Brazdžionio stiprybė.

Jei prie viso, kas aukščiau apie Brazdžionį pasakyta, pridursime, kad jis yra sukūręs daug grakščių žavių eilėraščių jaunuomenei, turėsime sutikti, kad Brazdžionis yra didelis poetas. Jis sugeba parašyti plačios ir įvairios tonacijos kūrinių, kuriuose vyrauja prasmingumas ir gili rimtis, o jų svoris gravituoja į žmogų, jo likimą ir transcendentinę būtį, religiškai pergyvenamą. Nemaža vietos skirta ir lietuvio jausmams. Todėl Brazdžionio lyrika gali būti artima ne tik mums, bet ir kitų tautų ir laikų rimtiems skaitytojams. O tai jau tarptautinis lygis, kurį taip pat su geraisiais kūriniais yra pasiekę Putinas, F. Kirša, J. Kuosa-Aleksandriškis. Šitokie vaisiai gali džiuginti kiekvieną kultūrą branginantį žmogų.

P. S. Šis straipsnis yra atremtas į „Brazdžionio poezijos kritiškus metmenis“, išspausdintus 1944 m. vasarą „Varpų“ almanache Šiauliuose. Iš ten į čia yra paimtos pagrindinės mintys, atskiros pastraipos ir sakiniai, visa tai perrašant į naują visumą pagal naują planą ir atsižvelgiant į poeto eilėraščius, parašytus tremty. Kadangi čia nėra knygos kritika, bet straipsnis, turįs pretenzijų duoti Brazdžionio poezijos bendrą vaizdą, todėl, kaip paprastai tokiais atvėjais daroma, čia daugiausia remtasi tais kūriniais, kurie atrodo turį šansų išlikti ateičiai.

KŪRYBOS PASAULY

KNYGU VERTINIMAI

V. KRĖVĖS „DANGAUS IR ŽEMĖS SŪNŪS"

Šio savo seniai rašomo veikalo Krėvė lig šiol buvo spausdinęs tik paskirus fragmentus. Bet iš jų jau buvo galima matyti, kad autorius yra užsimojęs idėjiniu svoriu, vaizduojamais įvykiais, dalykų apimtim ir literatūriniu apipavidalinimu neeiliniam dalykui, nors susidaryti visai ryškų idėjinės ir literatūrinės koncepcijos vaizdą buvo sunkoka. Dabar „Sūduvos" leidykla išleido pagaliau ištisą pirmąją šio veikalo dalį, pavadintą „Žemės vingiais". Iš jos jau aiškiau galima suvokti, ką autorius žada mums duoti.

Kaip iš anksčiau atspausdintų fragmentų, taip dabar iš visos pirmosios dalies, tik jau ryškiau, matome, kad čia Krėvė imasi spręsti arba bent atskleisti gėrio ir blogio pradų priešingybės problemą ir pavaizduoti, kaip ši priešamžina priešingybė istorijoj brendo ir koks buvo jos sprendimas.

Šios savo idėjos literatūrinei išraiškai autorius parinko biblinį angelų maištą, kuris dar prieš amžių pradžią išvirsta į gėrio ir blogio priešingybę, o žmonijoj šių pradų susidūrimą ir tos priešingybės sprendimą, atrodo, Krėvė yra užsimojęs vaizduoti Kristaus ir Jo mokslo sukelto sąjūdžio, turinčio lemiamos reikšmės pasaulio istorijoj, rėmuose.

Iš „Žemės vingių" dar nedaug tegalime įsivaizduoti, kaip autorius prie šios nepaprastai plačios apimties problematikos prieis, nes ši dalis tėra įvadinė. Iš jos mes tegalime suvokti, kokia idėja glūdi viso kūrinio pagrinde ir koks yra istorinis fonas, kuriame turės vykti dramatiškas gėrio ir blogio priešingybės sprendimas. Kartu iš šios dalies jau matome, kad autoriui ši problema rūpi ne antlaikinėj plotmėj, bet istorijoj.

Visas kūrinys pradėmas prologu „Anksčiau, negu amžiai gimė". Jame kaip tik atskleidžiama jau minėta angelų maišto tema ir jos rėmuose pabrėžiama gėrio ir blogio priešingybė teisingumo ir meilės žvilgsniu; drauge iškyla žmogaus, istorijos bei Krisaus ir Jo misijos prasmė toje koncepcijoje, kokią turi autorius.

Šis prologas prasideda vaizdu po to, kai maištingosios dvasios jau yra nugalėtos ir prieš Dievo sostą dešinėje stovi Jam ištikimieji angelai, o kairėje — susvyravusieji ir nė vienon pusėn nestojusieji. Teisingasis ir Rūstusis kaltina susvyravusius ir reikalauja jiems bausmės, bet Gailestingasis juos užtaria. Dievas susvyravusiųjų galutinai neatmeta, bet lemia jiems eiti į pasaulius, kūnais prisidengus, kentėti, mirti ir, tuo keliu einant, galūtinai apsispręsti, ar už Dievą, ar už Jo priešininką, pakėlusį maištą prieš Jį. Gailestingasis prašo, kad ir jam būtų leista eiti su ištremtaisiais ir praminti jiems taką, kuris juos vėl atvestų prie Dievo. Į tai Balsas iš sosto taria: „Tu esi mano mylymiausias Sūnus, kuris atspėji mano sielos pojūčius! Tebūnie pagal tavo norą, kuris yra ir mano noras". Antrajame prologo vaizde mes girdime Balsą, reikalaujantį, kad numalšintos audros ir chaoso galybė nusilenktų savo nugalėtojui. Bet maišto genijus ir toliau skelbia jam kovą bei varžybas dėl susvyravusiųjų.

Tuo metu jauna saulė sužiba ir apšviečia vos gimusią žemę. Tai pirmoji diena. Ištremtos dvasios, pastebėjusios žemę, leidžiasi į ją, o Balsas iš Tolo skelbia, jog tai jų sunkaus bandymo vieta, bet kad tame kelyje jos nebūsiančios apleistos.

Kaip matome, čia Krėvė kovą tarp gėrio ir pikto įvaizdina, įprastiniais terminais tariant (jų Krėvė nevartoja), kaip kovą tarp dangaus ir pragaro, Dievo ir demono. Žmogus — tai susvyravęs angelas, ir tasai susvyravimas yra jo pirmapradė nuodėmė, ištrėmusi jį iš dangaus ir pasmerkusi kančioms bei mirčiai. Kristus — tai Gailestingasis, kurį Dievas vadina savo mylimuoju Sūnumi, nors savosios Dievo Sūnaus sampratos autorius čia neryškina. Tuo būdu istorija ir jos prasmė šioje koncepcijoje yra žmogaus bandymo ir jo galutinio apsisprendimo metas.

Toliau veiksmas n ıkeliamas į žemę, į Palestinos šalį, ı istorinius Erodo Idumiečio valdymo ir Kristaus gimimo laikus. Čia vaizduojamas žadėtojo Mesijo belaukiančios izraelio tautos nerimas Jo atėjimo dienomis. Šioje dalyje apimamas laikotarpis nuo Kristaus gimimo ligi Erodo mirties.

Po epizodo „Prieaušrio metu", kuriame duodamas ryškus pavergtos izraelio tautos nuotaikų ir santykių vaizdas, sudaręs tolimesniam pasakojimui psichologinį bei visuomeninį foną, vaizduojami įvykiai mums daugiausia yra žinomi iš Evangelijų ir šiaip iš ano meto istorijos — Kristaus gimimas, Erodo pastangos surasti gimusį Kūdikėlį, Juozapo su Marija ir Jėzumi bėgimas bei jų gyvenimas (kaip Krėvė vaizduoja) pas esejus, netikro mesijo atsiradimas bei jo sukeltas sąjūdis, Erodo mirtis ir kita.

Taip pat jau šioje dalyje susitinkame su didžiąja dalimi asmenų, minimų Evangelijose ir susijusių su Kristaus gyvenimu. Čia matome ne tik Juozapą, Mariją ir Jėzų, Erodą, ano meto žydų vyriausius kunigus ir tautos vyresniuosius bei mokytojus, tris karalius (Krėvės knygoj — pirklį, astrologą ir karį), bet ir Simoną su kitais Kaparnaumo žvejais, būsimaisiais Kristaus mokiniais ir apaštalais, Jehuda iš Kerioto, būsimąjį išdaviką, Barabą ir kt.

Pastebėtina, kad, įvykius ir veikiamuosius asmenis imdamas iš Evangelijų, autorius daugeliu atvejų juos vaizduoja ir interpretuoja gana skirtingai nuo Evangelijų. Jau kalbėdami apie prologą matėme, kad autorius ten išvysto jo pirmapradės nuodėmės bei atpirkimo (nors šis terminas Krėvės koncepcijai nevisai tetinka) sampratas skirtingai nuo Šventraščio. Tą patį reiškinį pastebime ir toliau. Sustojęs ties Kristaus gimimu, Krėvė vaizduoja ir nepaprastos žvaigždės pasirodymą, ir Evangelijų minimą trijų išminčių atvykimą, ir piemenų girdimus padangėje nepaprastus garsus, lyg angelų giesmes. Tačiau Krėvė linkęs visa tai interpretuoti racionalistiškai ir natūralistiškai. Čia (Kristaus gimdymas vaizduojamas su visais šiurpiais moters klyksmais, su vaitojimais ir skausmingomis konvulsijomis ant žemės. Red.), trys karaliai arba

išminčiai neatvyksta pagarbinti gimusio Dievažmogio, bet jų — Babilono pirklių — karavanas atsitiktinai vyksta pro šalį. Nuostobūs garsai atrodo esą greičiausia tik karavano skambučių garsai, kurie tik sujaudintoj piemenų vaizduotėj virsta angelų giesmėmis ir t. t. Kad Erodas jieško Kūdikėlio, Juozapui praneša ne daugaus galybės, bet Mirjamos (Marijos) brolio sūnus. O Juozpas su Marija ir Kūdikėliu pabėga ne į Egiptą, bet pas gyvenančią atskirumoj esejų sektos bendruomenę ir čia pasilieka ligi Erodo mirties.

Panašiai skirtingai vaizduojami ir kai kurie kiti veikiamieji asmens. Pvz., Juozapas čia charakterizuojamas, kaip pagyvenęs žmogus, suaugusių vaikų tėvas, nežiūrėdamas žmonių atkalbinėjimų vedęs jauną dar nesubrendusią mergaitę. Simono tėvo Jonos žodžiais tariant, jis visada buvęs nelankscčios sielos, užsispyręs ir atkaklus. Supykęs dėl žmonių kalbų, jis buvęs palikęs savo šalį, bet svetur radęs tik vargą ir, jo priverstas, dabar vėl grįžtąs į tėviškę. Barrabas, kuris, atrodo, identifikuojamas su Evangelijose minimu dideliu piktadariu Barabu, čia vaizduojamas kaip karštos širdies jaunuolis, aistringai jieškąs tiesos. Bet ypač skiriasi Erodas nuo to, kaip jis įprasta vaizduoti. Krėvė jį parodo, kaip išmintingą ir didelių užsimojimų valdovą, helenų kultūros žmogų, kurį tik žydų fanatizmas privertęs imtis žiaurumų.

Tas skirtumas tarp Evangelijų ir Krėvės kūriny Kristaus gyvenimo bei su Jo gyvenimu susijusių įvykių vaizdavimo ir interpretavimo jau ir ankčiau buvo kritęs į akį. JAV leidžiamai „Naujajai Aušrai“ savo laiku įdėjus „Dangaus ir žemės sūnaus“ Kristaus gimimo epizodą, vienas JAV lietuvių laikraštis — netgi liberalinis — smarkiai priekaištavo „N. A.“. kad, būdama katalikiškas laikraštis, spausdinanti tokius nekatalikiškus dalykus.

Dėl to tenka pastebėti, jog kai kurie tų skirtumų nėra esminiai, o mums į akį krintą tik todėl, kad skiriasi nuo mūsų įprastinio tų dalykų vaizdavimosi. Bet yra ir esminių skirtumų, dėl kurių skaitytojas, jieškąs Krėvės kūriny ne tik aukšto meninio lygio vaizdų, bet ir evangelinės tiesos, jos čia ne vienu atveju neras (arba ras iškraipytą. Red.). Tačiau reikia kartu ir pridurti, kad autorius čia nerodo jokios tendencijos Kristų ar krikščionybę nuvertinti, suniekinti ar kovoti su ja. Nors kai kuriuos dalykus vaizduodamas bei interpretuodamas savaip, jis apie visa ką kalba su didele rimtimi, sakytume net su krikščioniška pagarba ir aiškia nuojauta bei pripažinimu tų dalykų aukštesnės ir nepaprastos, nors iš dalies paslėptos, prasmės. Ši autoriaus dispozicija labai žymiai užtušuoja tą skirtumą tarp Krėvės interpretacijos ir Evangelijų.

Žiūrint grynai literatūrinių šio kūrinio ypatybių, jį tenka skirti prie Krėvės orientalistinių raštų, surinktų „Rytų pasakų“ tome. Tik šiuo atveju vaizduojamas nebe indų ar kitų Rytų tautų gyvenimas ir dvasinis pasaulis, bet izraelio tautos.

Orientalistinis „Žemės vingių“ pobūdis atsiskleidžia ne tuo, kad čia vaizduojamas Rytų kraštas ir jo gyvenimas. Jame išviršinių Rytų vaizdų su jų gamtovaizdžiu, statyba, jų darbo įrankiais ir namų apyvokos reikmenimis bei kitais panašiais Rytams būdingais dalykais čia labai maža terandame. Lemiamos reikšmės šiuo atveju turi veikalo stilius.

Jau pačiame žodyne susitinkame su gana gausiais hebrajų, arabų ir kitų orientalinių tautų žodžiais, kurie vieni jau duoda kūriniui ganą ryškų orientalinį atspalvį. Juo labiau tas įspūdis sustiprinamas, kad daugeliu atvejų Krėvė net jau mūsų įprastus rytietiškus žodžius vartoja ne mūsų įprastinės formos ir kitus terminus vietoj mūsų įprastinių tam tikriems dalykams, pavz., C h a v a — Jieva, J e h u d a — Judas, J ė š u a — Jėzus, M o š ė — Mozė, p a r u š i m a i — fariziejai, M i r j a m a — Marija, M i z r a j i m a s — Egiptas ir t. t.

Bet dar daugiau šį stiliaus bruožą sustiprina Krėvės sakinio ir apskritai sintaksės ypatybės. Krėvės sakinio konstrukcija čia daugeliu atvejų labai žymiai skiriasi nuo mūsų įprastinės kasdieninės ir raštų kalbos, primindama Senojo Testamento, Evangelijų bei kitų hebrajų literatūros paminklų kalbą.

Rytietiškumą Krėvė dar papildo, duodamas tam tikriems žodžiams vaizdinių ir emocinių niuansų, kurių jie turi Rytuose arba specialiai hebrajuose, drauge vartodamas būdingų senovės hebrajams frazių, formulių, metaforinių išsireiškimų, alegorijų bei simbolių ir kitų panašių poetikos priemonių.

Šiomis priemonėmis autorius ir sukuria savo veikale tą orientalinę atmosferą, kuri mums leidžia gyvai pajusti Rytus, ypač izraelio tautos dvasią, nors optinio vaizdo beveik neduoda. Tuo keliu eidamas, Krėvė savaime nusikreipia beveik išimtinai į žmogaus psichinę tikrovę ir beveik tik pro ją atskleidžia daugelį kitų dalykų. (Epochos bruožai čia matomi taip pat per žmogų). Dėl šitų ypatumų „Dangaus ir žemės sūnų“ veikėjai, net epizodiniai, yra gyvi, su savo įvairiomis aistromis, su rytietiška vaizduote bei pasaulėjauta, su būdingaisiais tautiniais, socialiniais ir epochiniais bruožais.

„Žemės vingiuose“ veiksmo variklis yra ne koks paskiras asmuo, bet izraelio tautos mesianistinė idėja iš vienos pusės ir tragiškas tos tautos istorinis likimas iš antros. Šitie du priešingi dalykai palaiko paskiro asmens dvasioj ir visuomenėj įtampą, kuri, ypatingai dėl izraelio tautos temperamento, nuolat prasiveržia vis naujais konfliktais. Šioje veikalo daly Kristus dar nėra išėjęs į viešumą. Todėl tiesioginiu būdu Jis veiksmo dar nevaro pirmyn.

Savo idėjai iškelti reikalingus įvykius Krėvė čia vaizduoja ne ištisiniu pasakojimu, bet rodo juos paskirais vaizdais. Dalis jų yra monologiniai pasakojimai, bet dažniausiai vartojamas dialogas ir tai draminiu pavidalu.

Šitaip, trumpais bruožais, atrodo Krėvės „Dangaus ir žemės sūnų“ pasirodžiusioji pirmoji dalis turinio ir stiliaus atžvilgiu. Žinoma, paskirai paimtą vieną vaikalo pradžią nelengva tiksliai įvertinti. Toliau šio tomo dalykai gali įgauti visai kitos prasmės negu dabar atrodo. Bet jau ir dabar mes matome, kad savo naujame kūriny Krėvė vėl parodo savo kūrybinio talento dydį, kuris pasireiškia reto didingumo bei įspūdingumo vaizdais (pvz., prologe) ir meniniu vaizdų tikrumu iš izraelio tautos senovės. Jei ir nevisiems bus priimtinos kai kurios Krėvės idėjos, jo požiūris į Šventojo Rašto faktus, bet visiems imponuos ne tik autoriaus užsimojimas, jo veikalo nepaprasta problematika, bet taip pat jo kūrybinis pajėgumas, su kuriuo jis atkūrė šiame tome anos tolimos epochos ir taip savitą, tiek nuo mūsiškės skirtingą, izraelio tautos dvasią.

A. Gražiūnas.

Redakcijos prierašas. Ta pačia proga norime pastebėti, ar V. Krėvė neperdaug mėgsta dialogus, kuriuos jis dažnai vartoja draminiu pavidalu (su remarkomis). Tas pamėgimas, virtęs savotiška yda, juk padarė jo Šarūną sunkiai bepaskaitomą, nes veikalą perdaug ištęsė ir praskiedė. Ir „Dangaus ir žemės sūnuose“ — didelio masto kūriny — kai kuriuos įvykius, kurie neduoda dramatinės įtampos (pvz., piemenų epizodas prieš Kristaus gimimą), ar negeriau būtų buvę vaizduoti pasakojimo būdu. Vartojant dialogą išviršiniams už scenos vykstantiems įvykiams bei praeities faktams priminti, t. y. epiniams dalykams, to dialogo prireikia labai daug. Kadangi ir kitose „Dangaus ir žemės sūnų“ dalyse epinis elementas, atrodo, bus stiprus, tai jam epinės priemonės ir tiktų labiau negu dramatinės. Tai liudija ir „Žemės vingiai“. Nors čia dialogai įdomiai orientališkai nuspalvinti, tačiau tos vietos, kur autorius tarp dialogų, kad ir labai šykščiai, įterpia pasakojimą, atrodo gyvesnės.

VINCO JONIKO „PAKELEIVIAI“

Tremty (Vokietijoj) naujų knygų vis rečiau ir rečiau bepasirodo. Tuo pačiu lietuviška knyga rečiau beišeina iš spaudos ir visame laisvame pasauly, nes šiandien net stipriausia lietuvių kolonija JAV dar nėra tiek knygų leidimo suorganizavusi, kad jau iš ten sklistų pagrindiniai spinduliai. Todėl reikia džiaugtis, kad Vokietijoj su emigracijos potvyniu dar neviskas sunyko. Štai prieš mėnesį su viršum „Ventos“ leidykla išleido skoningai J. Dobkevičiūtės-Paukštienės iliustruotus Vinco Joniko „Pakeleivius“. Tai gana stambus (112 psl.) eilėraščių rinkinys.

Pasakysite: autoriaus vardas mažai girdėtas. Beveik taip. „Pakeleiviai“ — Vinco Joniko antrasis rinkinys. Nors V. Jonikas nebėra jaunuolio amžiaus, tačiau kaip poetas jis dar jaunas. Todėl jis taip pat savo eilėraščių neatrinko ir sudėjo turbūt viską, ką paskutiniaisiais karo metais Lietuvoj ir tremty (Vokietijoj) yra parašęs. Suprantama, kad šituo atveju kiekybė nustelbia kokybę.

Kita nesusiformavusio, poezijos kelio gerai nesuvokiančio poeto (ir drauge nusigyvenusio) žymė — progiškumas. Daugelis V. Joniko eilėraščių iš tikro yra padiktuoti aplinkybių — progų, o ne laisvai iš sielos ištryškusių. Tiesa, V. Joniko progos — rimtos ir garbingos, tačiau jos vis tiek lieka progomis. Jos labiausiai matyti penktame „Pakeleivių“ skyriuje — „Anapus lūkesių visų“, kur iš trylikos eilėraščių vienuolika yra eiliuoti nekrologai mirusiems — žymiems lietuviams ir artimiems autoriaus pažįstamiems. Tame skyriuje randame eilėraščius, skirtus Jagomastams (kuriuos atėję į Vilnių vokiečiai 1941 m. vasarą sušaudė), kun. Alfonsui Lipniūnui (mirusiam tik iš koncentracijos stovyklos išėjus) ir kitiems. Jei žymiems poetams tokie nekrologiniai eilėraščiai retai tepasiseka, tai nėra ko norėti, kad jie pasisektų pradedančiam. Tačiau atskiros strofos liudija, kad V. Jonikas turi šilto jausmo ir moka jį reikšti. Antai gana rūsčių strofų prirašęs apie paklydelę ir išdavikę Salomėją Nerį, V. Jonikas savo eilėraštį baigia tokiu šiltu gabalėliu:

O kai sugrįš pavasariai,
Kur diemedžiai šlamėjo,
Kaltes atleis ir seseriai
Lakštutei Salomėjai?

Apie kankinio kun. Alf. Lipniūno didelę misiją Vilniaus Šv. Jono bažnyčioj Jonikas šitaip originaliai išsireiškia:

Sutrunijo šventkapiuose urnos,
Iš jų sprogo baltaspurgės gėlės —
Ir prabilo Vilniuj auksaburnis
Švento Jono jaunas kunigėlis.

Šitas paralelizmas išlaikytas lietuvių lyrikos tradicijų dvasioj, tačiau pats vaizdas visai originalus, gerai išreiškia kun. Alf. Lipniūno pamokslų sukeliamą įspūdį.

Nuo graikų senovės yra įprasta, apgiedant jaunos merginos mirtį, kontrasto būdu prisiminti vestuvių šventę, o pačią mirtį, simbolizuoti, kaip jaunąjį ar jaunąją. V. Jonikas mums ją parodo, kaip anytą:

Jau sutiktuvių maršo girdi aidą
Ir puotos žiburius jau tviskančius matai,
O kaip keistai! Anyta tavo veidą
Bučiuoja gadžiai, tik šaltai, šaltai...

Gana progiškas yra ir rinkinio skyrius „Pražydo žemė raudonai“. Čia sudėti eilėraščiai parašyti aktualiomis — karo ir mūsų tėvynės okupacijos — temomis. Apie tai mums byloja patys eilėraščių vardai, kaip „Žygio maršas“, „Kovos daina“, „Partizanė“, „Sužeistasis“, „Nežinomas Karys“. Tarp šitų ir kitų eilėraščių, kuriuose atsispindi kario mintys ir jausmai, išsiskiria „Nežinomo tėvo rauda“. Tai trumputis (trijų strofų) kūrinėlis, bet jis yra vienas gerųjų šiame rinkiny: jame nėra filosofavimų ir retorikos, o jausmas tiesioginis, išreikštas paprastomis priemonėmis.

Nėra laisvas nuo proginio šešėlio ir pirmasis rinkinio skyrius „Benamių Dievo pėdsakais“. Autorius šito skyriaus eilėraščiuose lyg ješko paralėlių tarp Kristaus gyvenimo momentų ir tremtinių. Tačiau pats eilėraščių dėjimas pagal Kristaus gyvenimo momentus atskleidžia iš dalies sistemą. O ji taip pat diktuoja ir neleidžia autoriui jaustis laisvam. Bet jau šitame skyriuje nusisekusių eilėraščių daugiau. Prie jų galima priskirti „Gegužės vakaro praeivį“, „Gundymus“, „Viešpaties grįžimą“. Bet šitame pastarajame eilėrašty, atrodo, pasireiškia B. Brazdžionio įtaka (tai vėl reiškinys būdingas jauniesiems). Atrodo, kad Brazdžionio poezijos reminiscencijų yra šitokiose „Didžiojo laukimo nakties“ strofose:

Susirinks ir vergai, ir karaliai,
Tyrų valkatos, rūstūs kaip žvėrys,
Pasiklaust, kas jų dalią nualino,
Kas jų pirmgimio teisę pragėrė.

Nusilenks žilagalviai įžymūs,
Mokslais jūras, padanges išvertę
Pasiklausti, kaip laimė pažymima,
Kuo gyvenimo prasmę atsverti.

Laisviausiai susidarę, nesusirišant su progomis ar kokia sistema, yra du skyriai, įvardinti „Ugniakurai prie vieškelio“ ir „Tolimos melodijos“. Ypač šiame pastarajame nusisekusių eilėraščių daugiausia. Tiesa, kai kur nuaidi Maironis, kai kur Aistis, bet yra tokių, kurių koncepcija visai originali, kaip antai, „Balti Drugiai“:

Pabudino švelni giesmė pagojų,
Aidais virpėdama džiugiais.
Aš pakeliu akis, — žiedų varpais linguoja
Balti drugiai.

Rytojaus liūdesį regėjau dar iš tolo
Ir burtais lepinaus pigiais:
Aš ištiesiu rankas, — į jas aistringai puola
Balti drugiai.

Širdis per svaigulį rudens nebeišgirsta,
Aidais dūsaujančio baugiais.
Aš paliečiu ranka, — žieduos sušalę miršta
Balti drugiai.

Galėtume pacituoti ir kitų neilgų eilėraščių, kurie taip pat parodytų, kad V. Jonikas sugeba sudaryti nuotaiką, tiek optiniais vaizdais, tiek muzikaliniu skambesiu. O tai sako, kad V. Jonikas turi poetinio talento. Tik jis turi save kontroliuoti, rinktis poetinių priemonių iš savo pažįstamos aplinkos, nepasiduoti lengvumo gundymams, nesileisti į retorinius ilgus išvystymus, nes kas poeziją lengvai rašo, tas prirašo daugiausia vidutinių ir menkų dalykų. O juk meno ir literatūros gyvenime daugiau sveria kokybė, bet ne kiekybė. Kai talentas yra, tą kokybę sustiprina vidaus kultūra —žymių poetų, rašytojų, filosofų ir mistikų skaitymas. V. Jonikui Dievo duotą liepsnelę ir linkime puoselėti, kad ji labiau sužėrėtų savo aplinkos spalvomis.

J. G. Miliušis.

PRANCŪZIŠKA KNYGA APIE ŽEMAITIŠKĄ „LOKĮ“

Neseniai Baden-Badene iš spaudos išėjo puiki knyga (316 psl. in quarto). Jos branduolį sudaro žymaus prancūzų novelisto Prosper Mérimée novelė Lokis, kurios veiksmas vystosi Žemaitijoj, žemaičių bajorų aplinkoj. Šita paskutinė P. Mérimée novelė prancūzų kalboj yra vienintelis dailiosios literatūros kūrinys apie Lietuvą, žinoma, jei neskaitysime mūsų amžiuje parašyto Jean Mauclère „La Fille du Haff“ romano. Tačiau „Lokio“ knygoj daugiau negu pačiam P. Mérimée kūriniui vietos skirta novelės genezei, jos šaltiniams bei įtakoms ir jos komentarams. Šitą mokslinę dalį su didele erudicija ir su visu moderniniu mokslo aparatu labai kruopščiai parašė buv. Vyt. D. Universiteto profesorius Raymond Schmittlein. Jo išvadžiojimai ir komentarai, kiek jie liečia Lietuvą, jos praeitį, papročius ir kalbą, parašyti objektyviai be priekaišto. Tas p. R. Schmittleino objektyvumas lenkams ir kai kuriems jų bičiuliams gali net nepatikti, nes lig šiol jie buvo įpratę, kad į Lietuvą ir jos praeitį

prancūzai žiūrėtų lenkų akimis. R. Schmittleinas, kuris, per keletą metų gyvendamas Lietuvoj, turėjo progos pats tiesiog su Lietuva ir lietuviais susipažinti, sugebėjo į susipynusius lietuvių-lenkų santykius, kurie taip pat atsiskleidžia „Lokio“ novelėj, pažiūrėti savarankiškai. Todėl už jo komentarus ir už visą knygą mes R. Schmittleinui tegalime būti tik dėkingi. Mums ypač malonu, kad knyga, kur nemaža kalbama apie Lietuvos praeitį, yra išleista labai gražiai, tiesiog prabangiškai — įdėtas spalvotas istorinės Lietuvos žemėlapis, darytas, rodos, XVIII amž. Nürnberge, ir daug dokumentinių iliustarcijų. Tačiau žymiausia R. Schmittleino knygos puošmena yra V. K. J o n y n o 37 originalinės graviūros medyje. Vienos jų užima visą puslapį, kitos pavaduoja vinjetes. Visos jos atskleidžia puikią ir be galo kruopščią Jonyno techniką. Tačiau gražiausios bene bus 137, 147, 170, 176, 234, 250, 270 puslapiuose. Žiūrint į šią puikią R. Schmittleino knygą, nenoromis kyla klausimas, kada lietuviai susilauks, jei ne tokio prabangiško laidimo, tai bent tokių gražių graviūrų, kaip P. Mérimée „Lokys“. Daugelis mūsų žino, kad mes pasauliui galime būti reikalingi tik savo kultūra, tačiau praktikoje mes darome priešingai.

J. Grinius

R E L I G I J A

Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo. — Buvo didelis pop. Pijaus XII apdairumas, kad jis 1945 m. pabaigoje į pakrikusią Vokietiją pasiuntė specialią savo Misiją su arkiv. Ch. Chiarlo priekyje ir jai pavedė sutvarkyti religinius tremtinių reikalus. Nenorėdama grįžti į bolševikų okupuotas savo tėvynes ir negalėdama greitomis išemigruoti kur kitur, didžiulė tremtinių masė buvo priversta pasilikti ilgesnį laiką Vokietijoje ir čia kaip nors susitvarkyti. Pragyvenimo reikalus jau buvo sutvarkiusi UNRRA. Reikėjo tad, kad būtų sutvarkyti ir dvasiniai reikalai. Popiežiaus Misijos uždavinys kaip tik ir buvo suteikti tremtiniams dvasinę pagalbą. Šį keblų uždavinį Misija išsprendė tokiu būdu, kad beveik visoms Vokietijoje esančioms tautinėms tremtinių grupėms ji paskyrė tautinius Delegatus ir jiems pavedė visų jų tautiečių „clericorum et fidelium“ religinį ir moralinį aprūpinimą „adsistentiam religiosam et moralem“ (plg. Auka 4, p. 3). Nors nė vienas tautinių delegatų nebuvo parinktas iš vyskupų (neviena tremtinių grupė pabėgusių vyskupų turėjo), tačiau suteiktos jiems teisės buvo v y s k u p i š k o s. Jie galėjo teikti sutvirtinimo Sakramentą; klausyti išpažinčių visoje Vokietijoje ir Austrijoje; dispensuoti savo tautiečius nuo kliudomųjų ir ardomųjų moterystės kliūčių; teikti popiežišką palaiminimą, lankydami stovyklas; duoti atlaidų; atleisti nuo privatinių įžadų ir tt. Tuo būdu tautiniai delegatai buvo pastatyti ordinarais savai tremtinių tautybei.

Lietuviams Tautiniu Delegatu buvo paskirtas, kaip žinome, kan. Feliksas K a p o č i u s. Supratęs savo plačias ir atsakingas pareigas ir jų reikšmę ne tik grynai religiniam, bet sykiu ir tautiniam lietuvių reikalui, jis tuojau suorganizavo T a u t i n ę D e l e g a t ū r ą, pasikviesdamas puikių bendradarbių: kun. J. Avižą, kun. Dr. J. Gutauską, kun. St. Ylą, kun. A. Šidlauską, vėliau kun. Dr. J. Vaišnorą, ir kun. S. Morkūną. Jau 1946 m pavasarį mūsų religinės, bendruomenės organizacinis tvarkymas buvo baigtas. Visas lietuvių gyvenamas plotas buvo paskirstytas į dekanijas, o šios į kapelianijas: kiekviena stovykla sudarė lietuvišką parapiją su parapijos teisėmis, nors oficialiai šiuo vardu ir nesivadino. Tuo būdu buvo sudaryti griaučiai, į kuriuos atsirėmęs galėjo toliau vystytis religinis mūsų gyvenimas.

Čia tad mums ir darosi įdomu įžvelgti, kokios idėjos buvo padėtos į Tautinės Delegatūros veiklą; koki planai buvo užmesti ir kokios kliūtys trejų metų (1946—48) kelyje buvo sutiktos. Tai ypač svarbu, kad Tautinė Delegatūra yra vienintelis atsitikimas mūsų bažnytinėje istorijoje. Todėl jos veiklos apibūdinimas gali mesti nemaža šviesos ir dabarčiai suprasti ir ateičiai paruošti.

R e l i g i n i u a t ž v i l g i u Delegatūros veikla ėjo G y v o s i o s K a t a l i k y b ė s l i n k m e. Jau 1946 m. rudenį buvo pradėta atgaivinti kat. Akcija tremtyje. Kan. F. Kapočiaus pastoracinis laiškas šiuo reikalu (1946. rugs. 29 d.) nubrėžė gaires; kurios buvo reikšmingos ne tik tremtyje, bet kurios pasiliks kaip paraginimas ir ateičiai. Lietuvoje, kaip žinome, kat. Akcija buvo atremta į atskiras organizacijas (Ateitininkų, Pavasarininkų, Moterų, Vyrų, Darbininkų, Mokytojų ir tt). Tuo tarpu tremtyje jos centru buvo padaryta p a r a p i j i n ė b e n d r u o m e n ė. Tai buvo didelės reikšmės posūkis. Minėtame laiške buvo teisingai pasakyta: „Jeigu kat. Akcijos uždavinys yra nešti Kristaus dvasią į visus luomus, į visas sritis, į visas institucijas, tai niekur šitas atnaujinimo visuotinumas geriau nepasireiškia, kaip parapijoje. Parapijos bendruomenė apima visus gyvenimo pradus, visus žmones, visus luomus bei profesijas su socialinėmis ir psichologinėmis jų skirtybėmis. Įtraukus parapijiečius į kat. Akcijos darbus, apaštalavimas savaime darosi visuotinis ir su visu šiuo margu gyvenimu tiesioginiu būdu susietas“ (Auka 4, 130 p.). Grįsti kat. Akciją parapijine bendruomene buvo norima ir Lietuvoje. Tačiau anuo metu ši idėja nerado pritarimo. Tiesa, priešų, ypač iš politiškai galvojančių žmonių tarpo ji turėjo ir tremtyje. Kai kas būkštavo, kad čia iškreipiama pačios kat. Akcijos esmė. Tačiau, nepaisant šių sunkenybių, naujoji kat. Akcijos kryptis buvo pravesta. Buvo sukurtas kat. Akcijos Centras, Studijų Centras, branduolių (vyrų, moterų, jaunimo ir vaikų) vadovybės; beveik visose stovyklose buvo sukurti kat. Akcijos komitetai. Kai kurie skyriai veikė labai gražiai, parodydami, jog p a r a p i j i n ė b e n d r u o m e n ė i š t i k r o y r a v a i s i n g a k a t. A k c i j o s a t r a m a. Jeigu šis veikimas neišsivystė, kaip buvo laukiama, tai čia daugiausia kaltas visas tremties gyvenimas, neleidęs mūsų planams subręsti ir apimti gilesnes žmogaus sielos sritis. Mes gyvenome tartum laukiamojoje stoties salėje ir todėl nestatėme nieko pastovaus. Tačiau pradėta kat. Akcijos kryptis nebus pamiršta. Bandymą — bent principialiai — mes laikome pavykusiu. Grįžę Tėvynėn, mėginsime jį realizuoti jau ilgesniam laikui ir platesniu mastu.

Antroji žymė, kuri liudija Delegatūros kelią Gyvosios Katalikybės linkme, buvo pastangos į t r a u k t i p a s a u l i n i n k u s į r e l i g i n į, n e t s p e c i a l i a i p a s t o r a c i n į d a r b ą. Ar imsime kunigų studijų-susitelkimo dienas Hanau (1946 m.), ar kat. Akcijos suvažiavimus Scheinfelde, Tübingene ir Seedorfe, ar kapelionų konferenciją Fuldoje (1947); ar kat. Akcijos statutą, ar medžiagos paruošimą įvairioms šventėms; ar šiaip kuriuos kitus svarbesnius darbus, — visur Delegatūra kviesdavosi talkon pasauliininkus. Ji gerai suprato, kad Dievo Karalystės kūrimas yra visų tikinčiųjų, ne vienų tik kunigų uždavinys. Kai kas iš nesusipratimo prikaišiodavo Delegatūrai, esą ji nustumianti kunigus į šalį. Iš tikro, kunigų nustūmimo čia anaiptol nebuvo, nes kunigai vadovavo, o pasaulininkai tik pagelbėjo, tik dalyvavo kunigų apaštalavime, ko pop. Pijus XI ypatingai siekė ir skatino. Šiuo atžvilgiu Delegatūra taip pat įspėjo laiko balsą, nepaisydama, kad kai kurie konservatyvūs kunigai ir murmėjo. Juk Dievo Karalystei nesvarbu, k a s jos uždavinius atlieka; svarbu k a i p atlieka.

T a u t i n i u a t ž v i l g i u Delegatūros veikla ėjo l i e t u v i š k u m o p a b r ė ž i m o l i n k m e. Tiesa, De-

legatūra, kaip religinė institucija, neturėjo uždavinio rūpintis specialiais mūsų Tautos išlaisvinimo reikalais. Tam buvo kiti organai. Vis dėlto ji suprato, kad tautiškumas, kaip Vl. Solovjovas savo metu yra pasakęs, „yra tam tikra dieviškoji jėga, kuri yra būtina įvykti Dievo Karalystei ir įsigalėti Dievo Valiai žemėje“ (Nat. u. polit. Betracht. 38 p. Stuttgart 1922). Todėl visuose savo darbuose, net ir aiškai religiniuose, Delegatūra stengėsi gaivinti mumyse Tėvynės nuolatinį prisiminimą, palaikyti lietuviškus papročius, žadinti tautinę sąmonę. Šiam reikalui ji buvo paskelbusi noveną už Tėvynę (1946); rožančiaus pamaldas skatino aukoti už kenčiančią Lietuvą (1946); popiežiaus minėjimą jungė su Lietuva (1947); Kalėdų ir Naujųjų metų šventes skatino pravesti lietuviškoje dvasioje pagal mūsų papročius (1946); ypatingai pabrėžė ir išvystė šv. Kazimiero kultą; paminėjo specialiais pastoraciniais laiškais valstybinių švenčių, ypač vasasario 16 d. 1948 metais, skirdama šiai svarbiai 30 metų sukakčiai apžvalginį įvertinamąjį laišką. Šiuo atžvilgiu Delegatūra iškyla mūsų tremtyje kaip ypatingai šviesi institucija, kuri nepraleido nė vienos progos paraginti mus būti lietuviais. Iš jos gali pasimokyti ir visos kitos mūsiškės bažnytinės institucijos, kurioms teko ar teks vadovauti emigracijoje. Visi, kurie apaštalauja Dievo Karalystei turi atsiminti, kad nutautinimas reiškia dažnai ir nureliginimą. Priešingai, iš religinių tautos gėrybių, pasak J. Bröggerio, „prabyla praėjusieji laikai; jose gyvena tėvų tradicijos; jos paneria žmogų į tą gilią religingumo srovę, kuri teka tautoje. Todėl šitų gėrybių ugdymas žadina viltį, kad vaikystės dienų meilė religijai pasiliks visada, kaip pasilieka meilė ir ištikimybė pačiai tėviškei“ (Theologie u. Glaube, 1924 m. 193 p.) Taigi gaivinti tautines religines tradicijas, išlaikyti mūsų tėvų tikėjimo būdą yra ne tik tautinė, bet sykiu ir religinė pareiga. Šią pareigą Delegatūra atliko pavyzdingai. Linkime, kad šituo keliu eitų mūsų visi kunigai emigracijoje ir kad jiems netektų išgirsti tų skaudžių priekaištų, kurių šiandien tenka girdėti kai kuriems Amerikos kunigams.

Visuomeniniu atžvilgiu Delegatūra pasirinko krikščioniškojo solidarumo kelią. Ji nepataikavo nė vienai grupei, tačiau nė vienos neatstūmė. Traukdama į religinį darbą pasaulininkus, ji nežiūrėjo partinio skirtumo, bet jieškojo žmonių, kurie gali ir sutinka jos uždedamas pareigas eiti. Todėl ir kat. Akcijos padaliniuose ir vyr. Vadovybėje mes matėme žmonių iš visokių srovių, net buvusių varpininkų, kurie tačiau jau buvo grįžę prie Viešpaties altoriaus. Kad šis dalykas kai kam taip pat nepatiko, kad kai kas norėjo, jog vienos grupės žmonės turėtų monopolį šiose pareigose, yra visiškai suprantama, nes dar netolimi laikai, kada mums tautininkai prikaišiodavo, jog mūsų kat. Akcijos organizacijos esančijos pajungtos vienos politinės grupės tarnybai. Deja, šis priekaištas nebuvo visai be pagrindo, nes vienas kitas iškrypimas pasitaikė. Delegatūros veikla kaip tik sulaužė šitą nelemtą tradiciją ir padarė, kad visi kat. Akcijos vienetai tarnautų Dievo Karalystei; kad jos vartai būtų atverti kiekvienam geros valios žmogui. Kat. Akcijos nupolitinimas yra vienas iš didžiausių Delegatūros nuopelnų.

Didžiausios reikšmės šioje srityje turės skautų problemos išsprendimas. Keliolika metų mūsoji skautų organizacija buvo visiškai nutolusi nuo Bažnyčios įtakos. Suvalstybinta ji pakluso pasauliškiams vadams, bet neturėjo nei kapelionų, nei jokio religinio auklėjimo. Todėl kai tremtyje ji buvo atkuriama, Delegatūra dėjo pastangų, kad šis nenormalumas būtų atitiestas; kad tūkstančiai lietuviškojo jaunimo skautuose nebūtų vedami indiferentizmo linkme. Šiam reikalui buvo į skautų statutą įtraukti atitinkami religinį auklėjimą garantuojantieji paragrafai; visiems skautų padaliniams buvo paskirti kapelionai; sudaryta aiški ir nuosekli religinio auklėjimo programa. Be abejo, praktikoje pasitaikė nevienas nesklandumas, nes per keliolika metų indiferentiškai išauginti skautų vadai nenorėjo leisti į jų eiles grįžti religinei dvasiai, o kai kurie skautų vadai net tyčiom tai kliudė: patylomis skleidė priešingas idėjas bei nuotaikas, sabotavo kapelionus, o kai kur ir patys kapelionai nepasistengė prisitaikyti prie skautų dvasios. Tai jausdama, budėjo ne tik Delegatūra, bet drauge ir vyr. skautų vadovybė, kurios garbei reikia pasakyti, kad ji šalino visus tuos nesklandumus, net mesdama iš skautų eilių žmones, kurių gyvenimas nesiderino su krikščionių religija. Pasukti skautus nuo indeferentizmo krypties, be abejo yra ne dviejų-trijų metų uždavinys. Jis reikia ir toliau su dideliu atsargumu ir atsidėjimu tęsti.

Greta kitų vienas svarbiausių Delegatūros darbų buvo religinio ir dorovinio turinio knygų leidimas. Tam reikalui veikė specialus spaudos skyrius, kuriam vadovavo kun. St. Yla. Jis šitą savo skyrių vedė su dideliu pasiaukojimu, skirdamas leidžiamai spaudai ne tik savo sveikatą, pakirstą Stutthofo koncentracijos stovykloj, bet ir kuklias asmenines pajamas.

Spaudos skyriaus veikla svarbiausia buvo nukreipta į kunigus, į šeimą ir į jaunimą. Kunigų dvasiniam veiklumui žadinti ir jų pastoracijai pagelbėti buvo leidžiamas sielovados žurnalas „Auka“, opiems šeimos klausimams nagrinėti buvo išleistos penkios didokos brošiūros, bet daugiausia leidinių buvo skirta jaunimui (vadovėlių ir doroviškai religinio turinio knygų). Ir čia buvo pasinaudota pasauliečių talka. Šitokiu būdu spaudos skyrius labai skoningai išleido 24 leidinius. Tiesiog reikia stebėtis ta veikla iš nieko.

Iš aukščiau suminėtų svarbesnių veikimo sričių ir pobūdžio matyti, kad Popiežiaus Misijos Delegatūros lietuviams veikla ėjo Gyvosios Katalikybės kryptimi, drauge stiprindama lietuviškumą ir siekdama plataus krikščioniško solidarumo. Jeigu praktikoje neviskas pavyko, kas Delegatūros buvo užsimota, tai principialiai jos pasirinktas kelias buvo teisingas. Savo veiklos idėjomis Delegatūra lietuviams pasiliks bažnytinėje ir tautinėje mūsų istorijoje, kaip neužmirštamas mėginimas juo labiau, kad per Tautinę Delegatūrą svetimoje žemėje, kad ir susiaurintu mastu, per trejetą metų reiškėsi lyg Lietuvos bažnytinės provincijos tęsinys. Šitokią Bažnyčios kanonais nenumatytą privilegiją didžioji daugumą kunigų ir pasauliečių teisingai suprato ir Delegatūrą rėmė, kuo, galėjo. Tačiau, gaila, buvo nevienas net aukštai stovįs lietuvis, kuris Delegatūros svarbos neįvertino, o vienas kitas net kenkė. Argi pakankamai ji buvo įvertinta, kad tie, kam tai priderėjo (pirmiausia gal ministrui Girdvainiui, Lietuvos atstovui prie Šventojo Sosto), nė vieno Delegatūros nario nepristatė Romos kurijai paaukštinti, kai tuo tarpu kanauninkų ir garbės kanauninkų titulus Delegatūros gyvenimo pabaigoj gavo keli kunigai. Krikščioniškai galvojant, visai tinka, kad geri darbai neatžymimi titulais, bet ar tai tinka žmogiškai ir tautiškai jaučiant?

Tačiau Popiežiaus Misijos Tautinės Delegatūros veikloje pasireiškė ir tam tikri trūkumai ir buvo sutiktos tam tikros kliūtys. Viena jų buvo ta pati, kuri slėgė nevieną gražų tremtinių kultūrinį darbą, būtent lėšų stoka. Ji trukdė Delegatūros darbą iš pat pirmų dienų.

Delegatas gavo plačius vyskupiškus įgaliojimus, bet jam nebuvo paskirta jokių lėšų darbams vykdyti. Tremtiniai savo vyriausiam religinių reikalų tvarkytojui taip pat negalėjo efektyviai ateiti į pagelbą, nes patys buvo bepinigiai, mintą iš svetimos malonės. Kad būtų suprantama sunki materialiniu atžvilgiu Delegatūros padėtis veiklos pra-

džioje, reikia priminti, kad tremtiniai kai kuriose stovyklose net rinko aukas maistu iš negausaus gaunamo stovyklos gyventojų racijono. Kai gana piniginges institucijos, skirtos tremtiniams, Delegatūrai į pagelbą efektyviai neatėjo, gelbstinčią ranką per okeaną ištiesė toli nuo tremties vargų stovį lietuviai — Amerikos lietuvių kunigai priešaky su prel. kun. J. Balkūnu ir kunigu Pr. Juru. Juos ir matome pagerbtus paskutiniame „Aukos" (4-me) numery.

Bet Tautinės Delegatūros veikla turėjo ir specifinių trūkumų ir specifinių kliūčių, kurie pastojo kelia jos sumanymams. Antai, Delegatūra buvo suprojektavusi dar 1946 m. lietuviškąją seminariją, kad lietuviškajam kunigijos prieaugliui nereiktų kankintis vokiškose seminarijose, kurių auklėjimo dvasia mums yra tokia svetima. Deja, šis projektas nepavyko. Katalikiškos akcijos darbas buvo ištisais metais suvėlintas: idėja mesta ir statuto projektas paruoštas 1946 m. rudenį, o paskelbtas tik 1947 m. vasarą. Sukurta kat. Akcijos Caritas ryškesnio veikimo neparodė. Maldos už Lietuvą diena visame pasauly nebuvo gauta, nors tūkstantiniai tremtinių parašai popiežiui įteikti. Užsimojimai sujungti visuomenines katalikų sroves, išskyrus formalinį jų pažadą ieškoti vienybės kelių, nepavyko. Kas gi tat pastojo kelią šiems gražiems ir kitiems menkesniems Delegatūros sumanymams?

Iš šalies žiūrint, matyti dvi ryškesnės kliūtys. Viena jų glūdi pačioje Delegatūroje. Ją būtų galima apibudinti, kaip stoką išvidinės valios laužti. Veikiant nenormaliose gyvenimo aplinkybėse ne kartą pasitaiko reikalo ne tik nepaisyti, ką kiti pasakys, bet net eiti prieš kitų valią ir savo idėją pravesti iki galo. Tuo tarpu Delegatūros darbuose šitokio ryžtingumo kaip tik kartais stigo. Delegatūra nesykį perdaug ir perilgai savo projektus svarstydavo, žinoma, vedama geros valios prisitaikyti prie kitokių pažiūrų ir išgirsti visų nuomones. Tačiau tai kaštavo laiko, o laikas mums buvo duotas labai trumpas. Šitas neryžtingumas kaip tik suvėlino kat. Akcijos praktinį organizavimą, nepatarnavo karitatyviniams Delegatūros darbams išvystyti, o noras iš anksto gauti pritarimą palaidojo lietuviškos seminarijos idėją. Stigo ryžtingumo ir kunigų darbą tvarkant bei jų gyvenimą prižiūrint. Pavyzdžiui, vienose stovyklose kunigų buvo perdaug, o kitur jų stigo. Nepajėgta taip pat apsnūdusių kunigų išjudinti ir įtraukti į aktyvų apaštalavimo darbą. Šitais pavyzdžiais nenorime pasakyti, kad ryžtingumo tautinei Delegatūrai būtų visai nebuvę. Kai kada jis reiškėsi gana gražiai ir tikrai patvariai.

Kita žymi specifinė kliūtis Delegatūros veikloje, šiandien paaiški, kai atsiverčiame „Aukos" nr. 4 ir ten tarp Delegatūros moralinių ir materialinių rėmėjų nerandame lietuvių vyskupų atvaizdų. Taigi čia, kad ir netiesioginiu būdu, atsiskleidžia lietuvių vyskupų ir Delegatūros nesutarimas, kuris buvo pastebimas nuo 1946 metų pradžios. Nežinome, ar formaliai mūsų vyskupai priklausė Delegatūros jurisdikcijai, ar ne. Gal formaliai tarp tų dviejų autoritetų suskilimo ir nebuvo, tačiau praktiškai religinių-moralinių, o su jais susijusių kultūrinių bei karitatyvinių reikalų aprūpinimas buvo suskilęs. Taip buvo, nes ir pati bažnytinė vadovybė tremty buvo dvilypė: viena specialiai Šv. Sosto tremties reikalams paskirta, bet nepašvęsta (Delegatas), antra pašvęsta, bet tremtinių reikalams nepaskirta (vyskupai). Todėl dvylipavosi ir institucijos, ir darbai, ir direktyvos. Vyskupai turėjo Caritas Lituana, Delegatūra — kat. Akcijos Caritas; vyskupai skelbė tikintiesiems ganytojiškus laiškus, Delegatas — pastoracinius; vyskupai turėjo savo fondą kultūriniams reikalams (spaudai, organizacijoms), Delegatūra — savo; vyskupai lankė stovyklas ir Sutvirtinimo Sakramentą teikė vienų kunigų pakviesti, Delegatas — kitų ir tt. Dėl to suskilimo kentėjo ir šalpos reikalai, ir kat. Akcijos darbas, ir seminarijos steigimo projektas, ir kultūriniai reikalai. Dėl to, atrodė, net kentėjo pastoraciniai ir disciplinariniai reikalai. Buvo kunigų, kurie ne tik į patarimus ir paskatinimus, duotus Delegatūros, bet ir į aiškius jos patvarkymus žiūrėjo pro pirštus, savo neveiklumą arba nejautrumą drausmei kartais teisindami tuo, kad vyskupai Delegatūros veiklai nepritarią ir kad klausydami Delegatūros jie galį turėti nemalonumų grįžę į Tėvynę.

Dėl šito vyskupų ir Delegatūros nesutarimo mes nenorime nė vienos pusės kaltinti ar teisinti. Be kitko, čia daug lėmė ir tam tikra politinė galvosena, kuri įsiskverbė net į bažnytinį gyvenimą ir stengėsi jį išnaudoti savo reikalams, blogai iškomentuodama savo konkurento darbus ir gindama savo prestižą. Šitos politinės galvosenos žmonės, išeidami ne iš religinių, bet iš politinių sumetimų, gandus apie „heretikus" pernai rudenį permetė į JAV lietuvių tarpą. Ten vieni rašė spaudoj (Clevelando „Dirva"), kiti pusiau viešai ir patylomis „informavo" taip, lyg kad tik vieni informatoriai tebuvo šviesūs ir be šešėlio. Apie tai čia tenka kalbėti su liūdesiu ir skausmu, kad tie žmonės, kurie kaltina katalikus tremtinius dėl suskilimo, žinotų kur yra viena svarbiųjų priežasčių. Tas vyskupų ir Delegatūros nesutarimas, kuris buvo kraujuojanti žaizda tremties katalikų gyvenime, parodo, kaip blogai gali pasitarnauti politinės galvosenos žmonės, kai jie į bažnytinius-religinius reikalus pažiūri politiškai. Pagaliau tai rodo, kaip reikalinga buvo Kristaus malda Paskutinės Vakarienės metu, „kad jie būtų viena" (Jon. XVII, 11).

Nepaisant šitų išviršinių ir išvidinių kliūčių, vis dėlto Tautinės Delegatūros veikimas pasiliks neišdildomas mūsų tremties istorijoje. Jos išvaryta vaga pasiliks. Visai teisingai Popiežiaus Misijos šefas J. E. vysk. A. Munch savo laiške kan. F. Kapočiui pastebėjo, kad Delegatūros veiklą „Jūsų tautos istorija neabejotinai įrašys į savo lapus ryškiauisomis raidėmis" (Auka Nr. 4, 145 p.); ir kad „Šventasis Tėvas pačiu aukščiausiu pagyrimu ir tėvišku dėkingumu Jūsų veiklą aprobuoja" (ibd. 146 p.).

J. Gudonis

VISUOMENĖ

Politika ir religija. — Lygiai prieš šimtą metų garsusis ano laiko sociologas ir diplomatas Donoso Cortès Ispanijos parlamente pasakė kalbą apie diktatūrą. Joje tarp kitų įdomių dalykų jis palietė ir religijos bei politikos priešginybę, iš kurios, Cortès nuomone, kaip tik ir išauga despotizmas. „Mano Ponai, kalbėjo Cortès. — Baisus yra žodis, tačiau mes neturime jo išsigąsti, jei jis liudija tiesą. Ir aš esu pasiryžęs pasakyti tiesą: laisvė yra nebegyva. Ji nebeprisikels nei po trijų dienų, nei po trijų metų, gal net nei po trijų šimtmečių. Jūs baisitės tiranija, kurią mes turime kęsti. Tačiau kokiu menkniekiu jūs baisitės! Juk jūs pergyvensite dar daug baisesnių dalykų. Ir aš jus prašau, mano ponai, įsidėti mano žodžius gerai į atmintį, nes tai, ką jums pasakysiu, ir tie įvykiai, kuriuos artimesnėje ar tolimesnėje ateityje, bet kiekvienu atveju ne per daug tolimoje, jums įspėsiu, raidiškai išsipildys. Jūsų visų klaidų pagrindas yra tas, kad jūs nežinote, kokia kryptimi eina civilizacija ir pasaulis. Jūs tikite, kad civilizacija ir pasaulis žengia priekin. Tačiau iš tikro civilizacija ir pasaulis eina atgal. Mano ponai! Milžiniškais žingsniais pasaulis eina prie įsteigimo baisios, viską naikinančios despotijos, kokios žmonės niekados dar nebuvo pergy-

venę. Prie jos eina civilizacija, prie jos eina pasaulis. Man nereikia būti pranašu, kad tai pramatyčiau. Man pakanka tik iš vieno taško pažvelgti į baisų sąryšį visų žmogiškųjų įvykių, būtent: iš Katalikybės taško.

Mano ponai! Yra tik dvi galimos įtakos: viena išvidinė, antra išviršinė, viena religinė, antra politinė. Pati jų prigimtis padaro, kad, kylant religinės įtakos termometrui, smunka politinis termometras ir atvirkščiai: smunkant religijos termometrui, kyla politinis termometras, vadinasi, didėja politinė įtaka arba tiranija. Tai yra žmonijos dėsnis, dėsnis visos jos istorijos. Bet kad jus dar labiau įtikinčiau, prašyčiau pažvelgti, kas buvo pasaulis, kas buvo bendruomenė, kol nebuvo tikrosios religijos įtakos. Tada ji buvo tironų ir vergų bendruomenė. Pasakykite man vardą anuometinės tautos, kurioje nebūtų buvę tironų ir vergų? Tai yra nepaneigiamas, vadinasi, įrodytas faktas! Laisvė, tikra laisvė, laisvė visų ir visiems atėjo į pasaulį tiktai su Išganytoju. Tai taip pat nenuginčijamas, net pačių socialistų pripažįstamas faktas. Socialistai pripažįsta jį ir vadina Jėzų dieviškuoju žmogumi; jie eina net dar toliau ir sakosi esą tie, kurie tęsią Jėzaus mokslą. Viešpatie, tai atsirado pasekėjai! Šitie kraujo ir keršto ištroškę žmonės sekėjai To, kuris gyveno, kad gera darytų; kuris atvėrė savo lūpas, kad laimintų; kuris darė stebuklų, kad nusidėjėlius iš nuodėmių ir mirusius iš mirties išvaduotų; sekėjai To, kuris triumpučiu trejų metų laiku sukėlė didžiausią revoliuciją, nepraliedamas niekeno kraujo, išskyrus savąjį!...

Aš buvau jums žadėjęs šiandien kalbėti visiškai atvirai, ir savo žodžio laikysiuos. Taigi, yra tik dvi galimybės: arba religinis atsinaujinimas ateis arba neateis. Jeigu jis ateis, jūs tuojau pamatysite, kad tą momentą, kai religinis termometras pradės kilti, politinis termometras pradės smukti — ir tai savaime, be jokių pastangų iš tautų ir jų valdžių pusės, kol visoms tautoms galop išauš laisvės diena. Bet jeigu — ir tai yra labai rimta —... religinis termometras ir toliau kris, aš nežinau, kur mes nueisime; aš nežinau, mano ponai, ir man baisu apie tai mąstyti. Panagrinėkite tik tas paraleles, kurias aš neseniai jums parodžiau. Jeigu esant religinei galiai pačioje viršūnėje, nereikėjo jokios valdžios, tai kokios valdžios reikės tada, kai religijos įtaka viešajam gyvenimui visiškai užges? Ar tada net ir despotizmo nebus permaža? Tai reiškia uždėti pirštą ant pūliuojančios žaizdos, nes tai yra klausimas ir Ispanijai, ir Europai, ir žmonijai, ir visam pasauliui!

Atkreipkite dėmesį, mano ponai, dar į vieną dalyką! Senovėje tiranija buvo beribė ir negailestinga. Bet ji buvo aprėžta medžiagiškai. Anuo metu valstybės buvo juk kiekvienu atžvilgiu tik mažos bendruomenės; jokių tarptautinių santykių nebuvo. Todėl senovėje didelio masto tiranijos būti negalėjo, išskyrus gal vieną vienintelę, būtent: Romos imperiją. Tačiau dabar viskas pasikeitė. Dabar yra paruoštas kelias milžiniškai, baisiai, visą pasaulį apimančiai besaikei tiranijai. Viskas jai paruošta. Atkreipkite dėmesį: jai nėra jokių medžiaginių kliūčių, nes garlaiviai ir geležinkeliai panaikino sienas, kaip elektra ir telegrafas atstumus. Jai nėra jokių nė moralinių užtvarų, nes užgeso sava nuomonė ir tėvynės meilė. Todėl atsakykite jūs patys, ar aš turiu tiesą ar ne, jeigu esu susirūpinęs artimiausia pasaulio ateitimi? Atsakykite man, argi aš, keldamas šį klausimą, nesvarstau iš tikro problemos, kuri yra šiuo metu svarbiausia?

Viena vienintelė priemonė gali apsaugoti nuo katastrofos, viena vienintelė. Katastrofos nebus išvengta, teikiant daugiau laisvės, patikrinant platesnes teises ir sukuriant naujas konstitucijas. Šios katastrofos bus galima išvengti tik tada, jeigu mes, kiekvienas pagal savo jėgas, stengsimės vykdyti religinį atsinaujinimą. Tačiau, mano ponai, ar šitoks religinis atsinaujinimas yra galimas? Galimas jis, be abejo, yra, bet ar įtikimas? Į tai aš turiu atsakyti dideliu rūpesčiu. Aš laikau jį neįtikimu. Aš pažinau daug mano bendraamžių, kurie neteko tikėjimo ir jį vėl surado. Bet aš nemačiau nė vienos tautos, kuri, praradusi tikėjimą, būtų prie jo vėl grįžusi." (Iš D. Cortès, Abfall vom Abendland, 43—50 p., 1948. Wien).

Pastarieji Cortès žodžiai dvelkia apokaliptinės apostazijos nuojauta. Tačiau jie buvo tikri. Pasakyti prieš šimtą metų, jie kaip tik ir įvyko. Politinės priemonės, kurias mini Cortès, pasaulio nuo katastrofos neišgelbėjo. Religinis termometras visą pastarąjį šimtą metų krito, o politinis kilo. Su juo kilo ir politinių priemonių skverbimasis į visą žmogaus gyvenimą, kol galop tiranija pasidarė visuotinė. Tačiau tai, ką Cortès puikiai matė prieš šimtą metų, daugelis — net ir tarp katalikų — nemato nė šiandien. Daugelis vis dar tebegalvoja, kad politinės priemonės yra pačios išganingiausios; kad jas turint savo rankose, būsią galima išgelbėti pasaulį arba bent atskirą tautą. Tuo tarpu jie nemato, kad politiniam termometrui kylant religinis smunka, o su juo smunka ir laisvė, ir žmogaus asmenybė, ir žmogus neriasi į masę. Politinės priemonės juk skirtos yra masei-kolektyvui, ne atskirai asmenybei. Jas tad stiprinant, kaip tik stiprinama kolektyvinis gyvenimo pradas. Laisvė šiandien kaip tik todėl ir yra negyva, kad politika įsiskverbė visur — net į sąžinę, net į pasaulėžiūrą, net į intimiausią žmogaus gyvenimą. Ir kol ji iš šitos srities nebus pašalinta, kol žmogus vietoje politikos nepastatys religijos su savo sąžine ir su savo asmenybe, tol laisvė neprisikels. Šiandien politika yra kaip tie vėžio apimti gangsteriški narveliai, kurie auga be jokio saiko, apima visą organizmą ir jį galop pražudo. Politika yra geras dalykas. Tačiau ji turi turėti savo ribas. Ji negali virsti gangsterišku narveliu, kuris peraugtų visus bendruomeninio gyvenimo organus ir visus juos užnuodytų. Politinis mąstymas šiandien turi būti pakeistas religiniu mąstymu. Tai yra mūsų dienų uždavinys. Religija neša laisvę, politika neša prievartą. Kalbėti apie laisvę ir sykiu pabrėžti politines priemones yra prieštaravimas savyje. Štai kodėl D. Cortès yra pesimistas ateities atžvilgiu, nes politikos blūdas yra apėmęs visas tautas. O su juo žygiuoja ir tiranija, anoji baisi, viską naikinanti ir viską apimanti tiranija, nuo kurios atpirkimas yra vienas vienintelis: Kristaus Kryžius.

A. Mc.

MOKSLAS

Šių dienų medicina ir gydytojo pašaukimas. — Ne tik Vokietijos, bet ir Amerikos spauda rašo apie Groeningą, kuris nėra gydytojas, bet gydo ligonius. Groeningas nesąs toks, kaip kiti gydytojai. Norintiems išgyti ligoniams Groeningas liepiąs neduoti jam pinigų, bet tikėti į Dievą.

Primindami čia tai, mes nemanome spręsti, ar Groeningas yra gilus psichologas, ar jis turi kokių nors ypatingų galių, ar jis yra apsukrus šarlatanas. Bet mes sutinkame su „Frankfurter Hefte" (Oktober 1949) straipsnio „Wunderdoktor und Doktor der Medizin" autorium, kai jis rašo: „Mes laikome reikšmingu faktu, kad ligoniai pas jį laužiasi tūkstančiais, kad jau yra susidariusi Groeningo Sąjunga, kad jau susidaro Groeningo mitas, kad pagaliau bus sukurtas Groeningo filmas. Tas viskas nebūtų galima, jei daugelis ligonių nebūtų nustoję pasitikėjimo gydytoju".

Iš kur tas ligonių nepasitikėjimas gydytojais? „To priežastys glūdi ne vien tik fakte, kad gydytojo menas yra įspraustas į griežtas ribas ir kad todėl daugeliu atvejų negali padėti, — rašo minimo straipsnio autorius

W. Weymann-Weyhe; jos glūdi giliau, būtent, tos priežastys glūdi fakte, kad ligoniai blogai suprantami arba piktanaudojami, kaip žmonės. Pagaliau tos priežastys glūdi medicinos moksle ir moksle apskritai.“

Toliau autorius nurodo, kad naujosios medicinos tėvas Paracelsus persiaurai suprato žmogų. Jam jis atrodė, kaip aukštesnis gamtinės visumos vienetas. Iš kitos pusės Paracelsus manęs, kad prieš žmogaus organizmo susirgimus gamta turinti atitinkamus vaistus. Todėl reikią ištirti gamtą, kad iš jos būtų išgauti tie reikalingi vaistai. Šitokiu būdu medicinos mokslas esąs gamtos mokslas. Nors šita Paracelsaus išvada nesanti klaidinga, tačiau ji išskiria lemiamas mūsų gyvybės ir gamtos sritis ir todėl priveda prie klaidingų išvadų. Pirma, ji vieninteliu tyrimo objektu padaro gamtą, iš kurios reikia atskleisti gyvybės paslaptis. Antra, tos paslapties išplėšimas pavedamas moksliniam eksperimentui. Tačiau eksperimentas teatskleidžia gamtos dėsnius. O tie dėsniai greičiau yra mechaniniai gamtos reiškiniai negu jos esmė. Nors dėsnis neklaidingas, tačiau „yra didelė klaida manyti, kad jame apsireiškia gamtos esmė. Toji esmė būna po dėsniu kur kas giliau paslėpta, nes gamta nėra tiktai mechaninė daiktų tvarka. Tačiau modernioji mechanika (kuriai gamtos esmė nesvarbu. J. G.). atremta kaip tik į šitokią mechanistinę tvarką. Ir medicinos mokslas taip pat.“

Toliau Weymann-Weyhe parodo, kaip gydytojai-praktikai apklausinėja ligonius, kaip jie pasitenkina nustatę ligą, neieškodami ligos priežasčių. O kai jie ieško priežasties, tai vėl ieško ištisos jų grandinės. „Kaip mechanistinis yra priežasčių tyrimas, taip pat tokia yra terapija su chemiškai terapeutinėmis priemonėmis. Jos taip pat siekia mechanistinės reakcijos.

Tas vaizdas iš esmės nepakinta, kai žvelgiame į psichoterapijos mėginimus (čia taip pat į atskirus atvejus galime nekreipti dėmesio). Metodiškais nustatytais klausimais arba testais siekiama sukelti psichinę reakciją, kuri kitoje plotmėje atitinka mechaninius-fizikinius dėsnius“.

„Šito metodo įtartinumas glūdi jame pačiame, kuris žmogų padaro daiktu“, sako Weymann-Weyhe. Tuo tarpu žmogus nėra daiktas, bet individuali asmenybė, skirtinga nuo kitų. Todėl jo liga, kad ir labai panaši į kitų žmonių ligą ir atitinkanti tos rūšies ligą, medicinos nustatytą, yra jo individualinė liga, gal net sukelta tik tam vienam žmogui būdingų priežasčių. Ir jo ligos priežastys gali būti ne tik fizinio ir fiziologinio pobūdžio, bet taip pat psichinio ir dvasinio. Kūninė liga gali būti dvasinės ligos (nuodėmės) sukelta, nes žmogus nėra tik gyvos medžiagos kūnas, bet drauge ir nemateriali dvasia. O į žmogaus dvasią, net į pačią gyvybę mūsų laikų medicina ir gydytojai permažai dėmesio tekreipia, pasitenkindami dažniausia reiškiniais.

Į nepasitikėjimą gydytojais žmones veda ne tik jų vartojami mechanistiniai tyrimo metodai, kilę iš persiauros ir vienašališkos gamtos ir žmogaus sampratos. Čia nemažos reikšmės yra turėjusi XIX amž. išbujojusi pozityvistinė ir materialistinė pasaulėžiūra, kuri iš gamtos mokslų kilusią siaurą žmogaus sampratą dar labiau sulėkštino ir sudaiktino. Juk materializmas skelbė, kad žmogus tesąs toks pats gamtos padaras, kaip ir visi kiti gyviai, kad dvasinės ypatybės tesančios fizikinių - cheminių procesų išdavos. O jeigu žmogus tik materijos gniužulas, tai nėra ko jam didelės pagarbos reikšti ir galima su juo daryti visokiausius eksperimentus.

Tai privedė prie to, kad kai kurie XX amžiaus gydytojai su karo belaisviais ir koncentracijų stovyklų kaliniais atlikinėjo be galo kankinančius ir žudančius eksperimentus, kurių paprastas žmogus nedrįstų daryti net su gyvuliais. Užuot gelbėję žmogų, gydytojai pagal politikų nurodymus žalojo žmogaus kūną, atlikdami žydų ir tariamai nesveikų sterilizacijas. Jie ėjo dar toliau. Užuot gydę ligonius, kai kurie gydytojai susirgusius politinius kalinius ir karo belaisvius kartais tiesiog žudė įvairiomis nuodingomis injekcijomis. Šitas didelis etinis susmukimas, pasireiškęs gydytojuose, aišku, labai susmukdė pasitikėjimą jais, ypač kad mes maža tegirdėjome energingų gydytojų protestų prieš tuos pseudogydytojus, kurie žmones žalojo ir žudė. Nebuvo to energingo protesto ir dėlto, kad gydytojų tarpe buvo nemažą tokių, kurie politinių kalinių ir karo belaisvių nežudė, bet patys slaptai galvažudiškai elgėsi su negimusiomis žmonių gyvybėmis.

Tas didelis etikos susmukimas gydytojų tarpe reiškiasi dar ir dėlto, kad pastaraisiais laikais į gydytojo pareigas imta žiūrėti, kaip į pelningą amatą. Taip žiūrėjo ir žiūri dauguma visuomenės ir dauguma gydytojų. Jie buvo užmiršę ir užmiršta, kad gydytojo pareigos pirmiausia yra artimo meilės-gailestingumo darbas, kurio kilnumą parodė pats Jėzus Kristus, gydydamas tuos, kuriems žmogiškos jėgos buvo persilpnos padėti, bet kurie tikėjo į Jį.

Šiandien daugelis aukštesniąsias mokyklas baigusių jaunuolių nueina medicinos mokytis ne todėl, kad juos kviestų kilnus gydytojo pašaukimas. Tuos jaunuolius dažniausia vilioja geras gyvenimas ir pelnas, kurį duoda gydytojo profesija. Ar galima tikėti, kad šimtai ir tūkstančiai jaunuolių, kurie kiekvienais metais veržiasi į visus Europos ir Amerikos medicinos fakultetus, turėtų gydytojo pašaukimą ir būtų susižavėję jo kilniomis pareigomis? Naivus būtų, kas drįstu atsakyti „taip“. Juos pirmiausia vilioja gydytojo amatas, nes jis pelningesnis ir garbingesnis už kurpiaus ar siuvėjo. Ir ar daug šiandien medicinos studentų savo dvasine kultūra pralenkia siuvėją ar kurpių? Ar daugelis jų dalyvauja kultūriniame ir visuomeniniame darbe? Ar daugelis jų lanko koncertus ir parodas? Ar daugelis jų skaito ką kitą be savo medicinišku vadovėlių? Ar daug jie domisi etika ir religija? Deja, tokių procentas nėra didelis.

Ar tada reikia stebėtis, kad tokie studentai be dvasinės kultūros ir be pašaukimo, tapę gydytojais, virsta amatininkais, gaudančiais pelną? Netenka taip pat stebėtis, kad Amerikos ir kitų kraštų gydytojai nenori įsileisti į savo profesines korporacijas kitų gydytojų, nors krašte tokių žmonių stinga. Jie tai daro ne tiek norėdami apsaugoti savo narių aukštą pašaukimo lygį, kiek gindami savo privilegijuotą padėtį ir pelningus honorarus, kuriuos jie gali lupti dėl gydytojų stokos. Ir čia lemia konkurencijos baimė, kaip bizny ir amatuose. Taigi šitas gydytojo darbo virtimas amatu ir kapitalistinis pelno troškimas, kaip kitose srityse, taip pat gydytojuose žlugdo dorovę, kuri jiems labiau privaloma negu eiliniam žmogui.

Tas dorovines pareigas užmiršę gydytojai-amatininkai, pirmiausia ieškdami pelno, susigalvoja visokių būdų pralobti. Todėl užuot buvę savo žmonių gelbėtojais ir geradariais, jie kartais tampa savo krašto nelaime. Vienur, ypač kai nesiseka tiesioginis amatas, jie paskelbia slaptą karą savo tautos gyvastingumui, nes negimusių žmonių gyvybių jie išžudo ištisais miestais (Lietuvoj prieš karą jie su slaptais pagelbininkais kasmet išžudydavo apie 15 000, maž daug tiek, kiek Telšių miesto gyventojų); kitur jie lupa tokius aukštus honorarus, kad tampa neturtingųjų gyventojų sluoksnių pabaisa. Pvz., Šiaurės Amerikos gyventojai, kurie mėgsta girtis (ir neretai teisingai) savo krašto gerove ir kiekvieną svetimą tuoj įkyriai klausia, kaip patinka Amerika, patys pripažįsta, kad didžiausia žmogui nelaimė — susirgti. Tada gydytojai per porą trejetą savaičių išplėšia gal poros metų santaupas. O viena trem-

tinė laiške maždaug taip rašė: „Kaip Europoj žmonės labiausiai bijo bolševizmo, taip Amerikoj — ligos. Tada žmogus ne tik nieko neuždirba, bet gydytojams išleidžia, ką buvo sutaupęs". Taigi čia gydytojo pareigos daugeliu atvejų nebėra joks artimo meilės darbas, bet amatininko biznis ir lupikavimas. (Ar ir lietuviai gydytojai Amerikoj tokie pat? Red.).

Po viso to, kas aukščiau pasakyta apie nusmukdintas gydytojo pareigas, ar betenka stebėtis, kad žmonės gydytojais vis labiau ir labiau ima nebepasitikėti? Dabar jau labiau suprantama, kodėl vargšai ligoniai veržiasi prie tokio Groeningo, kuris niekada nebuvo gydytojas, bet kuris pats pinigų neima ir liepia tikėti į Dievą. Jei atsirastų toks krikščionis gydytojas, kuris neimtų pinigų ir dar lieptų tikėti, ar jis mirtų badu? Ne. Jam nelaimingi žmonės iš nuoširdaus dėkingumo prineštų tiek, kiek jis niekada nesuvalgytų. Tik, deja, kur šiandien yra tokie krikščioniški gydytojai, kurie būtų tolimi šešėliai Kristaus, kuris buvo ne tik kunigas, bet ir gydytojas?

Ryšium su dabartiniu daugelio gydytojų doroviniu nejautrumu ar tiesiog smukimu, gali kilti klausimas, ar nereiktų Kat. Bažnyčiai peržiūrėti kanonų draudimą kunigams būti drauge gydytojais, ypač tiems, kurie turėtų pašaukimą. Be abejo, tokiems kunigams susidarytų pavojus nukrypti į gydytojo amatą ir apleisti dvasines pareigas; tačiau tokie kunigai-gydytojai galėtų pakelti sužlugdytą kilnų gydytojo pašaukimą. Pasakysite, kad nėra Bažnyčios pareiga rūpintis fizine žmonių sveikata ir gydytojų profesija. Reikia sutikti, kad iš esmės taip. Bet jeigu į gydytojo pareigas pažiūrėsime, kaip į artimo meilės pareigas, tada gali atrodyti kitaip, juo labiau, kad pats Kristus buvo gydytojas iš gailestingumo. Ir kaip tik jis yra nurodęs, kur yra sunkiųjų ligų dažna priežatis, sakydamas išgydytajam paralitikui: „Eik ramybėje, sūnau, tavo nuodėmės tau atleistos". Ar kunigas, kuris atleidžia nuodėmes Dievo vardu, negalėtų būti gydytoju iš gailestingumo? Ar jis negeriau supras tų ligonį, ypač tą, kuris negali prisišaukti gydytojo, nes neturi kuo brangiai užmokėti? Tada aukščiau cituoti Kristaus žodžiai mūsų žiauriame pasauly neatrodytų beveik kaip pamaldi legenda.

Tiesa, jei anie žodžiai šiandien daugeliui ligonių atrodo negalima svajonė, kaltas dėlto visų mūsų silpnas tikėjimas. Tačiau kalti ir gydytojai, kurie dažnai į žmogų pažiūri, kaip į beasmenį daiktą ir priemonę savo pelnui. Tai antikrikščioniškai pažiūrai į žmogų ir į ligonį iš mūsų žiauraus pasaulio išvesti kunigas-gydytojas galėtų daugiausia pasitarnauti. **Dr. J. Gintautas.**

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENĖ

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės statutas ir charta įvairių kraštų lietuvių apskritai sutinkami palankiai. Palankiausi balsai girdėti iš Pietų Amerikos. Ir Brazilijos „Mūsų Lietuva" ir Argentinos „Laikas" ne tiktai įsidėjo chartos tekstus, bet ir straipsniuose pasisakė, ypač Argentinoj, už lietuviškų organizacijų susijungimą ir į savo krašto Bendruomenę statuto rėmuose. Kanadoje taip pat tuo pagrindu mėgina sueiti į bendradarbiavimą dviem frontais pasiskirsčiusios lietuvių organizacijos. Blogiau reikalai stovi JAV. Čia besireiškiąs tarp politinių grupių gana primityvus santykių aštrumas, iš dalies nutautėjimas ir tuščias pasipūtimas gali visų lietuvių bendrą reikalą sugriauti. Kaip gi išaiškinti kai kurių garbingų ir daug Lietuvai nusipelniusių organizacijų tiesiog ultimatyvų pasisakymą ar net norą diktuoti? Argi jos nesupranta, kad Pasaulio Lietuvių Bendruomenėj turi tilpti visos savo tautybę branginančios organizacijos? Argi P. L. Bendruomenės statuto rėmai kuo nors varžo atskirų organizacijų, ar jų narių sąžinę, ar viešą pasaulėžiūros išpažinimą? Todėl mes nieko daugiau negalime norėti, kaip tik ALT linkėti, kad klausimas jos būtų išspręstas teigiamai ir kad atskiros organizacijos nestatytų klausimo ultimatyvai, nes ultimatumai prie bendro susipratimo nepriveda.

ĮVYKIAI IR ŽMONĖS

PARODOS PARYŽIUJ IR NEW YORKE

Po dalyvavimo trijų pabaltiečių grafikų parodoj Romoj, V. K. Jonynas nuo birželio 24 d. iki liepos 9 d. suruošė savo kūrinių parodą Paryžiuj. Ji vyko Ariel galerijoj. Parodą atidarė buv. švietimo ministeris René Capitant. Jonyno paroda Paryžiaus spaudos buvo įvertinta palankiai. Ypač gražiai apie ją atsiliepė meno savaitraštis „Les Beaux-Arts".

Lietuvių DP ir kitų laisvame pasauly gyvenančių dailininkų paroda, kuriai buvo ruoštasi jau nuo pernai metų, buvo atidaryta spalių mėn. 21 d. New Yorke. Kaip mums teko patirti, apie tą lietuvių dailės parodą palankiai atsiliepė New Yorko laikraščiai. Parodą gana gausiai lankė ir Amerikos lietuviai. Tiesa, vieni ją beveik bėgte prabėgdavo, retai prie paveikslų tesustodami, panašiai, kaip nevienas amerikonas elgiasi Europos muziejuose, bet buvo ir rimtai paroda susidomėjusių. Buvo lietuvių, kurie jau beveik nebemoka lietuviškai, bet kuriems paroda, matyt, darė stiprų įspūdį, nes jie pirkosi parodos proga išleistą leidinį ir kitų knygų, per jas norėdami susipažinti arčiau su Lietuva. Tačiau būta ir nelabai džiugių reiškinių. Pav., vienas parodos dalyvių savo laiške mums nusiskundė, kad didžioji Amerikos lietuvių laikraščių dalis dailės parodos atžvilgiu buvusi gana šalta, kad tam šaltumui nemažos reikšmės turėjo politiniai motyvai. Galime suprasti, kad parodos atidaryme aplenkimas Lietuvos ministerio Žadeikio bei ALTo vadovybės ir į pirmąją vietą pastatymas ministerio S. Lozoraičio nebuvo laimingas sumanymas, tačiau kodėl dėl to turėjo nukentėti parodos išgarsinimas? Argi dailės paroda New Yorke nebuvo vienas svarbiausių lietuvių kultūrinių manifestacijų Amerikoj?. Ji, be abejo, tokia buvo. O jei taip, tai ji turėjo būti šilčiau sutikta, nes, mūsų nuomone, daug svarbiau pats parodos suruošimas, o ne tai, kas ją ruošė. Todėl ir Tautininkų sąjūdžio su adv. Oliu priešaky atliktas didelis darbas, New Yorko parodą organizuojant, vertas ne tik pritarimo, bet ir didelio pagirimo, nepaisant, ka apie tai politikai bemanytų.

AMERIKOS LIETUVIŲ KONGRESAS

Š. m. lapkričio 4—6 d. New Yorke įvykęs Amerikos lietuvių kongresas yra vienas reikšmingiausių lietuvių manifestacijų už Lietuvos laisvę ir demokratiją. Reikšmingas ne vien tuo, kad jame dalyvavo apie 800 žmonių ir buvo surinkta apie 15.000 dol. Lietuvos laisvės reikalams, bet ir tuo, kad jame sutartinai dirbo ir dalyvavo visų Lietuvos nepriklausomybę ginančių srovių ir partijų atstovai. Reikšmingas jis buvo taip pat tuo, kad per jį buvo garsiai net radijo bangomis prabilta į laisvąjį Amerikos pasaulį. Už Lietuvos laisvę, už žmoniškumą buvo pasisakyta ne tik New Yorko kardinolo katedroje, kuri per pamaldas buvo pilna žmonių, bet garsiai už iLetuvą ir laisvą demokratišką pasaulį buvo pasisakyta oficialių JAV žmonių, kaip senatoriaus O'Connor ir New Yorko gubernatoriaus, buv. kandidato į prezidentus Dewey. Ir kaip tik šito įtakingo politiko kalba buvo perduodama dviejų didžiausių radio

siųstuvų Amerikos visuomenei. Nemažesnės reikšmės (o gal net didesnės) yra faktas, kad kongresą savo telegrama pasveikino ir JAV prezidentas Truman. Tik šitokiomis visų lietuvių sutartinomis manifestacijomis, kokia buvo kongresas, ir visų pasiryžusiu darbu bus pasiekta Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė.

ATEITININKŲ SUVAŽIAVIMAS AMERIKOJ

Š. m. lapkričio 6 d. New Yorko Aušros Vartų parapijos salėje įvyko ateininkų suvažiavimas. Jo svarbiausias uždavinys buvo pertvarkyti Ateitininkų Federacijos valdomuosius organus po to, kai jie iš Vokietijos buvo nutarta perkelti į JAV, ir juos priderinti naujoms gyvenimo aplinkybėms. Tai suvažiavimo ir buvo atlikta. Jame dalyvavo daug žymių asmenų (kunigų ir pasauliečių). Pažymėtina, kad be At-kų Federacijos vado prof. Dr. A. Damušio dalyvavo taip pat buv. Federacijos vadas prof. Dr. K. Pakštas, kuris gana ilgą laiką viešumoje nesirodė. Šį kartą jis vėl pasirodė su energijos ir entuziazmo kupina kalba, skatindamas jaunuosius veržtis į mokslą. Atrodė, kad laikas ir sunki operacija nepalietė jo energijos.

BELGIJOS LIETUVIŲ SUNKI BŪKLĖ

Su 20.000 DP 1947 metais į Belgiją atvažiavo apie 2.500—3.000 lietuvių. Atidirbę dviejų metų suraties laiką anglių kasyklose, jie tikėjosi greičiau susikurti laisvą gyvenimą. Tačiau atsitiko priešingai. IRO ir Belgų vyriausybė atidirbusių pagal sutartis DP nebeleidžia atgal į Vokietiją, iš kur jie galėtų emigruoti į užjūrį. Jie dabar verčiami visą laiką pasilikti Belgijoj ir dirbti anglių kasyklose. Tokiu būdu tie, kurie pirmieji paklausė IRO raginimo ieškotis savarankiško darbo, turi, kaip vergai, pasilikti prie to darbo, kurį daugiausia dirbo vokiečių karo belaisviai. Šitas apgaulingas nesilaikymas duotų pažadų DP tarpe iššaukė bado streiką. Jis truko 8 dienas ir būtų baigęsis 52 žmonių mirtimi, jei nebūtų įsikišęs Tournai vyskupas. Tame dramatiškame streike dalyvavo ir 4 lietuviai. Su jais solidarizuoja beveik visi kiti, nes jie nori grįžti į Vokietiją, kad iš ten galėtų emigruoti į JAV ar Australiją. Bet kas jiems padės surasti teisybę? Ar sovietiniai agentai, kurie kviečia grįžti į SSSR?

Tarp maltretuojamų Belgijos lietuvių pagrindinį ryšį palaiko lietuviai kunigai ir dvisavaitinis rotatorium spausdinamas laikraštis GIMTOJI ŠALIS. Per dviejus metus jo išleista 50 numerių. To laikraščio redagavimo ir leidimo naštą nuo pat pradžios iki šiol tebeneša kun. Pr. Gaida.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

St. Šimkus — LIETUVIŠKOS MIŠIOS mišriam chorui, 4 balsams arr. J. Gaubas.

Juozas Gaubas — LIAUDIES DAINOS mišriam chorui, I. Dainos skautiškam jaunimui — paruošė J. Zdanavičius.

I. Gaubas — KREGŽDUTĖ — vaikų chorui. (Visus šiuos leidinius išleido Juozas Kreivėnas Memmingene 1949 m.).

B. Budriūnas — O NEMUNE — mišriam chorui, išleido „Muzikos žinios" Chicagoje.

Aleksis Rannit — M. K. ČIURLIONIS, Paris 1949.

ATEITIS, Nr. 4 (11).

NAUJASIS AIDŲ LEIDĖJAS

Kaip jau mūsų skaitytojai žino ir mato iš „Kreipimosi į pasaulio lietuvius", Lietuvos Pranciškonai, vadovaujami provincijolo T. Justino Vaškio, su aiškiu reikalo supratimu ir su dideliu nuoširdumu imasi toliau JAV leisti AIDUS visiems pasaulio lietuviams. Kad šitas nelengvas darbas nėra atsitiktinis, bet įeina į visą grandinę kultūros darbų, kuriuos pranciškonai yra atlikę lietuvių tautoj, čia nors trumpai norime priminti keletą praeities faktų.

Kada kryžuočių ordenas kardu ir ugnimi norėjo pavergti Lietuvą, jos padangėj pranciškonai pasirodė, kaip apaštalai. Pranciškonui Henrikui Liusemburgirčiui, paskirtam 1247 m. Zemgiljos ir vėliau Kuršo vyskupu, teko žymių Lietuvos plotų religinė globa. Mindaugui apsikrikštijus, vyskupas Henrikas popiežiaus buvo paskirtas mūsų pirmojo karaliaus religiniu globėju. Mindaugo dvare gyveno ir veikė ir daugiau parančičkonų, kurie po karaliaus mirties turėjo palikti Lietuvą. Jie sugrįžta prie Vytenio, padeda jam suartėti su Rygos arkivysku. Rodydamas palankum kunigaikštis Naugarduke 1312 m. pastato pranciškonams vienuolyną su bažnyčia, kuriuos Vokiečių ordinas neužilgo sudegino. Gediminui pranciškonai padeda sekretoriaudami, patardami jo santykiuose su Rygos vyskupu, artindami jį prie krikščionybės. Už tai kunigaikštis jiems atsilygina pastatydamas bažnyčias ir vienuolynus Naugarduke ir Vilniuje.

Lietuvos svarbiausiu krikštytoju taip pat buvo pranciškonas Andrius Vasylius, kuris po Lietuvos krikšto buvo paskirtas pirmuoju Vilniaus vyskupu. Jis prie savo katedros įsteigė pirmąją mokyklą Lietuvoj.

Vėliau pranciškonai dar labiau suauga su Lietuvos gyvenimu, jos šviesiomis dienomis ir nelaimėmis. Su didėjančiu vienuolynų skaičiumi daugėja ir jų mokyklų. Jų daugiausia buvo XIX. am. pirmoj pusėj. Po 1963 m. sukilimo pranciškonų religinį ir kultūrinį darbą nutraukia Muravjovas, kuris tepalieka tik vieną Kretingos vienuolyną. Jį nuo uždarymo išgelbsti T. Pranciškus Bizauskas. Pranciškonų veikla ypač sustiprėja nuo 1931 m., kai vėl atgaivinama Šv. Kazimiero provinci ja. 1940 m., kada bolševikai užplūdo Lietuvą, pranciškonai turėjo 5 vienuolynus, 25 tėvus, 40 klierikų, 70 brolių ir 10 naujokų. Kretingoje jie turėjo gražią senelių prieglaudą, didžiulę spaustuvę, kolegiją, kurioj mokėsi apie 300 moksleivių, o apie 60 neturtingųjų buvo mokomi pranciškonų lėšomis. Bolševikams pradėjus persekioti pranciškonus, keliolka klierikų ir keli tėvai atsiduria tremty.

Amerikos krantus pasiekti po didelių vargų ir pavojų pirmajam pavyksta T. J. Vaškiui, kuris vienuolijos vadovybės buvo specialiai čia siųstas rūpintis Šv. Kazimiero provincijos reikalais. Pakėlus daug vargo, padėjus daug pastangų, atvažiavus į Ameriką dar keliems pranciškonams ir Apvaizdai padedant, T. Justinui 1944 m. pavyko įkurti pirmą pastovų vienuolyną Greene (Maine). Vėliau Kennebunk Port (Maine) buvo nupirktas didelis namas, kuris tapo atkurtos Lietuvos Pranciškonų provincijos centru. Dar vėliau veikla išplėsta ir į Kanadą.

Taigi atsikūrę JAV pranciškonai yra visi lietuviai tremtiniai, Europos kultūros žmonės, nes mokslus išėję arba Vokietijos seminarijose, arba Romos Pranciškonų ordeno universitete, beveik visi dar gana jauni, vargų išbandyti, bet kupini energijos ir didelio pasiaukojimo tiek religiniam apaštalavimui, tiek kultūrai, tiek tėvynei Lietuvai. Todėl mes manome, kad negalėjome AIDAMS rasti geresnio ir patikimesnio leidėjo, kaip Lietuvos Pranciškonus su nenuilstamu jų provincijolu T. Justinu Vaškiu priešaky.

Jei AIDAI turi išlikti, kaip nepalaužiamo lietuvių dvasinio ir kultūrinio pajėgumo gyvi liudytojai mūsų skaudžių nelaimių metais, jei AIDAI turi būti dvasine jungtimi tarp visų tautinę kultūrą branginančių lietuvių, jei AIDAI kurį laiką turi tarnauti universitetu po pasaulį išblaškytiems mūsų tautiečiams, tai jie tas pareigas galės atlikti tik pa-

siaukojusių energingų Lietuvos Pranciškonų globoje. Jei kiekvienas lietuvis patriotas, ypač lietuvis šviesuolis parodys bent dalelę to reikalo supratimo ir bent dalelę to pasiaukojimo, kuriam ryžtasi Lietuvos Pranciškonai, perimdami AIDŲ žurnalo leidimą, mes tikime, kai AIDAI galės gyvuoti, kol mes galėsime grįžti į laisvą tėvynę. Todėl mes kviečiame visus geros valios lietuvius visokeriopai remti AIDŲ žurnalą, leidžiamą naujo leidėjo ir redaguojamą naujo redakcinio kolektyvo su Antanu Vaičiulaičiu priešaky. Situos žodžius ypač kreipiame į ligšiolinius AIDŲ bendradarbius ir skaitytojus, kad jie mūsų kvietimą perduotų savo draugams ir pažįstamiems.

Baigdami vieną AIDŲ leidimo ir redagavimo etapą, kuris mums paskutiniu laiku Vokietijoj buvo gana nelengvas, mes norime primiausiai padėkoti AIDŲ iniciatoriui ir pirmykščiam leidėjui Dr. Bieliauskui ir buv. leidėjui P. Gaučiui. Toliau mūsų padėkos žodis tenka visiems žurnalo bendradarbiams ir platintojams, be kurių pabelbos mūsų darbas nebūtų buvęs įmanomas. Ypač mes norime padėkoti Lietuvių Kultūros Institutui, J. E. vysk. V. Padolskiui, J. E. vysk. V. Brizgiui, J. P. kan. F. Kapočiui, kun. Dr. L. Mendeliui, Tėvui V. Gutauskui, Tremtinių Kunigų S-gai ir visiems kitiems bičiuliams, parėmusiems mus kritiškose valandose finansiškai.

Linkėdami geriausios sekmės naujiesiems AIDŲ leidėjams Lietuvos Pranciškonams ir naujajam redakciniam kolektyvui su Antanu Vaičiulaičiu priešaky, kurie su visu nuoširdumu imasi mūsų darbą testi, drauge atsiprašome tų, jei kas dėl mūsų atviro žodžio ar nenorom padarytos klaidos būtų užsigavęs.

AIDŲ leidėjas,
redaktorius ir administratorius.

KREIPIMASIS Į PASAULIO LIETUVIUS

Nuo 1949 m. spalių 4 d. perėmę kultūros žurnalo AIDŲ leidimą, Lietuvos Pranciškonai Amerikoje kreipiasi į pasaulio lietuvius šiapus geležinės uždangos:

Kol tėvų žemė pavergta, kiekvienas esame kovos lauke, kuriame mūsų tautai lemiama žūtis ar būtis. Eina šiandien klausimas ne tik apie politinę laisvę, bet ir apie pačią tautinę gyvybę. Sužlugdžius priešui valstybą, mirties pavojun pateko ir lietuvių tauta. Tuos, kuriuos uždarė geležinė tautų kaceto uždanga, naikina fizinis teroras. Tuos, kurie išisklaidėme po visus pasviečius, grėsia dvasinis sunykimas. Negalime niekuo padėti tiems kuriuos žudo genocidinio budelio ranka. Bet būtų didelė kaltė, jei savo tautai žūtume ir mes — žūtume ne nuo svetimos budelio rankos, o patys dvasiškai sunykę. K a l t i n t ų m u s u ž n u t a u t ė j i m ą i s t o r i j o j e i r t a u t ų V i e š p a č i o a k i v a i z d o j e v i s a s t a s k r a u j a s, k u r i u o š i a n d i e n p e r s i s u n k u s i t ė v ų ž e m ė.

Ir tačiau negalima nematyti, kad šis pavojus aktualus: nelengva išsaugoti tėvų žemei ištikimybę svetimoje šalyje. Grėsia nutautėjimo pavojus visiems, tik kitokiu būdu. Platiesiems sluoganiams nutautėjimo pavojus ypačiai auga drauge su savos inteligentijos netekimu. Inteligentija — tautos širdis: neplaks ji — stings gyvybė ir visame kūne. Bet yra pavojus ir šiai tautos širdžiai sukalkėti. Diplomai, kartą įgyti, pasilieka. Bet inteligentiškumas yra išsaugomas tik nuolatiniu gyvu dvasiniu interesu. Inteligentijai nutautėjimo pavojus visų pirma ateina drauge su dvasiniu sunykimu. Todėl, kaip savo spaudos žodžio reikalingi platieji sluogsniai, taip jo yra reikalinga ir inteligentija. Tokiu savu žodžiu inteligentijai, šalia mokslinės knygos, yra kultūros žurnalas.

Todėl, kai tremtyje leidžiamas kultūros žurnalas AIDAI pateko į sunkesnę padėtį, Lietuvos Pranciškonai Amerikoje pasiryžo tolesnio jų leidimo naštą perimti ant savo pečių. Pradėti leisti 1947 m. pradžioje, „AIDAI“ kas nėnesį reguliariai lankė savo skaitytojus iki pat šių metų. Sunkenybės prasidėjo, kai iš Vokietijos stoyklų lietuviai tremtiniai ėmė sklisti į visas šalis. Ryšium su tuo ir iškilo reikalas perkelti ir AIDŲ leidimą į Jungtines Amerikos Valstybes, nes kaip tik čia ir nusikreipė didžioji mūsų tremtinių dalis.

Perimdami AIDŲ leidimą į savo rankas, Lietuvos Pranciškonai yra pasiryžę juos išlaikyti tokios pat kat. dvasios ir tokio pat lygio. AIDŲ puslapiai pulsuos ta pačia krikščioniškosios kultūros dvasia, kuria persisunkusi ir visa mūsų tautinė kultūra. Kryžiaus ženklu vedama laisvės kova tėvų žemėje, kryžiaus ženklu turime ir mes kovoti už tą pačią kovą. Krikščioniškoji gyvenimo tiesa, išvesdama žmogų iš siaurų asmeninių rūpesčių rato ir apeliuodama jį gyventi aukštesniam idealui, drauge yra ir tautinio idealizmo versmė bei tautinio atsparumo laidas.

Taip pat bus stengiamasi AIDUS išlaikyti tokio pat lygio kūrybinės minties organu, kokiu jie buvo ir ligi šiol. Labai svarbu, kad mūsų rašytojai, mokslininkai ir filosofai galėtų savo laimėjimus viešumon paskelbti bent tuose rėmuose, kuriuos sudaro kultūros žurnalas. Ypatingai tai svarbu šiandien, kada mokslinių veikalų išleidimas pasidaręs beveik neįmanomas. Todėl Aidai, palikdami kasdienines aktualijas populiariam svarstymui jau turimuose laikraščiuose, visų pirma rūpinsis sklebti tokius studijinius straipsnius, kurie turėtų jau tautinės kultūros kūrimo, ne tik jos populiarinimo prasmę.

Lietuvos Pranciškonai iš anksto mato, kad kultūros žurnalo išlaikymas, kurio skaitytojų skaičius yra aprėžiamas jau pačio jo lygio, nebus lengvas. Vis dėlto jie tiki, kad šis uždavinys, nors ir sunkus, pasirodys įmanomas. Argi tai, ką ištesėjo vieni DP, neištesėtume visi? Argi iš tiesų tasai dvasinis sunykimas, kuris žengia pirma tautinio sunykimo, jau būtų pradėjęs mus paralližuoti? Argi iš tiesų būtume betampą tokia tauta, kuriai kultūros žurnalas nebereikalingas? Jr ko būtų vertos visos mūsų kalbos apie tautinę kultūrą, jei leistume žlugti mūsų vieninteliam mokslinio lygio kultūros žurnalui.?

Imdamiesi AIDŲ leidimo, Lietuvos Pranciškonai tiki mūsų inteligentijos dvasiniu gyvumu ir tikisi tos paramos, kuri viena gali laiduoti jų pasiryžimo sekmę. Visi mūsų kūribingieji kultūrininkai prašomi šią mūsų kultūros žurnalo išlaikymo pastangą paremti savo poetiniu. filosofiniu ar moksliniu žodžiu, o visi kiti — žurnalo platinimu bei prenumeravimu.

Ta pačia proga Lietuvos Pranciškonai nori išreikšti gilią padėką visiems tiems, kurių pastangomis buvo sukurti ir ligšiol išlaikyti AIDAI. Priklauso ši padėka visų pirma Jonui Sakevičiui ir rašytojui Kazimierui Bradūnui, kurių pirmasis ilgai nešė leidėjo, antrasis redaktoriaus naštą. Pastaruoju metu šiems atvykus į JAV-es, leidėjo pareigas perėmė rašytojas Paulius Jurkus, o redaktoriaus - Dr. Jonas Grinius. Jiems esame dėkingi, kad ryžosi tęsti AIDŲ leidimą ir tuo metu, kai jau buvo prasidėjęs tremtinių emigracinis sklaidymasis. Pagaliau dėkojame tam redakciniam kolektyvui, kurį buvo sudarę Schwäb. Gmündo stovykloje susispietę buvusieji Kauno Universiteto Filosofijos Fakulteto dėstytojai: Dr. Jonas Grinius, Dr. Ant. Maceina, Dr. Zenonas Ivinskis ir Juozas Girnius.

Tik visų aukščiau suminėtų mūsų kultūrininkų pastangomis pasisekė ne tik išlaikyti AIDUS visą laiką, bet ir pasiekti tokio lygio, kuris padarė juos tikru Nepriklausomybės metų ŽIDINIO įpėdininkų. Išlikti šios tradicijos linijoje bus ir toliau AIDŲ uždavinys, kol grįžus į laisvą Tėvynę bus vėl galima įžiebti ŽIDINĮ. O tuo tarpu, kol esame svečiose šalyse, toli nuo gimtosios žemės židinio, tebūnie AIDAI tuo Laisvės ir Tevynės aidu, kuris mums neleistų vienai akimirkai pamiršti, kad esame svetur, ne namie.

T. Justinas Vaškys, OFM
Provincijolas

1949 METŲ AIDŲ TURINYS

RELIGIJA, FILOSOFIJA, PASAULĖŽIŪRA

GROŽINĖ LITERATŪRA

LITERATŪRA, KALBOTYRA

DAILĖ, MUZIKA, TEATRAS

ISTORIJA, VISUOMENĖ, PEDAGOGIKA ETC.

